

T.C.
YOZGAT BOZOK ÜNİVERSİTESİ
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

YOZGAT BOZOK UNIVERSITY
Faculty of Economics and Administrative Science

YOZGAT BOZOK UNIVERSITÄT
Fakultät für Wirtschafts- und Verwaltungswissenschaften

TÜRKİYE SİYASET BİLİMİ DERGİSİ
TURKISH JOURNAL OF POLITICAL SCIENCE
TÜRKISCHE ZEITSCHRIFT FÜR
POLITIKWISSENSCHAFT

Cilt 2 Sayı 2 Eylül 2019 • Volume 2 Number 2 September 2019

TÜRKİYE SİYASET BİLİMİ DERGİSİ
TURKISH JOURNAL OF POLITICAL SCIENCE
TÜRKISCHE ZEITSCHRIFT FÜR POLITIKWISSENSCHAFT

ISSN: 2587-2346 E-ISSN: 2667-775X
Cilt 2 Sayı 2 Eylül 2019 • Volume 2 Number 2 September 2019

Sahibi/Owner

İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Adına
Prof. Dr. Kürşad ZORLU

Editör/Editor

Dr. Öğr. Üyesi Hülya TOKER

Sayı Editörü/Issue Editor

Doç. Dr. Hazal Ilgın BAHÇECİ BAŞARMAK

Editör Yardımcısı / Sub Editor

Dr. Öğr. Üyesi Y. Pınar ÖZMEN

Yayın Kurulu/ Editorial Board

Prof. Dr. Kürşad ZORLU
Doç. Dr. Hazal Ilgın BAHÇECİ BAŞARMAK
Dr. Öğr. Üyesi Osman Gökhan HATİPOĞLU
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa ÖZALP
Dr. Öğr. Üyesi Y. Pınar ÖZMEN
Dr. Öğr. Üyesi Hülya TOKER
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa YILDIZ
Dr. Öğr. Üyesi Gökberk YÜCEL

ANKARA ÜNİVERSİTESİ BASIMEVİ

İncitaşı Sokak No:10

06510 Beşevler / ANKARA

Tel: 0 (312) 213 66 55

Basım Tarihi: 27/12/2019

Bilimsel Danışma Kurulu/ Scientific Advisory Board

Prof. Dr. Tayyar ARI (Uludağ Üniversitesi) • Prof. Dr. Durmuş Ali ARSLAN (Mersin Üniversitesi) • Prof. Dr. Zühtü ARSLAN (Anayasa Mahkemesi Başkanı) • Prof. Dr. Hüseyin BAĞCI (Orta Doğu Teknik Üniversitesi) • JProf. Dr. Jameleddine BEN ABDELJELIL (Ludwigsburg Üniversitesi, Almanya) • Prof. Dr. Hakkı BÜYÜKBAŞ (Erciyes Üniversitesi) • Prof. Dr. İbrahim CANBOLAT (Uludağ Üniversitesi) • Prof. Dr. Ahmet Baran DURAL (Trakya Üniversitesi) • Prof. Dr. Erol ESEN (Akdeniz Üniversitesi) • Prof. Dr. Mustafa GENCER (Abant İzzet Baysal Üniversitesi) • Prof. Dr. Burak GÜMÜŞ (Trakya Üniversitesi) • Prof. Dr. Hans Georg HEINRICH (Viyana Üniversitesi, Avusturya) • Prof. Dr. Ahmet KARADAĞ (Onursal Üye, Yozgat Bozok Üniversitesi Rektörü) • Prof. Dr. Cem KARADELİ (Ufuk Üniversitesi) • Prof. Dr. Bekhruz KHASHMATULLA (Ulusal Üniversite Odessa Hukuk Akademisi, Ukrayna) • Prof. Dr. Olaf LEISSE (Jena Üniversitesi, Almanya) • Prof. Dr. Gerhard MANGOTT (Innsbruck Üniversitesi, Avusturya) • Prof. Dr. Mehmet ÖCAL (Erciyes Üniversitesi) • Prof. Dr. Ali Yaşar SARIBAY (Uludağ Üniversitesi) • Prof. Dr. Fahri TÜRK (Trakya Üniversitesi) • Prof. Dr. Celalettin YAVUZ (İstanbul Ayyansaray Üniversitesi) • Prof. Dr. Süreyya YILDIRIM (Yozgat Bozok Üniversitesi) • Prof. Dr. Yunus YOLDAŞ (Erciyes Üniversitesi) • Prof. Dr. Kürşad ZORLU (Yozgat Bozok Üniversitesi) • Doç. Dr. Mahmut AKIN (Yozgat Bozok Üniversitesi) • Doç. Dr. Mehmet BARDAKÇI (İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi) • Doç. Dr. Özlem BECERİK YOLDAŞ (Erciyes Üniversitesi) • Doç. Dr. Kutluhan BOZKURT (Kıbrıs Uluslararası Üniversitesi, KKTC) • Doç. Dr. İbrahim DOĞAN (Yozgat Bozok Üniversitesi) • Doç. Dr. Eyyup ECEVİT (Erciyes Üniversitesi) • Doç. Dr. İsmail ERMAĞAN (İstanbul Medeniyet Üniversitesi) • Doç. Dr. İsmail PIRLANTA (Yozgat Bozok Üniversitesi) • Doç. Dr. O. Can ÜNVER (İstanbul Ayyansaray Üniversitesi) • Dr. Öğr. Üyesi Tural BAHADIR (MSB Üniversitesi) • Dr. Öğr. Üyesi Ejder ÇELİK (Yozgat Bozok Üniversitesi) • Dr. Öğr. Üyesi Esra GEDİK (Yozgat Bozok Üniversitesi) • Dr. Öğr. Üyesi Hakan KARAASLAN (Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi) • Dr. Öğr. Üyesi Karol KUJAWA (Illinois Üniversitesi, ABD; İşletme Üniversitesi, Polonya) • Dr. Öğr. Üyesi Valeriy MORKVA (Kapadokya Üniversitesi) • Dr. Öğr. Üyesi Alper MUMYAKMAZ (Yozgat Bozok Üniversitesi) • Dr. Öğr. Üyesi Erjada PROGONATI (Süleyman Demirel Üniversitesi) • Dr. Öğr. Üyesi Recep TEMEL (Yozgat Bozok Üniversitesi) • Dr. Öğr. Üyesi Hülya TOKER (Yozgat Bozok Üniversitesi) • Dr. Gürsel DÖNMEZ (T.C. Cumhurbaşkanlığı) • Dr. Farid HAFEZ (Georgetown Üniversitesi, ABD) • Dr. Christian Johannes HENRICH (Siegen Üniversitesi, Almanya) • Dr. Sarajuddin RASULY (Viyana, Avusturya)

Bu Sayının Hakem Kurulu

Prof. Dr. Yasemin DOĞANER (Hacettepe Üniversitesi)
Doç. Dr. Necdet AYSAL (Ankara Üniversitesi)
Doç Dr. Bilge Kağan ŞAKACI (Eskişehir Osmangazi Üniversitesi)
Doç Dr. Hayriye ŞENGÜN (Bayburt Üniversitesi)
Dr. Öğr Üyesi Aslı ARSLAN (Fırat Üniversitesi)
Dr. Öğr Üyesi Ahmet AYSU (Erciyes Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Barış BORLAT (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)
Dr. Öğr Üyesi Volkan GÖÇOĞLU (Afyon Kocatepe Üniversitesi)
Dr. Öğr Üyesi Osman Gökhan HATİPOĞLU (Yozgat Bozok Üniversitesi)
Dr. Öğr Üyesi Asmin KAVAS BİLGİÇ (Eskişehir Osmangazi Üniversitesi)
Dr. Öğr Üyesi Hikmet KURAN (Kapadokya Üniversitesi)
Dr. Öğr Üyesi Seçil Gül MEYDAN YILDIZ (Yozgat Bozok Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Hatice MUMYAKMAZ (Yozgat Bozok Üniversitesi)
Dr. Öğr Üyesi Muhammed SAMANCI (Yozgat Bozok Üniversitesi)
Dr. Öğr Üyesi İlke Bezen TOZKOPARAN (Fırat Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Gökberk YÜCEL (Yozgat Bozok Üniversitesi)
Dr. Osman SİRKECİ (İzmir Büyükşehir Belediyesi)
Dr. Ruziye TALİ

İngilizce Editör/ Editor for English /Editoren für Englisch

Dr. Öğr. Üyesi Y. Pınar ÖZMEN

Almanca Editörü/ Editor for German /Editor für Deutsch

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa YILDIZ

Kurucular/Founders/Gründer

Prof. Dr. Yunus YOLDAŞ
Doç. Dr. Özlem BECERİK YOLDAŞ

İletişim (Haberleşme) bilgileri:

Adres: Yozgat Bozok Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Atatürk Yolu 10. km. 66200 YOZGAT
Telefon: (354) 242 10 42

E-mail: siyasetdergisi@yobu.edu.tr

Türkiye Siyaset Bilimi Dergisi (TSBD), Yozgat Bozok Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi tarafından yılda iki kez Mart ve Eylül aylarında Türkçe, İngilizce ve Almanca yayınlanacak uluslararası hakemli bir dergidir. Dergiye gönderilecek yazılar derginin biçim kurallarına uygunluğu incelendikten sonra, iki kör hakem değerlendirmesine gönderilir. Hakem raporlarına göre dergi yayın kurulu çalışmayı yayınlarsa veya yayınlamaz. Dergide intihale (kendinden intihal dâhil) karşı sıkı bir politika izlenmektedir. Yazılar intihale karşı yayından önce, yayın aşamasında ve sonrasında denetlemeye tabi tutulur ve intihal bulgusu durumunda değerlendirme sürecinin herhangi bir aşamasında reddedilir. Dergide yayınlanan yazılarda ileri sürülen görüşler yalnızca yazarların kendisine aittir, yayınlanan kurumun görüşlerini yansıtmaz. Yayıncılar bu görüşler için herhangi bir yasal sorumluluğu kabul etmez.

Turkish Journal of Political Science (TSBD), is an international peer-reviewed journal published in Turkish, English and German twice a year, in March and September by Yozgat Bozok University Faculty of Economics and Administrative Sciences. After a preliminary inspection, manuscripts meeting the format requirements undergo a double-blind peer review process. According to the outcome of peer review reports editorial board publish or do not publish the article. A strict policy towards plagiarism (including self-plagiarism) is followed in the journal. Manuscripts are screened for plagiarism before, during, and after publication, and if found they are rejected at any stage of processing. The opinions expressed in the published articles are the author's own and do not reflect the view of the publisher institution. Publishers do not accept any legal responsibility for these opinions.

İçindekiler

Editöryal	IX-XI
Ahsen Saçlı: Türkiye’de Kentsel Yoksulluk Olgusu Üzerine Bir Değerlendirme	1-24
İrem Ece Akpınar: Küreselleşmenin Politik Mekâna Etkisi: Neo-Marksist Bakış Açısı Üzerinden Bir Değerlendirme	25-46
Hikmet Kuran: Kyoto’dan Paris’e Avrupa Birliği İklim Politikaları ve Etkinliğinin İncelenmesi.....	47-71
Muhammed Samancı, Berkan Karagöz: Türkiye’de Çevre Temizlik Vergisinin Değerlendirilmesi	73-92
Kıvanç Demirci: Uluslararası ve Ulusal Mevzuat Hükümleri Çerçevesinde İklim Mültecisi Kavramı ve Türkiye Özelinde Yaratacağı Muhtemel Sorunlar	93-114
Diğer Konular	
Zümrüt Bahadır: Osmanlı’da Bir Sultanzâde	117-140
Kitap İncelemeleri	
Hülya Küçük: Cesur Yeni Dünya	143-151
Sadık Erdaş: 21. Yüzyılda Krizler: Dönüşen Uluslararası Sistemde Devletler	153-157
Bu Sayıya Katkıda Bulunanlar	159-165

Contents

Editorial	IX-XI
Ahsen Saçlı: A Review on the Phenomenon of Urban Poverty in Turkey.....	1-24
İrem Ece Akpınar: The Effect of Globalization on Political Space: An Evaluation from the Neo-Marxist Perspective.....	25-46
Hikmet Kuran: Analysis Of Climate Policies And Efficiencies of European Union from Kyoto to Paris	47-71
Muhammed Samancı, Berkan Karagöz: The Assessment of the Environmental Cleaning Tax in Turkey	73-92
Kıvanç Demirci: The Concept of Climate Refugees in The Framework of International and National Legislation Provisions and Possible Problems Regarding of Turkey.....	93-114
Beyond the Topic	
Zümrüt Bahadır: An Ottoman Prince.....	117-140
Book Reviews	
Hülya Küçük: Brave New World.....	143-151
Sadık Erdaş: Crises in the 21st Century: States in the Transforming International System	153-157
Contributors to the Current Issue	166-170

Editöryal

Farklı insanların bir araya gelerek birbirlerini ve çevrelerini zenginleştirdikleri, uygarlığın ve demokrasinin beşiği olan kent, *havasının insanı özgür kıldığı* Ortaçağ komünlerinden günümüze siyasal, ekonomik, toplumsal ve kültürel açılardan hayatlarımızın odak noktasında yer almakta. Özellikle kentsel alanların alabildiğine genişleyip kentlerde yaşayan nüfusun daha önce olmadığı kadar hızlı artmaya başladığı 20. yüzyıldan* günümüze gündelik hayatlarımızın ve kamuyla etkileşimimizin düzenlenmesinde önemli bir rol oynayan kent mekânına, küreselleşme süreciyle birlikte başka roller yüklenmiş; dünya sistemi içinde ülkelerden çok kentlerinden bahsedilir olmuştur.

Günümüzde kent ve kentleşme süreçleri, sunduğu sınırsız olanakların yanında, ortaya çıkardığı pek çok sorunla gündemdeki yerini korumaya devam ediyor. Özellikle büyük kentlerin bir yandan uluslararası sermayenin yatırımlarını çekmek, diğer yandan da ulusal gelirden daha fazla pay alabilmek için kıyasıya birbirleriyle yarıştıkları, “kentlerin pazarlanması”na yönelik söylemlerin çekinmeden dile getirildiği ve mekânsal ayrışmalarla birlikte sosyal adaletsizlik, yoksulluk ve yoksunluğun da alabildiğine arttığı bu ortamda, kentleşme politikalarını konuşmak her zamankinden daha çok önem arz ediyor.

Ekonomik, siyasal ve yönetsel tüm değişimlerin yansıdığı bir alan olarak kentleşme politikaları, doğası gereği çevre politikalarıyla ayrılmaz bir bütünlük oluşturmaktadır. Konut, altyapı, toprak rantı gibi konuların çevreyle doğrudan ilgisinin olmasının yanı sıra kentleşme süreçlerinin çevre üzerinde oluşturduğu baskı ekolojik sorunların her geçen gün içinden çıkılmaz bir hal almasına neden oluyor.

Çevre koşulları ve yaşadığımız ortamların niteliği arasındaki sıkı ilişki, tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de önemli gündem maddelerinden birisini oluşturuyor. Hem uluslararası hem de ulusal düzeyde yapılan düzenlemeler ve alınan önlemlerin yeterliliği ile uygulamadaki başarısı bizleri

* Bu süreç gelişmiş ülkelerde 19. yüzyıla denk düşmektedir.

olduğu kadar gelecek kuşakları da önemli ölçüde etkilemektedir. Bu yüzden çevre sorunlarını, nedenleri ve sonuçlarıyla kavramak ve bu sorunlarla karşılaşılmasını veya aşılması için gerekli; yönetsel, hukuksal ve politik mekanizmaları yerel ve küresel ölçekte ele almak başarılı bir çevre politikasının temellerini oluşturmaktadır.

Türkiye’de Kent ve Çevre Politikaları ana konusunu işlediğimiz bu sayıda, kentleşme ve çevre politikaları alanlarında konjonktürel olarak karşımıza çıkan yapısal sorunlar ile bu sorunların çözümü için bir temel oluşturacak teorik tartışmalara yer verdik. Bu çerçevede elinizdeki sayıda, hem alana dair yerleşik konu ve kavramlara ilişkin katkı yapan tartışmaları, hem de son dönemde ön plana çıkan konulara ilişkin bilimsel araştırmaları bulabileceksiniz. 2019/2 sayısında ana konu çerçevesinde beş makale kaleme alınmıştır. Bunlardan ilkinde Ahsen Saçlı, kentsel yoksulluk olgusunu tarihsel süreç içerisinde nedenleriyle birlikte ele almış ve TÜİK verilerine dayanarak analiz etmiştir. İrem Ece Akpınar ise, mekânın küreselleşme sürecinin etkisiyle değişen anlam ve niteliğini, ekonomi-politik perspektiften Neo-Marksist teoriler çerçevesinde değerlendirmiştir. Hikmet Kuran, Avrupa Birliği’nin çevre koruma konusuna ilişkin kurumsal bakış açısının tarihsel gelişimini vurgulayarak, Kyoto Protokolü ve Paris İklim Anlaşması’nın etkinliklerine ilişkin tartışma üzerinden AB’nin uluslararası çevre rejimindeki analizini yaparak çevre-kalkınma etkileşimindeki konumunu incelemiştir. Muhammed Samancı ve Berkan Karagöz, Türkiye’de Çevre Temizlik Vergisinin gelişimi ve toplam gelirler ile vergi gelirleri içindeki payını, bazı AB ve OECD ülkelerindeki Çevre Temizlik Vergisi uygulamalarıyla veriler üzerinden karşılaştırarak analiz etmişlerdir. Kıvanç Demirci ise, son yıllarda artan ekolojik tahribatla birlikte gündeme gelen ve giderek önemi artan iklim mülteciliği kavramını, ulusal ve uluslararası mevzuat hükümleri çerçevesinde irdeleyerek, iklim mültecilerinin yaratması muhtemel sorunları Türkiye özelinde değerlendirmiş ve çözüm önerileri sunmuştur. Ana konu kapsamı dışındaki makalede Zümrüt Bahadır, Prens Sabahattin’in adem-i merkeziyetçilik temelinde şekillenen yönetim anlayışını, yaşadığı dönem, fikri hayatı ve ünlü eseri *Türkiye Nasıl Kurtarılabilir?* üzerinden incelemiştir. Dergide ayrıca, Hülya Küçük’ün, *Cesur Yeni Dünya* ve Sadık Erdaş’ın 21.

Yüzyılda Krizler: Dönüşen Uluslararası Sistemde Devletler adlı kitaplarla ilgili yapmış olduğu inceleme yazıları da yer almaktadır.

Literatüre zenginlik katacağını düşündüğümüz bu sayının, geniş bir okuyucu kitlesine ulaşacağını ümit ediyor ve konuyla ilgili yeni bakış açılarının oluşmasına katkıda bulunacağını temenni ediyoruz.

Hazal Ilgın Bahçeci Başarmak

TÜRKİYE'DE KENTSEL YOKSULLUK OLGUSU ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Ahsen SAÇLI*

Öz

Yoksulluğun tarihi günümüzden çok daha eskilere dayanmaktadır. Aslında yoksulluk tam anlamıyla kavram olarak tanımlanmamış olsa bile mülkiyet kavramının insanlığın gündemine girmesiyle birlikte var olmuştur denilebilir. Kavram, son yılların önemli araştırma konularından birisi haline gelmiştir. Kökeninde herhangi bir şeye sahip olma ya da olamama durumunu anlatan bu kavram, son tahlilde insanlık ilerledikçe, insana dair pek çok kavramın da eklenmesiyle bugünkü anlamını bulmuştur. Dolayısıyla dünyada geçerli olan ekonomik sistemin yoksulluk sorununun artmasıyla birebir ilişkisi bulunmakla birlikte, yoksulluğun başlangıcı olarak kapitalizmi ya da küreselleşmeyi neden olarak göstermek yanlış ya da eksik olacaktır.

Kentsel yoksulluk, genel anlamda yoksulluk sorununa oranla daha yeni bir kavramdır. Dünyadaki kentleşme oranı çok hızlı ilerlemiştir ve dünya nüfusunun yaklaşık %75'i kentlerde yaşamaktadır. Bunun ülkelere göre değişik nedenleri olmakla beraber, teknolojinin gelişmesi ile birlikte dünyadaki üretim modellerinin değişmesi temel sebep olarak gösterilebilir. Bu nedenler çeşitlenerek aynı durum Türkiye'de de yaşanmaktadır. Türkiye, plansız iç göç ile düzensiz kentleşme sorununu yaşarken buna ek olarak, jeopolitik konumu itibarıyla yoğun bir şekilde dış göç sorununu yaşamaktadır. Dolayısıyla Türkiye'de kentler, ekonomik sorunların yanında göç sorununu da çözmek zorunda kalmaktadır.

Türkiye'de kent yoksulluğu, gecekondular, çöküntü alanları, kentlerin terk edilmiş eski alanları, tarihi ve kültürel alanlarında daha çok görünür haldedir. Türkiye'de kent yoksulluğu kavramının tanımı ve boyutları ile birlikte geldiği durumun incelendiği bu çalışma literatür taramasına dayanmaktadır. Genel olarak Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK), 2016–2018 yılları için yayımlanan verilerinden yararlanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Yoksulluk, Kent Yoksulluğu, Kentsel Yoksulluk, Türkiye'de Kentsel Yoksulluk.*

* Dr. Öğr. Üyesi, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü, ahse1tr@gmail.com, orcid.org/0000-0002-5665-2855.

A REVIEW ON THE PHENOMENON OF URBAN POVERTY IN TURKEY

Abstract

The date of poverty dates back to ancient times. Even if poverty has not been thoroughly defined as a concept, it can be said that it has existed since the concept of property first came into humanity's agenda. The concept has been one of the important research subjects within the recent years. Explaining the situation of whether to own something or not in its original meaning, this concept has found its current meaning in the last instance through acquiring some additional concepts related to human beings as humanity has progressed. Therefore, while the economic system currently valid in the world is related to ascend of poverty problem, pointing out capitalism or globalization as the reasons for dawn of poverty can be considered as a wrong or deficient thought.

Urban poverty is relatively a new concept when compared with the concept of poverty. Urbanization rate in the world has progressed in a fine acceleration and 75% of the world's population lives in cities. While there are different reasons for that depending on the countries, with the development of technology, conversion of production models in the world can be suggested as the main reason. The same situation is experienced in Turkey through variation of these reasons, too. While Turkey has been experiencing unplanned domestic migration and unplanned urbanization, it has also been experiencing external immigration due to its geopolitical position in addition to the problems mentioned. Therefore, besides economic problems, the cities in Turkey are supposed to find solutions to migration problems.

Urban poverty in Turkey is more apparent in slums, ruined regions, old abandoned regions of the cities, historical and cultural regions. This study, in which definition and dimensions of urban poverty concept as well as its current situation in Turkey are discussed, depends on literature review. Generally, data of Turkish Statistical Institute (TurkStat) published in 2016-2018 will be benefited.

Keywords: *Poverty, Urban Poverty, Urban Poverty in Turkey.*

Giriş

21. Yüzyılın en önemli konularından biri olan yoksulluk olgusu, zamanla genişleyerek ve derinleşerek dünyanın gündemindeki yerini korumaktadır. Özellikle azgelişmiş ülkeler için önemli bir sorun olan bu konu, küreselleşme ile birlikte süreç içerisinde uluslararası nitelik kazanmıştır. Dolayısıyla yoksullukla mücadele için de ulusal ve uluslararası düzeyde çaba göstermek gerekmektedir.

Aslında yoksulluk, insanlık tarihi ile birlikte var olmuştur denilebilir. Yoksulluk olgusu insanın mülkiyet kavramını keşfetmesiyle başlayan süreçte, insan ihtiyaçları çeşitlenerek arttıkça yoksulluğun da hem içeriği genişlemiş hem de nedenleri farklılaşmıştır. Abraham Maslow tarafından 1943 yılında bir çalışmada sunulan ve çok bilinen, Maslow’un ihtiyaçlar hiyerarşisinde en temelde yer alan açlık, susuzluk, nefes almak, uyumak gibi fizyolojik ihtiyaçlar esasında yoksulluğun ana prensibini ortaya koymaktadır. Zaman içerisinde yoksulluk kavramının içeriğine, ihtiyaçlar hiyerarşisinin piramidinde bir üst basamakta yer alan aile, mülkiyet, iş, sağlık gibi ihtiyaçları konu alan güvenlik ihtiyacı eklenmiştir. Dolayısıyla yoksulluk kavramının tanımının kapsamındaki gelişmeyi ve genişlemeyi aslında Maslow’un ihtiyaçlar hiyerarşisi en yalın şekilde anlatmaktadır.

Yoksulluğun derinleşmesinde ve yaygınlaşmasında mevcut ekonomik sistemin etkisi oldukça büyüktür. Ayşe Buğra’ya göre “kapitalizm, insanı yalnızca işgücüne indirgeyen, insan emeğini meta olarak gören bir sistemdir”. İş hayatının bir şekilde dışında kalan insanın durumu bu sistem için çok önemlidir (Buğra, 2016: 49). Ekonomik sistem dolayısıyla yaşanan gelir dağılımı bozuklukları sonucunda ortaya çıkan ekonomik dengesizlikler yoksulluğu artırıcı etkiye sahiptir. Özellikle azgelişmiş ülkelerde ortaya çıkan en zengin ile en yoksul arasındaki gelir farkı aşırı düzeylere ulaştığı için tüm dünyadaki yoksul sayısı milyarlarla ifade edilir hale gelmiştir. Bu durum da dünya ekonomisinin sürdürülebilirliğini riske atmaktadır. Dünya gündeminde yoksulluğa olan ilgi, küreselleşmenin de etkisiyle 1990’lı yıllarda, dünya genelinde yoksulluğun olağanüstü yaygınlaşmasıyla artmıştır. Yoksullukla mücadelede devletlerin yanında, başta Birleşmiş Milletler olmak üzere Dünya

Bankası (DB), Uluslararası Para Fonu gibi uluslararası kuruluşlar da çaba göstermektedirler.

Kentsel yoksulluk, özellikle küreselleşmenin de etkisiyle yoksulluğun kentlerde yoğunlaşmasını anlatan bir kavramdır. Kırsal ekonominin zayıflaması ve kentleşme politikalarının teşvik edilmesi ve bunu yaparken de yeterli ve düzenli politika uygulamalarının ihmal edilmesi sonucunda ortaya çıkan kentlerde aşırı nüfus artışı ile birlikte gelişen politik dengesizlikler beraberinde kent yoksulluğu kavramını dünyanın gündeminde öncelikli hale getirmiştir.

Türkiye de tüm dünyayla birlikte 1990'lı yıllar itibarıyla yoksulluk olgusunu resmi olarak kabul etmiş ve ekonomik ve sosyal politikalarında yoksulluk olgusuna yer vermiştir. Bu çalışmada Türkiye'nin yoksulluğu ve kentsel yoksulluğu TÜİK verileri ışığında incelenmeye çalışılmıştır.

1. Yoksulluk ve Yoksulluğun Boyutları

1.1. Yoksulluk Kavramı

Türk Dil Kurumu Sözlüğünde sefillik, sefalet, fakirlik olarak açıklanan yoksulluk kavramı, açlık, işsizlik, eğitimsizlik, barınacak bir evi olmama, muhtaç olma durumu, yokluk, yaşama dair herhangi bir umudu kalmama, çaresizlik durumu gibi birçok hali ifade etmektedir. Ancak bu kavram kelime anlamından çok daha derin ve karmaşık bir olgu olarak dünyanın gündeminde. Bir başka tanıma göre “*yoksulluk, insanların kabul edilebilir yaşam koşullarına özgür ve insana yakışır, kendine ve başkalarına saygılı, uzun, sağlıklı ve yaratıcı bir hayat sürdürebilmeleri için gerekli insani, en temel öge olan fırsat ve olanaklardan yoksun olmalarıdır*” (Gül vd. (2007)'den aktaran Gül ve Sallan Gül, 2008: 59). Nurgün Oktik'e göre “*yoksulluk, genel olarak yeterli kaynak ve gelir sahibi olamama konumuyken insan yaşantısının onurlu bir şekilde sürdürülebilmesi için gerekli olan gıda, su, giyecek, barınacak ev, sağlık hizmetlerinden yararlanma ve güvenlik gibi temel insani gereksinimlerden yoksun olmaktır. Aynı zamanda, sosyal, politik ve psikolojik alanlarda yetkinsizlik olarak da kabul edilebilir*” (Oktik, 2008: 25).

Naci Gündoğan’a göre yoksulluk çok yönlü ve karmaşık yapısı nedeniyle tanımlanması oldukça zor olan bir kavramdır. Yoksulluk, açlıktır, eğitimsizliktir, umutsuzluktur, barınacak bir evinin olmamasıdır, bir işinin olmamasıdır, hasta olup tedavi olamamaktadır. Tüm bunlar her dünya görüşünün yoksulluğu yaşamasına ve kavramasına göre değişebilmektedir (Gündoğan, 2008: 42-43).

Yoksulluk insanlık tarihi kadar eski bir geçmişe sahiptir. Yoksullukla mücadelenin bilinen en eski kayıtlarının hangi tarihten başlatılacağı konusunda tartışma olsa bile, örneğin İngiltere için, İngiliz Yoksul Yasalarını 14. yüzyıla kadar uzanan bir süreçte izlemek mümkündür. İngiliz yoksul yasaları “Eski Yoksul Yasaları” ve “1834 Yeni Yoksul Yasası” şeklinde dönemleştirilebilir. Aslında bu durum yoksulluğun nedenini salt kapitalizme bağlamanın çok doğru olmadığı anlamına gelmektedir. Çünkü bu konunun 14. yüzyıldan çok daha eski tarihlere dayandığını ileri sürenler de bulunmaktadır. 19. yüzyılda Avrupa’da gözlenen kıtlık, salgın hastalık, tarıma dayalı üretim tarzı dolayısıyla yaşanan yoksulluk ve bunlara uygulanan tedbirler tarih boyunca görülen yoksullukla mücadele örnekleridir (Kovancı, 2003: 19-20).

Ekonomik ve sosyal eşitsizlik özellikle gelişmekte olan ülkeler için daha fazla söz konusu olmasına rağmen her ülkenin bu konuya yaklaşımı farklıdır. Amerika, İngiltere ve Fransa gibi gelişmiş ülkelerde sosyal koruma politikaları daha çok “kendine yardım” düşüncesi etrafında şekillenmiştir. Almanya gibi daha mutlakiyetçi yapılarda ise sosyal korunma, bürokrasi ve ulusal çıkarın önüne geçememiştir (Kovancı, 2003: 129).

Ayrıca burada belirtilmelidir ki, ekonomik, sosyal ve siyasal politikaların kesişme noktasında bulunan ve çok boyutlu bir olgu olarak karşımızda duran yoksulluğun çözümü için birçok bilim insanı, araştırmacı, politikacının yanı sıra pek çok uluslararası kuruluş da çaba göstermektedir. Bunlar arasında en dikkat çeken kuruluş elbette ki Dünya Bankasıdır (Sarıpek, 2018: 58). DB, ülkelerdeki gelir dağılımı araştırmalarında günlük 1 dolar ya da 2 doların altında bir gelirle hayatını sürdürmek zorunda kalan nüfusu “yoksul” sınıfında değerlendirmektedir (Es ve Güloğlu, 2004: 82). Ancak burada belirtmek gerekir ki, DB’nin gelişmekte olan ya da azgelişmiş

ülkelere uyguladığı sözde ekonomilerini kurtarma projelerinin kendisi zaten başlı başına yoksulluk nedeni olmaya devam etmektedir. Özellikle yerel düzeyde çok fazla yoksulluk yaratıldığının farkında olarak yereli daha fazla önemsemek durumunda kalmışlardır. Bu nedenle 1980’li yılların başlarında, yapısal düzenlemeler çerçevesinde, özellikle sosyal risklerin en aza indirilmesi ile ilgili olarak sivil toplum örgütleriyle iş birliğine girişmişlerdir (World Bank, 1989: 19-20). Dolayısıyla DB, kendi uyguladıkları politikaların yanlış olduğu kabulüyle yola çıkarak “yönetişim” çerçevesinde uygulamalarını sürdürmektedir. Yönetişim kavramını ortaya atan kuruluş olarak DB’nin yaklaşımı, ülkenin ekonomik ve sosyal kaynaklarını, kalkınma amacıyla yönetmek için iktidarı kullanma biçimi şeklindedir (World Bank, 1992: 3). Kısaca DB, projelerin uygulandığı yerlerin (ister ülke olsun ister kent olsun) sivil toplum örgütlerini veya görece daha küçük yerlerde bizzat toplumu ve bireyleri proje uygulama ve karar ortağı yaparak, ortaya çıkan sorunların üstesinden gelmeye çalışmaktadır. Burada DB ile ilgili vurgulanması gereken nokta, DB’nin uyguladığı kalkınma destek projelerinde yoksullukla mücadele konusunda çalışmalar yapmakta ve bu yolla kendisine olan toplumsal tepkileri azaltmaya çalışmakta olduğudur.

Yoksulluk olgusuna geniş çerçeveden bakmaya çalışan bir başka uluslararası kuruluş Birleşmiş Milletlerdir (BM). BM yoksulluğun, büyük ölçüde karar alma süreçlerine, medeni, sosyal ve kültürel hayata yetersiz katılım anlamına geldiğini vurgulamaktadır. Bu çalışmada yoksulluk konusu ile ilgilenen uluslararası kuruluşlardan, DB ve BM’nin bakış açısından kısaca söz edilmiştir. Genel anlamda dikkat çekilmesi gereken nokta aslında bu kuruluşlar, yoksulluğun sadece parasal yetersizlik hali olmadığı, sosyal, ekonomik, siyasi ve hatta kültürel nedenleri ve sonuçları olan çok boyutlu bir olgu olduğu noktasında birleşmektedirler (Sarıipek, 2018: 59).

1.2. Yoksulluğun Boyutları

Anthony Giddens’a göre (Giddens, 2008: 385), sosyologlar ve araştırmacılar arasında yoksulluğun tanımı konusunda iki farklı yaklaşım mevcuttur. İlki mutlak yoksulluk kavramı, geçinme ya da başka bir deyişle fiziksel anlamda sağlıklı bir yaşam için karşılamak zorunda kalınan temel koşullar düşüncesine dayanır. İnsanın yaşaması için çok bilinen Maslow’un

İhtiyaçlar hiyerarşisinin ilk basamağında yer alan temel ihtiyaçlarının karşılanamaması durumu mutlak yoksulluk kavramı ile ifade edilmektedir. İnsanın hayatını idame ettirmek için gerekli olan standartların, dünyanın neresinde yaşarsa yaşasın, aynı yaş ve fizikteki bütün insanlar için ortalama olarak aynı olduğu düşünülmektedir. Mutlak yoksulluk açısından, yerkürenin herhangi bir yerinde yaşayan herhangi bir bireyin bu standartların altına düşmesi, o bireyin yoksul yaşadığı anlamına gelmektedir (Giddens, 2008:386). Bir başka deyişle mutlak yoksulluk, bireylerin yaşamını sürdürebilecek asgari refah düzeyini yakalayamaması durumudur. Bu yoksulluk türü daha çok az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde görülmektedir.

Mutlak yoksulluğun ölçülmesinde, bireylerin yaşamlarını sürdürebilmeleri için gerekli olan asgari tüketim ihtiyaçlarının belirlenmesi gerekmektedir (Gündoğan, 2008: 43). Dolayısıyla mutlak yoksulluk kavramının tanımı, toplumların barınma, giyinme, açlığını giderme gibi temel ihtiyaçlarını karşılayabilecek asgari gelir ve tüketim düzeyinin altında kalınması şeklinde yapılabilir. Daha sonra dünyanın değişen şartlarına göre bu temel ihtiyaçlara eğitim, sağlık, kamusal hizmetlere erişim gibi birtakım ihtiyaçlar da eklenerek kapsamı genişletilmiştir (Güneş, 2009: 451). Ancak bu standartların belirlenebilmesinin mümkün olmadığını düşünenlerin oranı da oldukça yüksektir. Böyle düşünenler, yoksulluğu her toplumun kendisi için geçerli olan ortalama yaşam standardıyla ilişkilendiren göreceli yoksulluk kavramını kullanmanın daha uygun olduğunu ileri sürmektedirler.

İkinci yaklaşım olan göreceli yoksulluk kavramını ileri sürenler, yoksulluğun kültürel olarak tanımlanır olduğunu ve evrensel bir yoksulluk standardına göre ölçülmemesi gerektiğini kabul etmektedirler. İnsanın ihtiyaçlarının dünyanın her yerinde belirlenebilir olduğunu varsaymak aslında yanlıştır ve her toplumun kendi koşullarına göre farklı özellikleri bulunmaktadır. Bir toplum için önemli olan şeyler bir başka toplum için lüks sınıfında olup son derece gereksiz görülebilir. Zaten böyle ayrıntılarla, ihtiyaçların varlığı ya da yokluğuyla herhangi bir standardın belirlenebilir olmasının ve yoksulluğun bir ölçüsünün olduğunu düşünmek de pek mümkün değildir (Giddens, 2008: 386). Bir başka açıdan göreceli yoksulluk kavramının

tanımı için, insanın toplumsal bir varlık olmasından yola çıkılmaktadır. Yoksulluk yalnızca kaynaklara erişememe ve yaşamı devam ettirme konusu ile ilgili değildir. Yoksulluk bireylerin, içinde yaşadığı toplum tarafından kabul edilen asgari bir yaşam düzeyine sahip olup olmadığı ile ilgili bir durumdur (Gündoğan, 2008: 43). Özetle görelî yoksullukta, temel ihtiyaçların yanında toplumsal ihtiyaçlar da dikkate alınmaktadır. Görelî yoksulluk, toplumun ortalama yaşam standardının altında kalan bir gelir ve tüketim düzeyine sahip olunması anlamına gelmektedir (Güneş, 2009:451).

1.3. Yoksulluğun Nedenleri

Yoksulluk sorunundan ya da kent yoksulluğundan kapitalist sistemi sorumlu tutanlara göre; kapitalist üretim tarzının kurulması ile kent ve kırsal arasındaki büyük zıtlığın üstesinden gelinmemiştir. Ancak yoksulluktan ya da kentsel yoksulluktan sorumlu tutulması gereken kentin kendisi değil, kapitalist üretim biçimidir. Ayrıca belirtilmesi gerekir ki yoksulluğun ya da kentsel yoksulluğun sorumlusu, ne yalnızca kentte kapitalist mantığının bir yansıması, ne de kentin kapitalist üretim tarzının merkezi olması değildir. Öyleymiş gibi algılanması aslında, kapitalist üretim tarzından beklenenin aksi olan görüntülerin en fazla kentlerde görünür olmasındandır. Kentler kapitalizmin kötü tarafını gösterdiği kadar, aynı zamanda tüm bunlara karşı çıkabilecek olanların da bulunduğu alanlardır (Saunders, 2013: 28-31). Dolayısıyla kentler, yoksulluğun olduğu kadar, zenginliğin de görünür olduğu yerlerdir. Aslında yoksulluğun sebebini kapitalizme bağlayanların çok da haklı olmadıkları, öncelikle yoksulluğun tarihinin kapitalizmden daha eski olduğundan görülebilir. Sonra da kapitalizm ile birlikte, özellikle kentlerde olması beklenenlerin gerçekleşmemesi, küreselleşmenin de etkisiyle beklenenin tam aksi gelişmelerin yaşanmasına sebep olmasından da anlaşılabilir.

Kapitalizmin, küreselleşme sürecine girmesiyle birlikte, sermaye yoğun teknoloji kullanan üretim faaliyetleri merkeze yakın (gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere); emek yoğun teknoloji kullanan üretim faaliyetleri ise çevresel ekonomilere (gelişmekte olan ve azgelişmiş ülkelere) dağıtılmıştır. Bu durum, bir taraftan merkezdeki emeğin sendikal gücünün kırılmasına, diğer taraftan emek yoğun alanlarda da merkeze göre çok daha düşük ücretli emek

kullanılmasına neden olmakta ve böylelikle merkezdeki sermaye birikimi hızlandırılmaktadır (Aldemir ve Özpınar, 2004: 3). Tam da bu nokta, kapitalizmi gerçek anlamda sorumlu tutabilmenin mümkün olduğu yerdir. Çünkü gelişmiş ülke ile azgelişmiş ülke arasındaki farkın görünür olmasının ve artmasının asıl nedeni burada ortaya çıkmaktadır. Gelişmiş ülkelerin dünyadaki gelir ve paylaşım adaletsizliğinin gerçek sorumlusu olduğunun da görünür olduğu alan tam olarak burasıdır.

Dolayısıyla küresel ekonomik eğilimlerin, ulusal ekonomileri ve yerel düzeyde insanların refah seviyesini etkilediği bilinmektedir. Küreselleşmenin yerel görünümleri yoluyla toplumların günlük yaşamını etkilemesi konusunda Laura Buffoni şu tespitleri yapmıştır:

1. Küreselleşme insanları değerler hakkında bilgilendirir,
2. Küresel olmak imajlara, metalara ve bilgiye erişimi dönüştürür ve/veya artırır,
3. Küreselleşme insanların hareketliliğini ve dünya çapında toplumsal ilişki kurma becerilerini etkiler (zaman ve mekân daralması),
4. Yerel ve küresel güçlerin karşılıklı etkileşiminde dönüşümlere yol açarak yerel topluluk modellerini değiştirir (Buffoni, 2010:318).

Buffoni’nin bu tespitleri aslında küreselleşmenin toplumların üzerindeki etkilerini gösterdiği kadar, devletlerin de kendi vatandaşları açısından uygulaması gereken politikalar için de bir başlangıç noktasını vurgulamaktadır.

Zygmunt Bauman (2018: 48-9), aşırı nüfus artışının yoksulluğa sebep olduğunu ileri sürmektedir. Bauman, nüfus artışı nedeniyle ortaya çıkan yoksulluğa ve yoksullara ekonomik ilerlemenin atıkları demekte ve bu konunun üzerinde durulması gerektiğini belirtmektedir. Malthus tarafından ileri sürülen teoriye göre nüfus artışı, yiyecek arzını katıyla aşacaktır. Aşırı nüfus artışının önüne geçilmezse herkese yeterli besin kalmayacaktır. Aslında bu konunun çözüldüğü ileri sürülmüştür. Çünkü teknolojik gelişmeler sayesinde yiyecek arzı gerek ve yeter miktarda gerçekleştirilmektedir. Fakat hem dünya nüfusunun özellikle azgelişmiş ülkelerde aşırı artması hem de dünyadaki gelir ve paylaşım adaletsizliği nedeniyle, özellikle Afrika ülkeleri

başta olmak üzere bazı ülkelerde açlığın boyutlarının oldukça şiddetli yaşandığı bilinmektedir. Malthus'un teorisini savunanlar, modernitenin getirdiği insanın her derdinin bir çaresi olduğuna, zaman içinde her soruna bir çözüm bulunup uygulanacağına, bilim ve teknolojinin yardımıyla insanın bütün potansiyelini gerçekleştirebileceği inancına kuşkuyla yaklaşmışlardır. Malthus teorisini ileri sürdüğü 18. yüzyılın son yıllarından itibaren 19. yüzyıl boyunca büyük nüfus büyük güç demektir. Büyük güzeldi ve büyük karlıydı. Büyük toprak ve büyük servet, çok sayıda insana yer var demektir. Bu konularda çalışanlar haddinden fazla doyurulacak insan olduğunu hatırlatsalar da, aldıkları cevap nüfus fazlalığının ilacının, nüfusu daha çok artırmak olduğuydu. En kalabalık ülkeler dolayısıyla en güçlü ülkelerin, dünyanın zayıf, güçsüz ülkelerini bir kenara itip kendi düzenlerini kuracaklarına inanılıyordu. Ama hiçbir şey beklenildiği gibi olmadı. Nüfusu yüksek olan az gelişmiş ülkeler, ekonomik ve politik açıdan önemli sıkıntılarla baş etmek durumunda kalmaktadırlar. Nüfusu görece daha az olan gelişmiş ülkelerin refah düzeyine ulaşmaları mümkün gözükmemektedir. Dolayısıyla, özellikle az gelişmiş ülkelerde kırsalda yaşanan sorunların iç göçle birlikte daha şiddetli bir şekilde kentlere yansıdığı görülmektedir. Ayrıca bu ülkelerin önemli düzeyde ülke dışına göç verme sorunu bulunmaktadır. Her ne kadar bu onlar için büyük sorun olarak görülme de, göç alan gelişmiş ülkeler için büyük sorun oluşturmaktadır. Özellikle de kentsel yoksulluk açısından konuya yaklaşırsa çok büyük problemlerle karşı karşıya kalınmaktadır.

Sonuç olarak, yoksulluğun tanımını genişledikçe nedenlerini de belirlemek güçleşmektedir. Bu nedenle de yoksulluğun çeşitlerinin her ülkede hatta aynı ülke içinde farklı yerlerin farklı nedenlerle yoksul oldukları için aynı nedenlerle ilişkilendirilmesi olanaksızdır. Yoksulluğun nedenlerinin zaman içinde siyasal ve sosyoekonomik değişikliklere duyarlılık göstererek farklılık göstermesi doğaldır (Şenses, 2017: 148). Özetle, yoksulluğun nedenlerine kesin bir çerçeve çizilmesi olanaksızdır.

1.4. Kentsel Yoksulluk Kavramı

Kentler, toplumsal hayatta yaşanan değişimleri gözlemlemek için en ideal alanlardır. Özellikle de kentlerde, küreselleşmenin etkileri toplumsal ve bireysel düzeyde çok net görülebilmektedir (Buffoni, 2010: 318). Kentlerde

yoksulluk ve zenginlik yan yana varlık gösterebilmektedir. Aynı zamanda kent, tüm dünyadan gelen fikirlerin toplandığı ve daha iyi gelecek için umudun beslendiği mekândır (Buffoni, 2010: 322).

İkinci Dünya Savaşı sonrasında genel olarak hâkim durumda olan refah devleti sistemi, uzun dönemli kaynak transferi ile sosyo-mekânsal farklılaşmaları gideren temel mekanizma olmuştur. Kentlerdeki çöküntü alanlarının temizlenmesi ve bölgelerarası farklılıkların görece azaltılmış olması, sistematik bir sosyo-mekânsal yeniden dağıtımın eseri olarak görülmektedir. Ancak devletin değişen rolü dolayısıyla, sosyal güvenlik harcamalarında kesintiye gidilmesi, sosyo-mekânsal farklılaşmaların yeniden artma eğilimine girmesine neden olmuştur. Bu yeni durumda ekonomik alan, uluslararası rekabete açılmış ve serbest piyasa ekonomisi koşullarına geçilmiştir. Dolayısıyla bölge içi ya da bölgelerarası rekabetin artması işsizlik, yoksulluk ve toplumsal kutuplaşmanın derinleşmesiyle sonuçlanmıştır (Bıçkıcı, 2015: 41-2).

Kentsel yoksulluk, kentlerde, kapitalizm, modernleşme, küreselleşme ve buna dayalı sınıfsal eşitsizliklerin beraberinde getirdiği en önemli sorun alanlarından biri olarak dünyanın gündemine gelmiştir. Kentlerde farklı özellikleriyle görünür olan bu yoksulluk tüm dünya devletlerinde kendini göstermesine karşılık, özellikle azgelişmiş ülkelerin önemli bir sorunu olarak ön plana çıkmaktadır. Kentin yoksulluk düzeyini ortaya koyan konu, o kentin sunduğu hak ve olanaklardan kent halkının ne oranda yararlandığıdır (Özel, 2015: 161).

Kentsel yoksulluğun genel yoksulluktan farkı, küresel ekonomik alanda meydana gelen değişimler sonucunda, daha önce yoksulluk sorunu olmayan kitlelerin yoksul hale gelmesi, bu yoksulluğun görece kalıcı olması ve bu özellikteki kitlelerin giderek sosyal ve mekânsal süreçlerden dışlanmasıdır. Kentsel yoksul olarak sınıflandırılan bu kesim, Amerika Birleşik Devletleri’nde (ABD) bulunan kentlerde ve dünyanın çeşitli ülkelerinde küresel kent olarak adlandırılan metropollerde sınıf-altı yoksulluğu şeklinde adlandırılmaktadır. Sınıf-altı yoksulu olarak nitelendirilen bireyler, düzenli bir işe sahip olmayan veya hiçbir işe sahip olmayan, devlet yardımlarına bağımlı,

suç işleme potansiyeli yüksek, herhangi bir barınağı bulunmayan ya da çok kötü şartlarda barınma olanağı bulabilen bir kitledir (Bıçkı, 2015: 42).

DB'na göre, eğitim, konut, güvenlik, altyapı, sağlık, sosyal güvenlik gibi sorunları kapsayan ve farklı boyutları olan kentsel yoksulluk, önceleri toplumun küçük bir kesimi için geçerli bir olguydu. Fakat küreselleşme ile birlikte bu olgunun boyutları farklılaşmıştır. Artık kentsel yoksulluk, siyasal ve sosyal değişimler ile ekonomik krizlerin ve kalkınmanın yarattığı istihdam sorunları ve kentlere olan yoğun ve plansız göçler ile kendini belirgin bir şekilde göstermektedir (Öz ve Yıldırım, 2009: 455).

Doğan Bıçkı'ya göre, yoksulluk ve yansımaları ile ilgili sorunların genel anlamda ortak tarafları olmakla beraber, ülkeden ülkeye ve hatta aynı ülkenin içinde kentten kente bile farklılık gösterebilmektedir. Genel olarak ABD ya da Avrupa gibi gelişmiş ülkelerin kentlerinde yoksulluğun kent merkezlerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Bu kentlerde yaşayan dezavantajlı kitleler, sanayinin kent dışına (hatta bazı hallerde ülke dışına) taşınmasından dolayı işlerini kaybetmiş işsizler ya da hiçbir zaman ilerleme şansı olmayan işlerde çalışmak durumunda kalanlar kalıcı bir yoksulluk sarmalında yaşamaktadırlar. Bu yoksullar genellikle yabancı göçmen veya çeşitli nedenlerle buldukları toplumdan dışlanmış olan insanlardan oluşmaktadır. Bu insanlar sadece yoksullukla değil aynı zamanda dışlanma, marjinalleşme veya illegalleşme gibi sorunlar ile de birlikte anılmaktadır. Ancak Güney Amerika ülkelerinde yaşanan kentsel yoksulluk, küresel anlamda politik ve ekonomik dönüşümlerin etkisinde, kırsalda meydana gelen değişimlerle birlikte iç göçlerden etkilenmektedir. Buna ek olarak siyasi istikrarsızlık, ağır dış göç yükleri ve gelir dağılımındaki adaletsizlik bu ülkelerde kentsel yoksulluğun kronikleşmesine neden olmaktadır (Bıçkı, 2015: 89). Bilindiği gibi gelir dağılımı eşitsizliğinin en önemli göstergesi olan yoksulluk oranının yüksek olduğu yerler, gelir dağılımı eşitsizliğinin de yüksek olduğu yerlerdir. Her ne kadar ülkelerin yoksulluk hesaplama yöntemleri farklı olsa da, gelir dağılımı eşitsizliğinin, gelişmiş ülkeler arasında en yüksek olduğu ülke Amerika Birleşik Devletleri'dir. Amerikan halkının %15,1'i (CIA, World Factbook 2018) yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır. Dünya genelinde

gelir dağılımı bozukluğunun en yüksek olduğu ülkeler genellikle Afrika ve Latin Amerika ülkeleridir (Çalışkan, 2010:125).

Doğu Avrupa ve Balkan ülkelerinde yaşanan kentsel yoksulluk ise, ulusal kalkınmacı ya da sosyalist sistemden Pazar ekonomisine geçişin sıkıntıları ile birlikte fark edilir olmuştur. Yoksulluğun en dikkat çekici şekilleri özellikle Sahra Altı Afrika’ında yaşanmaktadır. Bu bölgede yaşayan insanlar, Dünya Bankası, Birleşmiş Milletler (BM) gibi uluslararası kuruluşların yardımlarıyla hayata tutunmaya çalışmaktadırlar. Bu yoğun yoksulluk ortamına bir de salgın hastalıkların en yaygın şekliyle buralarda varlığını sürdürmesinin eklenmesi, yaşam şartlarını daha da ağırlaştırmaktadır. Türkiye’de kentsel yoksulluğun geldiği durum daha çok Doğu Avrupa kentleri ile Güney Amerika’daki kentlerin durumuna benzemektedir. 1980’li yıllarda ulusal kalkınmacı politikaları bırakarak, daha liberal bir ekonomiye geçiş açısından Doğu Avrupa kentleriyle benzeşirken, kırsalda uygulanan politikalar sonucunda meydana gelen işsizlik nedeniyle plansız ve programsız bir şekilde kentlere yoğun göç gerçekleşmesi sebebiyle Güney Amerika ülkelerinin kentleri ile benzeşmektedir (Bıçkı, 2015: 90).

2. Türkiye’de Yoksulluğun Durumu ve Kentsel Yoksulluk

2.1. Türkiye’de Yoksulluk

1980 öncesi devletin güçlü konumu, Türkiye toplumunda net bir şekilde görülmektedir. Kısmen ithal ikameci sanayileşmenin özellikleri ve güçlü devlet geleneği ile açıklanabilecek bu olgunun önemli sonuçları olmuştur. İlk önce devlet, toplumsal ilişkilerin temel aktörü olarak, siyasetin hem öznesi hem de nesnesi konumundadır. Ayrıca devlet, toplumsal değişimi gerçekleştiren temel aktördür. Ve en önemlisi Türkiye, hemen her kesimin, her politik hareketin devlet adına ve devlet için düşünüldüğü bir ülke haline dönüşmüştür. Devletin en belirgin rol oynadığı alanlardan biri, toplumdaki sınıflar arasındaki ilişkilerde oynadığı hakem rolüdür. Toplumdaki yeniden dağıtım mekanizmalarını kontrolü altında tutan devlet, bu rolü sayesinde toplumun hangi kesimlerinin ne hızla geliştirebileceklerini belirleyebilecek konumdadır. Aynı şekilde ekonominin teşvik mekanizmaları sayesinde devlet, hangi kentlerin ve hangi yörelerin ne hızda gelişeceklerini belirleme gücüne

sahip konumdadır (Işık ve Pınarcıoğlu, 2018: 119-120). 1980 sonrası Türkiye’de yaşanan değişimler ve dönüşümler sonucunda ekonomik ve politik tercihler değişmiştir. Doğal olarak devletin hakem rolü de zaman içerisinde tamamen farklılaşmıştır. Özellikle belirtmek gerekir ki azgelişmiş ülkelerde, yoksulluğun en fazla üretildiği mekânlar kentlerdir. Bu ülkelerde nüfus artışı ve işsizlik baskısıyla kırsal alanlardan kentsel alanlara olan göç, kentlerdeki yoksulluğu daha da artırmaktadır. Türkiye’de yoksulluk sorunu, dünya ile aynı zamanda 1990’lı yıllara kadar resmi olarak dile getirilmeyen ve özellikle ekonomi bilimi dâhilinde pek fazla incelenmeyen bir konu olarak kalmıştır (Özel, 2015: 165). Daha sonra dünya ile paralel olarak devletin ekonomik ve politik çalışmalarına dâhil edilen yoksulluk konusu, aynı zaman yoğun bir şekilde akademik araştırmaların da konusu olmuştur.

Türkiye’de yoksulluk çalışmalarından elde edilen sonuçlara göre, yoksulluğun oluşmasına neden olan temel faktörlerden öne çıkanlar;

- Sosyal güvencesizlik,
- Demografik yapıda ortaya çıkan değişim,
- Doğal afetler,
- Toplumsal geleneklerde yaşanan bozulmalar,
- Adaletsiz gelir dağılımı,
- Adaletsiz vergi sistemi,
- Bozuk ekonomik yapı,
- Yüksek faiz ve finansal zorluklar,
- Ekonomik krizler,
- Göç,
- İşgücünün genel yapısının yetersiz olması,
- Enflasyon, şeklinde sıralanabilir (Aktan, 2002:1’den aktaran Cerev, 2018: 228).

Türkiye’de yoksulluğun temel verileri Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından açıklanan bilgiler ışığında değerlendirilmektedir. Bu çerçevede işsizlik Türkiye için temel yoksulluk nedenlerinden en önemlisi olarak tespit edilmektedir. Haziran 2019’da TÜİK’ten açıklanan “Türkiye İşgücü İstatistikleri Haziran 2019” raporuna göre;

Haziran 2019’da Türkiye’de geçen yılın aynı ayına göre işsizliğin 2,8 puan daha arttığı belirtilmektedir. İşsizlik oranı %13,0 olarak gerçekleşmiştir. İşsiz sayısında ise geçen yıla göre 938 bin kişilik bir artış görülmektedir. Haziran 2019 itibarıyla gelinen durumda toplam 4 milyon 253 bin kişinin işsiz olduğu tespit edilmiştir. İstihdam oranına gelince, 2019 Haziran’ında geçen yılın aynı dönemine göre, istihdam edilen kişi sayısı 802 bin kişi azalmıştır. İstihdam edilen kişi sayısı 28 milyon 512 bin kişi olarak gerçekleşmiştir. İstihdam oranına gelince 2 puanlık azalma ile %46,4 olmuştur. İstihdam edilenlerin %18,9’u tarım sektörü, %19,7’si sanayi sektörü, %5,7’si inşaat sektörü, %55,7’si hizmet sektöründe yer almaktadır. Burada asıl dikkat çekilmesi gereken konu, işsizliğin sürekli bir ivmeyle artmakta olduğudur. Kentsel yoksulluk açısından bakıldığında tarım sektöründe çalışan sayısı 232 bin kişi azalmıştır ve bu durum kente göçü artıracak olan önemli bir veri olarak karşımıza çıkmaktadır. Tarım dışı sektörlerde çalışan sayısının ise 569 bin kişi azaldığı bilinmektedir (TÜİK, 2019).

Nüfus artış oranları da önemli yoksulluk göstergelerinden biridir. Türkiye’nin nüfusu 31 Aralık 2018 tarihi itibarıyla 82 milyon 3 bin 882 kişi olmuştur. 2018 yılında bir önceki yıla göre 1 milyon 193 bin 357 kişi artmıştır. Erkek nüfusu 41 milyon 139 bin 980 kişi olurken, kadın nüfusu 40 milyon 863 bin 902 kişi olmuştur. Buna göre toplam nüfusun %50,2’sini erkekler, %49,8’ini ise kadınlar oluşturmaktadır. Türkiye’nin yıllık nüfus artışı 2017 yılında binde %12,4 iken, 2018 yılında binde %14,7 olarak gerçekleşmiştir (TÜİK, 2018a).

Yoksulluk açısından bir diğer önemli konu eğitim ve öğretim göstergeleridir. Türkiye’de 2016 sonu itibarıyla, 18 yaş ve üstünde olan nüfustan son 12 ayda örgün veya yaygın eğitime katılanların oranı %22,7 olmuştur. Tamamlanan eğitim düzeylerine göre bakıldığında örgün ve yaygın eğitime katılanların oranının en yüksek olduğu grup %49,5 ile yükseköğretim mezunları olmuştur. Örgün ve yaygın eğitime katılım oranı mesleki ve teknik liselerde %40,9 ve genel liselerde %40 olarak gerçekleşirken bir okul bitirmeyenlerde bu oran %2,4’te kalmıştır (TÜİK Eğitim İstatistikleri, 2017).

Türkiye hane halkı özelliklerine bakıldığında ilk dikkati çeken, çocuk sayısı artıkaça yoksul olma olasılığı artmaktadır. Ancak gelir seviyesi düşük ailelerin, kendi geleceklerini güvence altına alabilmek için çocuk sayısını artırmak eğiliminde oldukları görülmektedir. Bu da yoksulluğun kalıcı hale gelmesine neden olmaktadır. Tüm bunların dışında doğal afetler, siyasi istikrarsızlıklar, iç ve dış göç, cinsiyet ayrımcılığı, coğrafi şartlar ve terör yoksulluğun ortaya çıkmasına neden olan diğer önemli faktörlerdir (Cerev, 2018: 234).

Tablo 1. Eşdeğer hane halkı kullanılabilir fert gelirine göre sıralı yüzde 20'lik gruplar, 2017, 2018 (TÜİK, 2018)

Yüzde 20'lik fert grupları	2017	2018
Toplam	100,0	100,0
İlk yüzde 20 (En düşük)	6,3	6,1
İkinci yüzde 20	10,7	10,6
Üçüncü yüzde 20	14,8	14,8
Dördüncü yüzde 20	20,9	20,9
Son yüzde 20 (En yüksek)	47,4	47,6
P80/P20 oranı	7,5	7,8
Gini Katsayısı	0,405	0,408

Kaynak: TÜİK Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2018.

TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması 2018 yılı sonuçlarına ait gelir bilgileri, 2017 yılına ait olan veriler referans alınarak hesaplanmıştır. Tablo 1.'de görüldüğü gibi, en yüksek eşdeğer hane halkı kullanılabilir fert gelirine sahip %20'lik grubun toplam gelirden aldığı pay bir önceki yıla göre 0,2 puan artarak %47,6'ya yükselirken, en düşük gelire sahip %20'lik grubun payı 0,2 puan azalarak %6,1'e düşmüştür. Toplumun en zengin %20'sinin gelirinin, en yoksul %20'sinin gelirine oranı 7,5'den, 7,8'e yükselmiştir. Gelir dağılımı eşitsizliği ölçütlerinden olan Gini katsayısı, sıfıra yaklaştıkça gelir dağılımında eşitliği, 1'e yaklaştıkça gelir dağılımında bozulmayı ifade etmektedir. Gini katsayısı bir önceki yıla göre 0,003 puan artış ile 0,408 olarak tahmin edilmiştir (TÜİK, 2018b).

Toplumun genel düzeyine göre belli bir sınırın altında gelire sahip olan bireyler görece anlamda yoksul sayılmaktadır. Yapılan hesaplamalar sonucunda belirlenen yoksulluk sınırına göre, yoksulluk oranı bir önceki yıla göre 0,4 puanlık artış ile %13,9 olmuştur. Ayrıca son 4 yıllık veriler kullanılarak hesaplanan 2017 yılında sürekli yoksulluk oranı %14 iken 2018 yılında %12,7 olarak gerçekleşmiştir (TÜİK, 2018b).

2.2. Türkiye’de Kentsel Yoksulluk

1980 öncesi Türkiye’nin kentleşmesinde devlet, kentleşmenin finansmanına hiçbir kaynak ayırmadığı gibi kentleşmenin düzenlenmesinde de herhangi bir sorumluluk almamıştır. Devletin ve burjuvazinin girmedığı kent alanı büyük oranda küçük sermayenin işleyişine bırakılmıştır. Hızla büyüyen kentlerde oluşan rantlar, devletin de mutabakatıyla, oldukça geniş tabanlı bir ittifak içinde dağıtılmaktadır. Dolayısıyla erken dönem kentleşmesi, kentsel rantların paylaşımı açısından net bir sınıfsal uzlaşmaya dayanmaktadır. Bu durum, kendi kendini finanse eden ve neredeyse sıfırdan kaynak yaratabilen kentleşme tarzıdır. Bu sistemin özü kentleşmenin, hızlı kentsel büyümenin yarattığı rantların geniş toplum kesimlerine dağıtılması yoluyla finanse edilmesidir. Özetle Türkiye kentleşmesinin ilk döneminde kent yoksullarının, başka koşullarda elde edemeyecekleri korunaklı ilişkiler sayesinde kazanımları büyük olmuştur. Kent yoksulları, kente geldiklerinde kentin şartlarından çok etkilenmeyecekleri belirli ölçülerde kendilerini koruyan ilişki ağları içinde buldukları için büyük oranda avantajlıdır (Işık ve Pınarcıoğlu, 2018: 121-2). Ayrıca şunu da belirtmek gerekir ki, yoksullukla mücadelede genellikle makro düzeyde yaklaşımlar ortaya konmuştur. Ancak özellikle Türkiye gibi ülkelerde yoksulluk sorununa mikro düzeyde yaklaşımlar ortaya koymanın önemli olduğu belirtilmektedir. Özellikle yerel yönetimlerin ve sivil toplum örgütlerinin getirdiği sorunların çözümüne getirdikleri önerilerin pek dikkate alınmadığı bir süreçten geçilmiştir. Artık sorunların çözümünde daha etkili olmakta ve bu durum giderek daha da yaygınlaşmaktadır (Kesgin, 2012:178).

1980 sonrası yaşanan ekonomik ve politik değişimlerin etkisiyle toplumsal süreçlerde de değişimler olmuştur. Doğal olarak bu kadar değişimden kentsel süreçler de etkilenmiştir. Kentsel rantın sınıflar arasında

nasıl paylaştırılacağına dair olan geniş tabanlı uzlaşma, devletin gözetiminde geniş toplum kesimlerine aktarılan rant sistemi artık yıkılmıştır. Kentsel ranttan pay almak isteyen çok sayıda yeni aktör ortaya çıkmıştır. Türkiye'nin 1980 sonrası kentleşmesini İlhan Tekeli “küçük sermayenin kentinden büyük sermayenin kentine geçiş” olarak nitelendirmiştir (Işık ve Pınarcıoğlu, 2018: 128). Özellikle 1980 sonrası uygulanan neoliberal politikalarla birlikte gelişen kapitalizm ve küreselleşmenin de etkisiyle işsizlik artmıştır. Bunun doğal sonucu olarak da yoksullukta önemli artışlar gözlenmiştir. Türkiye’de “sosyal devlet” ilkesinin de yetersiz uygulanışı nedeniyle yoksulluk sorunu giderek daha büyümüştür. Ayrıca toplumda, toplumsal hayata katılımın tek şartının para olduğu algısının yerleşmesi, meşru - gayrimeşru bilincinin ortadan kalkmasına neden olmuştur. Tüm bunlar, etik sorunlar ile birlikte yoksulluk probleminin daha da derinleşmesini sağlamıştır (Açıkgöz ve Yusufoglu, 2012: 89). Aynı zamanda 1980 sonrasında değişen koşulları, saldırgan girişimcilik stratejilerini beraberinde getirmiştir. Bu durum kent yoksullarının izlediği stratejilerin de saldırganlaşmasına neden olmuştur. Yeni dönemin baskın göçmen tipi uysal, kentle bütünleşmeye istekli bir figür değil, yükselmek için her şeyi yapmaya, bu uğurda yasal ya da yasal olmayan arasında gidip gelmeye hazır bir figürdür (Işık ve Pınarcıoğlu, 2018: 127).

Ayrıca belirtmek gerekir ki, Türkiye’de kırsal bölgede yaşayanlar, kentlerde yaşayanlara göre birçok açıdan daha yoksuldur. Özellikle bu durum kente olan yoğun göçün önde gelen sebeplerinden biridir. Türkiye’nin önemli sorunlarından biri olan kalkınma sorunu ile gelir paylaşımındaki adaletsizlik, yoksulluk sorununu zaman içerisinde daha da derinleştirmektedir. Kırsal da artan yoksulluk daha da şiddetlenerek kente yansımaktadır (Bıçkıcı, 2015: 91).

TÜİK 2018 yılı Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması Bölgesel sonuçlarına göre kentler bazında yoksulluk düzeyleri (TÜİK, 2018c);

Gini katsayısı Türkiye’de 2018 yılı itibarıyla 0,408 iken, bu değer en düşük olduğu bölgeler;

- 0,305 ile Malatya, Elâzığ, Bingöl, Tunceli
- 0,308 ile Zonguldak, Karabük, Bartın
- 0,313 ile Erzurum, Erzincan, Bayburt bölgeleri olmuştur.

Gini katsayısının en yüksek olduğu bölgeler ise;

- 0,444 ile İstanbul
- 0,402 ile Adana, Mersin
- 0,401 ile Tekirdağ, Edirne, Kırklareli bölgeleri olmuştur.

Gelire dayalı görelî yoksulluk oranının en yüksek olduğu bölgeler;

- %13,5 ile Tekirdağ, Edirne, Kırklareli
- %12,7 ile İstanbul, Adana, Mersin
- %12,4 ile Kastamonu, Çankırı, Sinop bölgeleri olmuştur.

Görelî yoksulluk oranının en düşük olduğu bölgeler ise;

- %5 ile Gaziantep, Adıyaman, Kilis
- %7,2 ile Zonguldak, Karabük, Bartın
- %7,7 ile Malatya, Elâzığ, Bingöl, Tunceli bölgeleri olmuştur.

Bilindiği gibi Gini katsayısı, gelir dağılımı adaletsizliğini derecelendiren ölçüttür. TÜİK verilerine göre 2018 yılı Türkiye geneli Gini katsayısının 0,408 olması nedeniyle, gelir adaletsizliğinin oldukça yüksek olduğu söylenebilir. Özellikle İstanbul’da, Gini katsayısının yüksekliği dikkat çekmektedir. Türkiye genelinde ekonomik olarak en fazla yatırımın olduğu ve kent nüfusunun en yüksek olduğu bir metropol olan İstanbul, aynı zamanda kentsel yoksulluğun da en yüksek olduğu kent olarak başı çekmektedir. Bazı illerin görelî yoksulluk oranının düşük olması, aynı zamanda gelir adaletsizliğinin de düşük olduğu anlamına gelmektedir. Özetle Türkiye’de yoksulluk oranı düşük düzeyde değildir. Doğal olarak, kentsel yoksulluk oranı da düşük olmayıp, giderek daha da yükselmektedir.

Sonuç

Yoksulluk ekonomik, sosyal, kültürel ve politik yönleriyle oldukça karmaşık olan, çözümü de son derece zor olan, tüm insanlığı ilgilendiren bir sorundur. İnsanlık tarihi kadar eski olan bu sorun, zamanla küreselleşmenin de etkisiyle hem olağanüstü yaygınlaşmış hem de derinleşmiştir. İnsana dair her sorunun zorluğu bu konuda da kendini göstermektedir. Her ülkenin olduğu gibi, bir ülkedeki farklı kentlerin de birbirinden farklı yoksulluk nedenleri

olabilmektedir. Nedeni tam tespit edilemeyen sorunların çözümü daima zor olduğu için bu sorunun çözümü de zordur.

Ayrıca belirtmek gerekir ki, küresel anlamda yoksulluk her zaman varlığını sürdürmüştür. Özellikle gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler genellikle yoksulluğu gizleme eğilimindeyken, son yıllarda yoksulluk oranları çok yükseldiği için artık görmezlikten gelmek mümkün değildir. Dünya genelinde düzenli bir yoksullukla ilgili veri tabanının olmayışı da, kuvvetle muhtemeldir ki korkutan tablonun görünürlüğünü engellemek amacıyla.

1980’li yıllarda dünya genelinde neoliberal politikaların etkisiyle yoksulluğu bireysel başarısızlık ya da bireysel hataların ürünü olarak görme konusunda belirgin bir artış olmuştur. Bu durum yoksulluğu, yaşanan toplumda bir utanç vesilesi olarak gösterme ya da bireylerin kendi kişisel suçları olarak gösterme eğilimi doğmuştur. Ancak 1990’lı yıllar itibarıyla küreselleşmenin de etkisiyle yoksulluğun olağanüstü yaygınlaşması ve sorunun derinleşmesi devletlerin dikkatini mecburen de olsa bu soruna çekmiştir. İlerleyen süreçte uluslararası kuruluşlar da bu konuda çalışmalar yapmaya başlamıştır. Özellikle DB’nin bu konudaki konumu oldukça ironiktir. Çünkü DB’nin bir ülkenin gelişmesi için gerçekleştirdiği tüm projelerin sonucunda o ülke gözle görülür düzeyde yoksullaşmıştır. Bu durumun artması ile DB da kendi suçunu kabul edip kendince çeşitli çareler üretmeye çalışmaktadır. Yönetişime önem vererek projenin uygulandığı yerin sosyal dinamiklerini projelere ortak edip sorumluluğu yaymaktadır. Ancak dünyanın geldiği noktaya bakılınca, uygulanan bu politikaların da özellikle yoksulluk sorununa çözüm getirmiş olduğu söylenemez. Dolayısıyla bu ekonomi politikaları ile dünya genelinde yoksulluk sorununun çözümünün gerçekleştirilebileceği öngörülememektedir.

Türkiye’de de dünya ile koşut gelişmeler olduğundan, kendi özel şartları dâhilinde yoksullukla mücadele politikaları geliştirmek zorunludur. Kentlerde yoksulluğu azaltmanın yolu ne kentleşmeyi artırmakla ne bu nüfus artışıyla ne de bu kalkınma tercihleriyle olacak bir şey değildir. Kentsel yoksulluğu azaltmanın çaresi, kırsal kalkınmanın gerçekleştirilmesinden geçmektedir. Özellikle Türkiye’nin buna çok ihtiyacı vardır. Tarım

politikalarını destekleyerek ve kırsal ekonomiyi canlandırarak uzun vadede de olsa, bu sorun düzenli uygulanacak politikalarla çözülebilir.

Kentsel yoksulluğun azaltılması için önerilen projelerin, kentsel kalkınma ile birebir ilişkili olduğu bilinmektedir. Ayrıca kırsal ekonomi ile birebir ilişkisi olan kentsel kalkınma ve beraberinde kentsel yoksulluğun çözümü için, aynı zamanda sosyal politikalara da ağırlık vermek gerekmektedir. Birtakım siyasi kaygılarla bu konulara yaklaşmak, sorunu daha da derinleştirmektedir. Her alanda siyasi kaygıların ön planda tutulması her sorunda olduğu gibi yoksulluk sorununun çözümünde de en büyük engel olarak karşımıza çıkmaktadır. Yukarıda belirtilen TÜİK rakamları ne olursa olsun yoksulluktaki artışı gizleyememektedir. Ayrıca Türkiye’nin bulunduğu coğrafyadan dolayı maruz kaldığı dış göç akınları nedeniyle de kentsel yoksulluğun önüne geçilmesi bir o kadar daha zorlaşmaktadır. Bu konunun tamamen ayrı bir platformda uluslararası politika düzeyinde çözüme ihtiyacı vardır.

Sonuç olarak ister yoksulluğun bütünü olsun ister kentsel yoksulluk olsun kırsal kalkınmayı çözmeden ne kentsel kalkınmayı ne de kentsel yoksulluğu çözmek mümkün değildir. Uygulanan sosyal yardım politikaları da geçici olmaktadır. Dolayısıyla geçici çözümleri uygularken, eş zamanlı olarak kırsal kalkınmayı sağlamak, uzun vadede de olsa kalıcı çözümü getirecektir.

Kaynakça

- Açıkgöz, R. ve Yusufoglu, Ö. Ş. (2012). Türkiye’de Yoksulluk Olgusu ve Toplumsal Yansımaları. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, Journal of the Human and Social Science Researches*. 1(1):1, Erişim: <http://www.itobiad.com/tr/download/article-file/92770>, Erişim Tarihi: 10. 08. 2019.
- Aldemir, Ş. ve Özpınar, Ö. (2004). Kapitalizm, Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma. *Amme İdaresi Dergisi*. 37 (2), 1-11.
- Bauman, Z. (2018). *İskarta Hayatlar, Modernite ve Safraları*. Çev. Osman Yener, İstanbul: Can Yayınları.
- Bıçkı, D. (2015). *Kent(te), Yoksulluk, Ayrışma ve Yaşam Kalitesi*. Bursa: Dora Yayıncılık.
- Buffoni, L. (2010). Küreselleşmiş Koşullarda Yoksulluğu Yeniden Düşünmek. *Sosyoloji* içinde Ed: A. Giddens. Çev. G. Altaylar, 317-326, İstanbul: Say Yayınları.
- Buğra, A. (2016). *Kapitalizm, Yoksulluk ve Türkiye’de Sosyal Politika*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Cerev, G. (2018). Türkiye’de Yoksulluğun Boyutu. *Yoksulluk: Farklı Boyutlarıyla* içinde G. Cerev ve Bora Yenihan (Ed.), 225-259, Bursa: Dora Yayıncılık.
- CIA, World Factbook (2018). Erişim: <https://www.cia.gov/library/publications/resources/the-world-factbook/geos/us.html>, Erişim Tarihi: 10.06.2019.
- Çalışkan, Ş. (2010). Türkiye’de Gelir Eşitsizliği ve Yoksulluk. *Sosyal Siyaset Konferansları*. Sayı: 59, 89-132, Erişim: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/9313>, Erişim Tarihi: 08. 07. 2019.
- Dünya Bankası (2016). Dünya Bankası Raporu, 1992, Erişim: <http://documents.worldbank.org/curated/en/604951468739447676/pdf/multi-page.pdf>, Erişim Tarihi: 9.07.2016.
- Dünya Bankası (2018). Dünya Bankası Raporu, 1989, Erişim: <http://documents.worldbank.org/curated/en/814581468739240860/pdf/multi-page.pdf>, Erişim Tarihi: 10.06.2018.
- Es, M. ve Güloğlu, T. (2004). Bilgi Toplumuna Geçişte Kentleşme ve Kentsel Yoksulluk: İstanbul Örneği. *Bilgi*. (8) 79–93, Erişim:

<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/301123>, Erişim Tarihi
06.07.2019.

- Giddens, A. (2008). *Sosyoloji*. İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Gül, H. ve Sallan Gül, S. (2008), Yoksulluk ve Yoksulluk Kültürü Tartışmaları. *Türkiye’de Yoksulluk Çalışmaları* içinde Der.: N. Oktik, 57-96. İzmir: Yakın Kitabevi Yayınları.
- Gündoğan, N. (2008). *Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksulluk Mücadele*. Ankara Sanayi Odası,
Erişim:<http://www.aso.org.tr/kurumsal/media/kaynak/TUR/asomedy/aocak-subat2008/Dosya.pdf>, Erişim Tarihi: 06. 07. 2019.
- Güneş, F. (2009). Kentsel Yoksulluk ve Dışlanma (mı), Göç ve İstihdam: Eskişehir’de Belediyeden Yardım Alan Haneler. *Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*. T.C. Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, 9(18), 449 – 470, Erişim: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/289225> Erişim Tarihi: 06. 07. 2019.
- Işık, O. ve Pınarcıoğlu, M., M. (2018). *Nöbetleşe Yoksulluk: Sultanbeyli Örneği*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kesgin, B. (2012). Kentsel Yoksulluğa Yönelik Yerinden ve Yerel Müdahale: Sosyal Belediyecilik. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*. Sayı:26, 169 – 180, Erişim: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/117848>, Erişim Tarihi: 12. 07. 2019.
- Kovancı, O. (2003). *Kapitalizm, Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadelede Tarihsel Bir Deneyim: İngiliz Yoksul Yasaları*. Ankara: Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları:30, Tezler Dizisi:14.
- Oktik, N. (2008), Yoksulluk Olgusuna Kavramsal ve Kuramsal Yaklaşımlar. *Türkiye’de Yoksulluk Çalışmaları* içinde Der.: N. Oktik, 21-56, İzmir: Yakın Kitabevi Yayınları.
- Öz, S. Ö. ve Yıldırım, S. (2009). *Türkiye’de Kentsel Yoksullukla Mücadelede Sosyal Belediyeciliğin Rolü*. Erişim:
<http://www.sosyalhaklar.net/2009/bildiri/oz.pdf> , Erişim Tarihi: 09. 07. 2019.
- Özel, M. (2015). Kentsel Yoksulluk ve Türkiye’de Yerel Yönetimlerin İşlevleri. *İdealkent Kent Araştırmaları Dergisi*, Sayı 16, 155-181.
- Sarıpek, D. B. (2018). Yoksulluğun Tanımlanmasında Yeni Boyutlar; Karşılaştırmalı Bir Analiz. *Yoksulluk: Farklı Boyutlarıyla* içinde G. Cerev ve Bora Yenihan (Ed.), 37-62, Bursa: Dora Basın-Yayın Dağıtım Ltd. Şti.

- Saunders, P. (2013). *Sosyal Teori, Kentsel Sosyoloji*. Çev. Songül Doğru Getir, İstanbul: İdeal Kültür ve Yayıncılık.
- Şenses, F. (2017). *Küreselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksulluk*. İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- TÜİK (2017). Eğitim İstatistikleri, 2017.
Erişim:<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24695>, Erişim Tarihi:12.08.2019.
- TÜİK (2018a) *Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları, 2018*.
<http://tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=30709>, Erişim Tarihi: 12.08.2019.
- TÜİK (2018b) Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2018. Erişim:
<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=30755>, Erişim Tarihi: 12.08.2019.
- TÜİK (2018c). Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması Bölgesel Sonuçları, 2018. Erişim: <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=30756>, Erişim Tarihi: 12.08.2019.
- TÜİK (2019). *İşsizlik Raporu, Haziran, 2019*. Erişim:
<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=30686>. Erişim Tarihi: 12.08.2019

KÜRESELLEŞMENİN POLİTİK MEKÂN A ETKİSİ: NEO-MARKSİST BAKIŞ AÇISI ÜZERİNDEN BİR DEĞERLENDİRME¹

İrem Ece AKPINAR*

Öz

Mekân kavramı geçmişten günümüze iktidarların mücadele alanlarını da ifade eden bir kavram olmuştur. Mekânda meydana gelen sosyal, ekonomik, kültürel yapı, siyasi coğrafya ile yeniden şekillenmektedir. Mekânlar, tarihsel süreçler arasında bağlantılar kuran, geçmişin izlerini taşıyan ve ideolojik düşünceleri içinde barındırarak iktidarın izlerini yansıtan simgelerdir. Küreselleşmeyle beraber ideolojilerin yeniden şekillenmesi, mekân içinde iktidarın gücünde değişimlere yol açmaktadır. Küreselleşme, mekânı yeniden kurgulayarak ekonomik-politik mekân üzerinde yeni dinamikler oluşturmaktadır. Bu bağlamda çalışmanın kurumsal çerçevesi temelde David Harvey'in "mekânsal farklılaşma kuramı" üzerinde kurgulanmış, ancak Lefebvre ve Castells'in teorilerinden de faydalanılmıştır. Çalışmanın amacı, küreselleşme sürecinin etki alanlarından biri olan mekân kavramının, değişen anlamı ve niteliğini incelemektir.

Anahtar Kelimeler: Kent, Mekân, Küreselleşme, Kentleşme, Zaman-Mekân İlişkisi, Kent Mekânı.

THE EFFECT OF GLOBALIZATION ON POLITICAL SPACE: AN EVALUATION FROM THE NEO-MARXIST PERSPECTIVE

Abstract

The concept of space has been a concept expressing the fields of struggle of the governments from past to present. The social, economic and cultural structure that occurs in the space is reshaped by political geography. Spaces are symbols that make connections between historical processes, reflect the traces of the past, and reflect the traces of power by incorporating ideological ideas. The reshaping of

1 Bu makale, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Dr. Öğr. Üyesi Emre Baysoy danışmanlığında İrem Ece Akpınar tarafından yazılan "Küreselleşme, Politik Mekân ve İktidar: Alternatif Bir Jeopolitik Değerlendirme" isimli yüksek lisans tezinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

* Bilim Uzmanı, i.ece.akpinar@gmail.com, orcid, org/0000-0001-5302-2893.

ideologies with globalization leads to changes in the power of government within space. Globalization is creating new dynamics on economic-political space by reconstructing space. In this context, the institutional framework of the study is mainly based on David Harvey's spatial differentiation theory. However, the theories of Lefebvre and Castells were also utilized. The aim of the study is to examine the changing meaning and quality of the concept of space, which is one of the domains of the globalization process.

Keywords: *City, Space, Globalization, Urbanization, Time-Space Relationship, City Space.*

Giriş

Mekânı anlamamız için mekânın dilini, tarihsel geçmişini anlamamız ve değerlendirmemiz gerekmektedir. Bu açıdan mekân kavramı aslında geçmişten günümüze iktidarların üzerinde egemenlik kurdukları, ideolojilerini yansıttıkları ve stratejiler geliştirdikleri olgulardan biridir (Öztürk, 2012: 29).

Küreselleşme süreciyle iletişim ve bilgi teknolojilerinin hız kazanması tarihsel süreç içerisindeki farklı algıların yaşanmasına neden olmuştur. Küreselleşmenin ortaya çıkardığı yeni anlam ve kavrayışlarla mekân yeni bir dönüşüm sürecine girmiştir. Bu bağlamda küreselleşme, mekân -insan, kentsel mekân, siyasi coğrafya arasında bağlantısal bir ilişki bulunmaktadır. Bu nedenle içerisinde korku, oyun, kozmoloji, rüyalar, öfke, parçacık fiziği, sermaye, jeopolitik gerginlik, umut, hafıza ya da ekolojik etkileşimleri barındırmaktadır.

Küreselleşme süreciyle beraber ülke sınırlarının önemini yitirmesi mekânın yeniden şekillenmeye başlaması, ülkeler arasında bloklaşmaların oluşumu tartışılmaktadır. Aynı zamanda sürecin ekonomik olarak bütünleşmeye yol açtığı düşünülmektedir (Göngen, 2013: 120). David Harvey ise sermaye birikim sürecinde mekânı, yeniden örgütlenme modeli oluşturma aracı olarak kavramsallaştırmaktadır (Harvey, 1985: 55).

Mekân kavramı sadece “fiziksel” bir üretim aracı olmanın dışında “zihinsel ve “sosyal” boyutları da içine almaktadır. Böylece mekân kavramının iktidarın gücünü kullandığı, siyasi olaylara neden olan dinamik

bir yapı olduğu düşünülebilmektedir. Küreselleşmeyle birlikte mekân ulusal sınırlar üzerinde yeniden şekillenerek iktidarların ideolojik tutumlarını yansıtmaktadır. Mekân üretim ilişkileri içinde incelendiğinde, mekânın iktidarın gündelik hayat üzerinde kurmaya çalıştığı hegemonyanın bir hedefi olduğu da ileri sürülebilir.

Elbette mekân ve birey arasındaki ilişki her zaman karşılıklı bir bütünü oluşturmaktadır. Mekânın kendi dinamikleri ile bireylerin sosyal yaşamı birbirlerinden etkilenmektedir. Bu yönüyle bireylerin kendi eylemleri de mekânın yeniden üretilmesini sağlamaktadır. Bireyler doğrudan veya dolaylı olarak hakları için mücadele etmektedirler. Küreselleşen dünyada kapitalizmin, mekânı sermaye birikim süreci vasıtasıyla yeniden şekillendirmesi ve teknolojik gelişmelerle birlikte meydana gelen üretimin yarattığı artı-değerin dünyanın her yerinde ulaşılabilir olması mekân kavramını gündeme sıkça getirmektedir. Bu anlamda mekân ekonomi-politik kavram olarak tanımlanmanın dışında, sosyal olguları da içine alan insan tarafından üretilmiş bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.

1. Küreselleşme Kavramı

Küreselleşme, son yirmi yıl içerisinde, hem uluslararası politika ve diplomasi alanında hem de bu alana ait akademik çalışmalarda en çok kullanılan terimlerin başında gelmektedir. Kimilerine göre küreselleşme kavramı kültürel bir olguyken; kimilerine göre sosyolojik, ekonomik bir boyutu ifade eden ekonomik bir süreçtir (Sönmezoğlu, v.d., 2011: 70). Bugünün dünyasını anlamak ve tanımlamak için en önemli değişkenlerin başında küreselleşme kavramı gelmektedir. Küreselleşme olgusunun yeni bir kavram olup olmadığı sorusunun cevabı küreselleşme olgusuna hangi açılardan baktığımızla ilgilidir.

İlk olarak, küreselleşme tanımlanması 1944 yılında Merriem Webster's Dictionary tarafından kullanılmıştır (Bülbül, 2005: 110; aktaran Urmetzer, 1999: 49- vd). 1944'te Reiser ve Davies "Gezegen Demokrasisi: Bilimsel Hümanizm ve Uygulamalı Anlamı" isimli kitapta küreselleşme sözcüğünü ekonomik olarak ele almışlardır (Scholte, 1997: 14'ten aktaran Günsoy, 2006: 7). 1962 yılında küreselleşme kavramı Oxford English Dictionary'de

kullanılmaya başlanmıştır. 1833 yılında İngiliz İktisatçı W. Foter, yazmış olduğu dergide küreselleşmeyi dünyadaki üretim ve dağıtımını olarak ele almıştır (Kıvılcım, 2013:221). Böylece küreselleşme kavramı o yıllarda ekonomik olarak tanımlanmıştır.

1962 yılında ilk kez Marshall McLuhan tarafından sosyal içerikli bir tanım yapılmıştır. “Global Köy” mefhumu ilk defa kullanılmıştır. Ayrıca McLuhan çalışmasında, kitle iletişim araçlarında meydana gelen hızlı dönüşümlerin zaman-mekân sınırlarını kaldırdığını savunmaktadır.

Küreselleşme kavramı İngilizcede global kelimesinin karşılığı olup, bütünleşmeyi ifade etmektedir (Aydemir ve Kaya, 2007: 261). Küreselleşme kavramının ortaya çıkışıyla ilgili tartışmalar günümüzde devam etmektedir. Özellikle son yıllarda küreselleşme kavramına yeni anlamlar yüklenmekte ve sürecin unsurlarına yönelik tanımlamalar yapılmaktadır.

Küreselleşme kelimesini incelersek, küresel evrenselliği, küre yerküreyi, küreselleşme de evrensel bir süreci kapsamaktadır (Bayar, 2006: 26). Yerküre bir topa benzetilirse; küreleşme sürecinde dünyanın merkezinin neresi olduğu sorusuyla karşılaşılacaktır. Bu bağlamda devletler merkeze sahip olabilmek için ekonomik, sosyal, siyasal alanlarda birbirleriyle güç savaşları yapmaktadırlar (Bayar, 2006:90). Kant da bu süreci, Dünya'nın şeklinin yer küre olmasından dolayı herkesin ortak malı olduğunun kabul edilmesi gerektiği şeklinde değerlendirmektedir (Harvey, 2015: 21). Bu anlamda dünyanın mekânsal yapısı aslında küreselleşme kavramıyla şekillenmektedir (Baysoy, 2016: 10). Küreselleşmenin bir bütünleşme olarak görülmesinin Kant'ın nesnel tanımından ortaya çıktığını söyleyebiliriz (Harvey, 1994: 21).

Giddens zaman-mekân dönüşümünü küreselleşme süreciyle ele almaktadır. Küreselleşmeyi dünyada bütünleşme hareketlerinin kendi içindeki karmaşıklığının toplumlara yansımaları olarak nitelendirmektedir (Giddens, 2010: 65). Dünyada devletlerarasındaki rekabet artarken kapitalizmle beraber, sermaye ve emek gücünün de artmasıyla liberal politikalar güçlenmektedir (Keleş, 2015: 65). Küresel sermayenin artmasıyla beraber merkez-çevre arasında güç savaşları başlayarak ekonomik, sosyal, kültürel alandan

devletlerin dünya sistemine hâkim olma savaşı başlamıştır (Baysoy, 2016: 54). Bu bağlamda küreselleşme kavramı bir süreç değil, ulusal fenomen bir kavram olarak ortaya çıkmıştır (Giddens ve Christopher, 1998: 75-85). Görüldüğü üzere Giddens küreselleşme sürecini toplumsal etkileşim olarak tanımlarken, sürecin postmodernlik olarak tanımlanmasına da karşı çıkmaktadır (Giddens,2000:80).

Zaman ve mekân sıkışması da varlık ve yokluk birleşmesi sonucu ortaya çıkmıştır. Denebilir ki, zaman diliminde sahip olduğumuz ve etkilendiğimiz her şey küreselleşmenin bir sonucudur (Giddens, 2000: 50). Harvey, küreselleşme döngüsünde zaman-mekân dediğimiz kavramların temel olarak mekânda zaman yolculuğuna uğrayarak, sermayenin mekâna sabitlenmesi olarak yorumlamaktadır (Harvey, 1985: 45). Harvey, küreselleşmenin tarihsel süreçte içerisinde bir rejime dönüştüğünü ve kültürel, tarihsel, ekonomi-politik uygulamalar, sınıfsal mücadeleler ve güç dengelerinin mekânı şekillendirerek yeni bir dönüşüm süreci ortaya çıkardığını savunmaktadır (Harvey, 2006: 21). Zaman ve mekânda meydana gelen algı değişimleri, “kıtalararası veya bölgelerarası ilişkilerin, güçlerin kullanımlarının” artması olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir başka ifadeyle küreselleşme, “tek tipleşme algısının ortaya çıkması, insan davranışları ve özelliklerinin birbirine benzemesi” olarak ifade edilebilir. Küreselleşme kavramı çok yönlü ve çok boyutlu olmasından dolayı, sosyal bilimler alanında birçok farklı yaklaşımla karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle teorisyenler ve uygulamacılar arasında kesin bir tanımla yapılamamaktadır. Tüm bu karmaşıklığın yeni adına günümüzde küreselleşme denmektedir.

1.1. Küreselleşme ve Küreselleşme Döngüsü

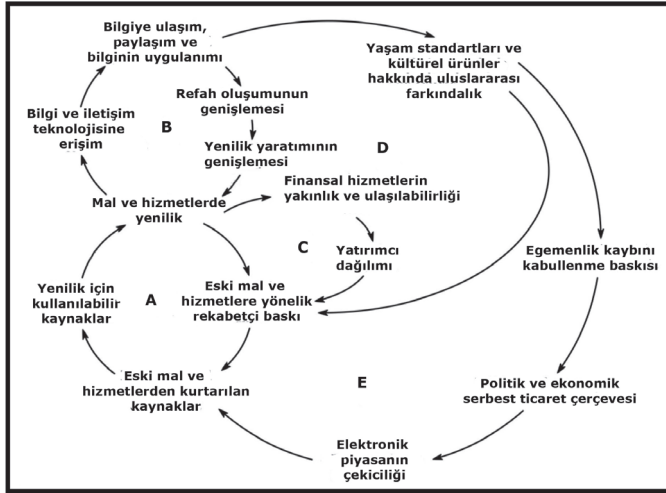
Küreselleşme kavramını daha iyi analiz edebilmemiz için, küreselleşme döngüsünü anlamamız gerekmektedir. Manfred Steger, “Globalization: A Very Short Introduction” adlı kitabında küreselleşmeyi şu şekilde tanımlamaktadır:

2001 yılının sonlarında modern siyasi ve toplumsal teori lisans dersini anlatırken, dönemin karmaşıklığını öğrencilerin kendi aralarında sorguladıklarını gözlemledim. Dünya Ticaret Merkezi ve Pentagon'a

yönelik meydana gelen terör saldırıları arasındaki bağlantıları öğrencilerim tam olarak kavrayamadı. Teknoloji dünyaya hızlı bir şekilde hâkim olurken, tüm yaşanan sürecin bir adı olmalıydı. Öğrencilerime küreselleşmenin tartışmalı bir kavram olduğunu anlamaları gerektiğini ve bazen çelişkili toplumsal süreçlerin arkasında meydana gelen olayların asıl nedenlerinin küçümsememesi gerektiğini dile getirdim. Tüm bu olaylar medyada farklı tanımlamalara yol açıp, yaşanan modernlik eylemleri kınansa da küreselleşme sürecinin karmaşıklığını gözlemlenemedi (Manfred,2009:24).

Tablo 1. Küreselleşme Döngüsü

Şekil 1.1:Küreselleşme Döngüsü

Kaynak: Georantzas vd., 2009: 4.

Küreselleşme döngüsünde mal ve hizmetlerde meydana gelen etkileşim, eski mal ve hizmetler üzerinde yeni rakipler oluşturmaktadır. Mal ve hizmetlerde meydana gelen değişim ve dönüşümler, bilgi ve iletişim teknolojileri ile hızla gelişmekte ve sınırların gelişmesine neden olmaktadır. Böylece yeni sınırlar ortaya çıkarak, sermaye ve bilgi, hizmet piyasasına yönelik bir baskı oluşturmaktadır. Sınırların gelişmesiyle birlikte, yaşam standartlarında değişimler meydana gelmektedir. Küreselleşme döngüsünde, çok uluslu şirketler ve entegrasyonlar ile ülkeler arasında rekabet artmaktadır. Dünya ekonomisinde uluslararası şirketlerin rekabet gücü hız kazanmaktadır.

Böylece rekabet gücünü kaybeden gelişmekte olan ülkeler ekonomilerini güçlendirmek için, çok uluslu şirketler ve entegrasyonlar kanalıyla küresel piyasalara dönüşmektedir.

Dünya ekonomisinde uluslararası şirketlerin rekabet gücü hız kazanmaktadır (İncekara ve Savrul, 2011). Friedman, küreselleşmeyi, serbest kapitalizmin bir ürünü olarak görürken, kapitalizmin gücünün her ülkeye yayılarak sistemi homojenleştirdiğini ve teknolojinin küreselleşmenin bir ürünü olduğunu savunmaktadır (Friedman, 1999: 85). Böylece küreselleşme kentsel mekânın içerisinde yöneten-yönetilen, sömüren-sömürülen çelişkilerini beraberinde getirerek gelir eşitsizliklerini arttırırken, kentlerde ki mekânsal ayrışmalar da giderek artmaktadır.

2. Mekân Kavramı

Mekân Kavramı TDK'ya göre; “yer, bulunan yer, ev, yurt, uzay” anlamlarına gelmektedir. Arapça bir kelime olan mekân kavramı “kevn” kökünden türemiş olup, Türkçede “yer, cisim, çevre” anlamında kullanılmaktadır (Göka, 2001: 9). Bu bağlamda mekânın içinde barındırdığı kavramlar mekânın sadece coğrafi açıdan ele almaktadır (Öztürk, 2012:12). Yaşadığımız dünyayı anlamak için, insanın mekânla olan ilişkisini anlamamız gerekmektedir.

Mekân kavramının tanımlanması antikçağa kadar gitmektedir. Antikçağ düşünürlerine baktığımızda, Parmenides, Atomcular, Platon, Aristoteles, Descartes, Kant ve çeşitli filozofların mekâna bakış açılarının farklı olduğunu görürüz. Pitagorascılar, mekânı felsefenin konusu olarak ele almaktadırlar. Pitagorascılara göre mekân, uzayda (sonsuz boşlukta) sınırlanan bir kavramdır. Arkütas, mekânı atmosfere benzetirken, var olan her şeyin mekânda olduğunu savunmaktadır. Hesidos'a göre mutlak bir olgu oluşurken; Parmedines mekânı mutlak bir yokluk olarak tanımlamaktadırlar. Farabi de Aristotates gibi mekân kavramın sonlu bir evren anlayışını yansıtmaktadır. “Varlık vardır, yokluk var değildir”i savunarak; mekânı aslında zihnimizde canlandırdığımız olgular olarak kabul etmektedir. Parmenides, yerküreyi sabit kabul ederek mekânı soyut olarak tanımlamaktadır. Demokritos, boşluk denilen kavramı mekân olarak

tanımlarken, mekânın bir değişim gücünün olduğunu; içinde yaşadığımız yerkürede mekân olmadan aslında değişim ve dönüşünün gerçekleşemeyeceğini savunmaktadır.

Geçmişten günümüze kadar geçen sürede toplumda meydana gelen olaylar ve olgular mekân kavramının oluşmasına neden olmuştur. Mekân denildiğinde akla ilk gelen coğrafi sınırlar içinde bulunan yerdir. Mekân kavramı insanlar tarafından inşa edilmiş ve sosyal ilişkileri içinde bulunduran bir kavram olarak karşımıza çıkarken; “yer” olarak tanımlanabilmesi için bir durumu temsil etmesi gerekmektedir (Öztürk, 2012: 12). Yer ve mekân arasındaki ayrım Platon ile Aristoteles’in düşüncelerini ortaya çıkarmıştır. Platon mekânı; kokulu bir merheme benzetirken, mekânın şekil özelliklerine tâbi olmadığını ve istediğimiz şekle sokabileceğimizi savunmaktadır. Platon’un mekâna bakış açısına bazen de edilgenlik hâkim olmaktadır. Platon mekânı evren olarak kabul etmektedir. Mekânda boşluk olmadığını ve mekânı anlamının kolay olmadığını savunmaktadır. Mekân soyut bir kavram olmakla birlikte evrendeki tüm cisimlerden farklı olarak oluş kavramının mekânın içinde gerçekleştirdiğini savunmaktadır (Waterfield, 2008 :55). Aristoteles mekânı *kapsayının hareketsiz ilk sınırı* şeklinde tanımlarken, mekân kavramının evreni kapsadığını ve kuşatanın hareketsiz iç sınırı olduğunu savunmaktadır (Harvey, 2006: 55). Farabi de Aristoteles gibi sonlu bir evren anlayışını savunmaktadır. İki filozof da boşluk, mekân, yer kavramlarının içinde yaşadığımız yerkürede bulunduğunu ve mekân kavramının dinamik bir alan olduğunu dile getirmektedirler. Kant mekânı insan zihninde ve algılarımızla oluşturduğumuz a priori bir olgu olarak değerlendirmektedir.

Cevizci (1999:590) de mekânının üç özelliği olduğunu söylemektedir. İlk olarak mekân bir kap ve haznedir. İkincisi mekânın aslında algılarımızla anlayabildiğimiz dışsal bir bağlantı olması, üçüncüsü ise mekânın görünüşünde insan zihnindeki algılamaların öne çıkmasıdır. Cevizci, mekânı daha çok mimarlık alanında tanımlarken, mekân kavramının ekonomik, sosyal ve kültürel özelliklerinin toplumsal değişimlerle yeniden şekillenebileceğinden bahsetmemiştir.

Şengül (2009: 240-250) mekânın toplumsal süreçlerle şekillendiğini ve mekânın sosyal olguların gerçekleşmesinde önemli bir rol oynadığını dile getirmektedir. Kentin, mekânın ekonomik, siyasal ve kültürel özelliklerini yansıttığını, mekân kavramının toplumsal yaşamdan bağımsız düşünülmemeyeceğini savunmaktadır. Toplumda yaşanan süreçler mekân ve sosyal olguların birbirinden ayrı düşünülmesine neden olurken, bunlar aslında birbirlerini etkileyen karmaşık bir süreçte karşılığını bulmaktadır. Mekân kavramı sosyal olgularla özgürleşebilen ve kendisini oluşturan nesnelere üzerinde bir baskı etkisi oluşturan deneysel yapılardır. Şengül (2009: 240-250) kapitalizmin mekânı soyutlaştırdığını savunmaktadır. Küreselleşme süreciyle beraber kapitalizmin benimsenmesi mekânın kolonileşmesine neden olmaktadır. Bu açıdan mekânın stratejik konumu daha da artmakta ve mekân yeniden şekillenmektedir.

Mekân ve yer kavramları birbirlerinin yerine sıkça kullanılsa da mekân kavramı insanlarla olan iletişim sonucunda yer kavramını da kapsamaktadır. Şöyle ki; bir “yer” aslından göçle, savaşlarla ya da insanların temel ihtiyaçlarını karşılamak için keşif edildiğinde, kullanıldığında, işgal edildiğinde iletişim mekânı oluşturmaktadır. “Yer” kavramı durağan özellikler taşımaktadır ancak mekân insanlar tarafından iletişim gücüne sahip olunmasıyla süreklilik özelliği taşımaktadır (Öztürk, 2012: 17).

Küreselleşme süreciyle beraber “yerküre”de dinamiklerin hızlı bir şekilde değişmesi ve yeni bir dönüşüm sürecine girilmesi aslında toplumsal hayatta yeni bir mekân düzenlemesine neden olmuştur. Bu süreçle beraber coğrafi sınırların eski önemini yitirmesi ve mekânın yeni bir dönüşüm sürecine girmesi, mekân kavramının yeniden tartışılmasına ve gündeme gelmesine neden olmuştur. Bu bağlamda mekânın farklı tanımları olmakla birlikte henüz tam bir tanımla küreselleşme kavramı gibi yapılamamaktadır. Çünkü mekân kavramı da değişim ve dönüşümlerle birlikte şekillenmektedir. Aynı zamanda toplumların sosyo-politik ve sosyo-kültürel süreçlerini yansıtmaktadır (Yıldız & Alaeddinoğlu, 2015). Mekân sadece toplumsal ilişkilerin kozmopolitik oluş sürecini temsil etmemektedir. Mekân; insanların oluşturduğu fakat kozmik bakımdan yetersiz kalarak, ideolojilerle şekillenen reel politik bir kavramdır. Bu bağlamda 1960-70 sonrası eleştirel sosyal

teoride paradigmatik değişimlerin yaşandığı dönemde ‘mekânsal dönüş’ olarak tanımlanan mekâna dönük ve mekânı ele alan önemli kuramsal çalışmalar D. Harvey, M. Castells ve H. Lefebvre’nin kuramsallaşmalarına dayanmaktadır.

3. Küreselleşme ve Mekân İlişkisi

Küreselleşme süreciyle beraber küresel toplum, küresel kültür, küreselleşmenin ekonomisi, yönetim gibi birçok yeni kavram ortaya çıkmıştır. Küreselleşme karmaşık bir süreç olarak görülse de aslında devletler ve insanlar arasındaki ilişkinin anlam kazandığı bir süreçtir (Amin, 1997: 55).

Toplumsal olayları içine alan süreçte Weber “insan için dünya ne anlam taşımaktadır?” sorusuyla aslında toplumda yaşayan bireylerin önemine dikkat çekmektedir. Toplumsal olaylar ve mekânlar güçlü birer örgüt sistemini içinde barındırırken aynı zamanda, kültür yapısı kent ve kırsal üzerinde baskılar oluşturmakta, zorunlu bir benzeşmeye neden olmaktadır. Küreselleşmenin sosyo- kültürel boyutunda mekânlar kendi içlerinde oluşturmuş oldukları getirim sistemiyle toplumu etkilemekte ve biçimlendirmektedir.

Şengül (2009: 240-250) mekânın toplumsal süreçlerle şekillendiğini ve mekânın sosyal olguların gerçekleşmesinde önemli bir rol oynadığını dile getirmektedir. Kentsel mekânın ekonomik, siyasal ve kültürel özelliklerini yansıttığını, mekân kavramının toplumsal yaşamdan bağımsız düşünölemeyeceğini savunmaktadır. Mekân kavramı sosyal olgularla özgürleşebilen ve kendisini oluşturan nesnelere üzerinde bir baskı etkisi oluşturan deneysel yapıları ifade eder. Şengül (2009: 240-250) kapitalizmin mekânı soyutlaştırdığını belirtmektedir. Kapitalizmin benimsenmesi mekânın kolonileşmesine neden olmaktadır. Bu açıdan mekânın stratejik konumu daha fazla artmakta ve mekân yeniden şekillenmektedir. Beşerî ve sosyal bilimlere geldiğimizde ise mekân kavramı soyut anlamlara doğru kaymaktadır.

Harvey, mekânların toplumsal süreç içerisinde önemli bir unsur olduğunu ve toplum ve mekân arasındaki ilişkinin karmaşık bir süreçten meydana geldiğini belirtmiştir.

Roland Robertson ise küreselleşmeyle meydana gelen kültürel değişimi yerelleşme olarak tanımlamaktadır (Robertson, 2006). Yerelin değişimi ve bunun sonucunda meydana gelen yeni sürecin adına küreselleşme denmektedir. Yaşanılan değişimler mekânı yeniden kurgulamak yerine, mekân üzerinden iktidarların hegemonya kurmasına neden olmaktadır. Tüm bunların sonucunda küreselleşmeyi tektipleşme olarak tanımlayan Robertson, küreselleşme ve kültürün birbirinin kaçınılmaz bir parçası olduğunu dile getirmektedir (Robertson, 1999: 221–222). Robertson’a göre küresel kültür, mekânda meydana gelen değişimler sonucunda oluşmuş olan bir üründür (Robertson, 1999: 187). Örneğin, ABD’nin Irak’a müdahalesinin temel nedeni, Irak’ın petrol rezervlerini kontrol etmek istemesidir (Nurladın, 2015: 38). Bölgede yaşanan süreç, ülkenin tarihine, kültürüne, ekolojik yapısına zarar vermektedir. Böylece mekân kavramı siyasi coğrafyanın ekonomik, sosyal kültürel alanlarda değişime uğramasına neden olmaktadır. Mekânın sınır ötesi önem kazanması, devletleri birbirine bağımlı hale getirirken aynı zamanda karmaşıklığı da beraberinde getirmektedir (Kaplan, 2000: 189). Arjun Appadurai küresel kültürü beş başlıkta sınıflandırmaktadır (Sarıbay, 2004: 42–43):

1. Etno Mekân: Mekânda meydana gelen göç olayları etno mekânı oluşturmaktadır.
2. Tekno Mekân: Uydu alıcıları ve servisleri ile teknolojinin hız kazanmasıyla oluşan mekânlardır.
3. Finans Mekân: Kar odaklı oluşmuş olan mekânlardır Uluslararası borsa ve spekülasyon işlemleri örnek verilebilir.
4. Medya Mekân: Ses kasetleri, gazete ve dergiler.
5. Fikri Mekân: İdeolojinin yayıldığı mekânlardır.

Buradan yola çıkarak küreselleşme sürecinin mekân üzerindeki karmaşıklığını ve kültürle olan ilişkisini iki farklı örnekle açıklayabiliriz:

Küreselleşmenin mekân üzerinde olumsuz etkisinden korunmak için yapılan eylemlerden biri, Carlo Petrini tarafından 1986 yılında Spagna’da açılan Mc Donalds restoranına karşı çıkarak oluşturulan “Sakin Yemek” (Slow Food) Hareketi’dir. Bu hareket küreselleşmenin ortaya çıkardığı tek tip

mekânlar karşı çıkılarak, yerel özelliklerin ortadan kaldırılmasını engellemek için Slow Food hareketiyle beraber ortaya çıkmıştır (Akpınar, 2017:15). Aynı zamanda günümüzde sıkça duyulan kardeş kentler (Öktem vd., 2016: 51) de küreselleşmenin mekân üzerinde olumlu özelliğini taşıırken, iki kent ya da iki yerel yönetim arasında farklı ülkelerdeki kültürleri ve insanları bir araya getirmiştir. Eğitim, sağlık, spor ve tarihi değerleri ve kültürleri birleştiren ve bu unsurlar arasındaki etkileşim sonucu birbirleri arasında politika transferlerine dahi vesile olan yönetim ortaklıkları göze çarpmaktadır. Böylece küreselleşme süreciyle mekân kavramı yerele yaklaşmakta, aynı zamanda da yerelin olumsuz özelliklerinden de kendini korumaya çalışmaktadır.

4. Mekânsal Yaklaşımlar

Mekân; insanlar tarafından keşif edildiğinde ve belli amaçlar doğrultusunda kullanıldığında bir potansiyele sahip olmaktadır (Lefebvre, 1997: 150). Mekân ve insan arasındaki ilişki; siyasal, psikolojik, ekonomik boyutlarını içine alan ve insanların yaşadıkları toplumun dokusunu keşfetmesini sağlayan bir ilişkidir.

Lefebvre, Mekânın Üretimi (Production of Space) isimli çalışmasıyla mekânı klasik tanımlamanın dışında toplumsal bir ürün olarak tanımlamaktadır. (Lefebvre,1998:150). Lefebvre'ye göre mekân toplum tarafından üretilirken, aynı zamanda toplumda meydana gelen değişim ve dönüşümler sonucunda yeniden şekillenmektedir (Lefebvre,2002:65). Yeniden şekillenen mekân kavramı toplumda mücadele alanını oluşturmakta ve yaşam deneyimimiz için önemli olmaktadır. Mekân temsilleri (representation of space), mekânsal, pratikler (spatial practices) ve temsili mekânlar (spaces of representations) olmak üzere üç durumda şekillenmektedir.

**Tablo 2. Marksist Teorideki Üretim Tarzları ve Lefebvre'nin Mekân
Dönemselleştirilmesi**

Üretim Tarzı	Mekân
İlk çağlarda doğanın kullanılması: kodlar, resimler, işaretler kökeni	
Tarıma geçiş	Mutlak mekân: mekânın bölünmesi
İlk şehir devletlerinin kurulması	Kutsal Mekân
Kutsal veya mutlak mekânın parçalanması	Tarihsel mekân
Polis veya oligarşi kölelik toplumu	Kutsal mekân
Devlet kavramının ortaya çıkışı kapitalizm kavram	Soyut mekân
Geç kapitalizm	Çelişkili mekân
Komünizm	Diferansiyel mekân

Kaynak: Boer, 2015: 123.

Harvey'e göre mekân (2003: 20) kendi başına bir anlam ifade etmemektedir. Sermayenin kentsel mekânda yığılmaya başlamasıyla beraber, yaşadığımız mekân insanlar tarafından biçimlendirilmeye başlamıştır. Fakat yaşadığımız mekânda meydana gelen toplumsal değişimlerin farkına varmamaktayız. Örneğin; yaşadığımız mekânda işçiler daha çok maaşla ve daha iyi çalışma koşullarında çalışabilirler. Fakat işçiler bunun farkında olmamakta, daha yüksek ev kiralaları ödemekte, kazandıkları maaşlarla daha fazla kredi kartı borcuna girmektedir. Aynı zamanda burjuvaziye geri ödemektedirler. Bu bağlamda Harvey mekânda meydana gelen sınıfsal mücadeleyi, gündelik yaşam üzerinde süren mücadele olarak değerlendirmektedir (Harvey, 2000: 45). Şöyle ki; yaşadığımız toplumda aslında farkında olmadan kendimize yeni hapis alanları oluşturmaktayız. Bu mekânlara adapte olmaktayız.

Üretim alanında insanlar tarafından biçimlenebilen mekânlar, yaşam alanımızda aniden yok olabilmektedir. Harvey bu durumun, kentsel mekân ve gündelik yaşam alanımızda meydana gelen bir mücadele olduğunu savunmaktadır. Bu yüzden mekân kavramını anlayabilmemiz için zaman

kavramını anlamamız gerekmektedir. Harvey, mekân çalışmalarını postmodernite ile ilişkilendirmiştir. Toplumda meydana gelen değişimler, mekân ve zaman anlayışları ile ideolojik olarak şekillenmektedir (Harvey, 1999:164-174). Gerçekten de Zaman-Mekân Sıkışması, mekânın, zaman karşısındaki varlığının bütün ağırlığıyla hissedilmesidir.

“Mekânsal biçimler, içinde toplumsal süreçlerin oluşturduğu cansız nesnelere olarak değil, toplumsal süreçleri, bu süreçlerin mekânsal olmasıyla aynı tarzda içeren şeyler olarak görülmelidir” (Harvey, 1994: 250). Böylece içinde yaşadığımız toplumda meydana gelen olay bütünü aslında mekânı oluşturmakta ve şekillendirmektedir. Zaman ve mekân kavramları birbirini etkilemektedir. Harvey’in de bahsettiği gibi, ulaşım araçlarının hızla gelişmesi, teknolojik gelişmelerin toplumda yaygınlaşması, toplumda meydana gelen olayları yerel ölçekten çıkmasını sağlamıştır (Harvey, 1990: 250; Harvey, 2007: 25). Günümüzde iletişim teknolojisinin ivme kazanması, toplumlar arasındaki etkileşimin artmasına neden olmuştur. Çünkü mekân kavramı sadece bir arka plan değil aynı zamanda bireylerin davranışlarını, duygularını, durumlarını etkileyen ve toplumsal ilişkilerin şekillenmesine neden olan aktif bir yapıdır (Castells, 2008: 300). Zaman ve mekân, anlık zamana sıkışmayan, mekânsızlaşma içinde kaybolmayan bir süreçtir. Toplumsal değişimlere bağlı olarak yeniden şekillenerek “gerçek öznenin hakikatini” işaret eden aktif bir yapıdır.

Harvey (2013: 2000), mekânın aslında bireylerin kolektif deneyimleriyle ürettiği bir kavram olduğunu ve sermayenin mekân içinde sıkışıp kaldığını dile getirmektedir. Mekânlar, sosyal, ekonomik, kültürel dönüşümlerin yaşandığı, heterojen toplum yapısının karmaşıklığını içinde barındıran dinamik yapılardır (Lefebvre, 2007: 75). Böylece mekân kavramı kent içinde karşılıklı ve karmaşık döngüleri barındıran alanları oluşturmaktadır. Yaşadığımız mekânda kenti bireyler kolektif olarak üretirken, iktidarın ve devletin ekonomik, sosyo-kültürel ve ideolojik gücüyle şekillendiği döngünün tamamlayıcısında insan olanaklarına göre yeni mekânsal alanların oluştuğu söylenebilmektedir (Harvey, 1985: 55). Bu tanımlardan yola çıkarak aslında kent dediğimiz kavramın bugün küreselleşme sürecinde yeni bir mekân tasarımıyla ve insan olanaklarıyla

şekillenen “yeni bir mekân sürecinin” bağlaç noktası olduğu görülmektedir. Mekân toplumsal eylem ve ilişkiler açısından oluşurken, toplumsal süreçteki değişim ve dönüşümler yeniden inşa edilmektedir.

Böylece mekân kavramı kenti oluşturma sürecinde, yerel, sosyal, siyasal ve kültürel etmenleri içinde barındırmaktadır. Mekân “mutlak, görelî ya da ilişkiyel değil”, ama duruma göre şekillenebilen ve zamana göre değişim gösteren insan ilişkilerinden oluşmaktadır (Lefebvre, 1997: 75). Bu bağlamda mekânı anlamamız için nasıl doğduğunu, mekânın doğasını ve toplumsal süreç-mekânsal biçim konularını analiz etmemiz gerekmektedir.

Mekânı değerlendirdiğimizde iki farklı sonuç ortaya çıkmaktadır. Bu tanımlamaların birincisinde mekânın boş, homojen ve tamamen nötr olduğu, diğesinde diyalektik yöntemden yola çıkarak, mekânın sosyal olarak üretildiği kabul edilmektedir. Üretim alanında insanlar tarafından biçimlenebilen mekânlar, yaşam alanımızda aniden yok olabilmektedir. Harvey bu durumun, kentsel mekân ve gündelik yaşam alanımızda meydana gelen mücadele olduğunu iddia etmektedir. Sermaye üretim ve gerçekleştirme arasındaki çelişkiler, değer- artı değerün üretimi ve yeniden üretim arasında kurulan ilişkilerle mekânı şekillendirmektedir. Böylece küreselleşme süreciyle meydana gelen değişimler tek tip bir mekân, tek tip bir kent meydana getirmekte ve mekânın dokusu değişerek mekânsal organizasyonların yeniden yapılandığı hiyerarşik bir kategorileşmenin oluşmasına neden olmaktadır.

3. Mekânsal Üçleme

Lefebvre; mekânı dönemselleştirmektedir (Lefebvre, 1997: 75). Bunlar; “Mutlak mekân, kutsal mekân, tarihsel mekân, soyut mekân, çelişkili mekân ve diferansiyel mekândır” (Ghulyan, 2017: 2). Bu mekânların bir kodunun olduğunu ifade ederek, mekânın yerleşmesi, çöküşü ve parçalanması gibi özel durumları dönemlere ayırarak içinde anlatmaktadır.

Harvey mekânın (2003: 20) kendi başına bir anlam ifade etmediğini, insanlar tarafından şekillendiğini vurgulamaktadır. Harvey mekânların her zaman tehdit altında olacağını savunarak, sermaye ile emek arasındaki ilişkinin temelde iktidar ilişkisine dayandığını iddia etmektedir. İktidar

ilişkisinin temelinde kapitalizmin karmaşık ilişkileri bulunmaktadır (Harvey, 2005: 50). Harvey, mekânsal farklılaşmanın nedenini iktidar ilişkisinde meydana gelen değişimlerle ilişkilendirmektedir (Harvey, 2002: 160-161). Toplumsal yaşamda bireyler nasıl örgütleneceğini düşünmeye başlayarak, mekânsal toplumsal hareketlerle iktidar ilişkilerine etki etmektedirler (Harvey, 2013:187). Yaşadığımız dünyada üst düzey yönetim, yönlendirme ve yönetim işlevleri, iktidarları sembolik olarak yansıtmaktadır (Bahçeci, 2013: 62). Bu bağlamda kapitalizmde mekân, üretim merkezi olmaktan çıkmaktadır (Bahçeci, 2013: 80). Harvey mekânsal bazı kategorilerin mekânın anlaşılmasına kattığı karmaşıklığı araştırmak için Lefebvre'in orijinal üçüne karşı aşağıdaki gibi bir matrisle açıklamaktadır:

Tablo 3. Anahtar Kelime Olarak Mekân

	Materyal Alan Deneyimlerimiz	Mekânın Temsili	Yaşam Alanımız
Mutlak Mekân	Duvarlar, kapılar, tavanlar, caddeler, kıtalar, bölgesel alanlar, fiziksel durumlar, caddeler, kolay yönetim ve kontroller	Ses dalgaları, Geometri, araziyi düzenlemek, kolay yönetim ve kontrol alanların oluşması	Kalbin etrafındaki rahatlama hisleri, güvenlik hissi, yaşadığımız alanda kutuda hapis olma hissi, zemin üzerinde baskı, yönetim hissi,
Nispi Mekân	Topolojik alanlar,	Terimatik ve topolojik haritalar (örneğin, Londara'nın tüm sistemleri, çizimler, yerleşmiş bilgiler, yer değişimleri	Bilinmeyi keşif etme hissi, ekolojik ve çevre sorunları ile baş etme hissi, hareket hızlığının
İlişkisel Mekân	Elektirik manyetik, Sosyal ilişkiler, Ekonomik İlişkiler, kokular, duyular	Sürrealizm, varoluşçuluk, metorların güçleri yansıması	İnançlar, arzular, rüyalar, klostrofobi

Kaynak: David Harvey, 2006- Mekânın Anlamı.

Harvey mekânın politik bir düşünce ürünü olduğunu vurgulamaktadır (Harvey, 1985: 35). Harvey'e göre mekân ekonomi politik bir sürecin ürünüdür. Böylece tüm mekânların aynı anda aynı kategoriler sığamayacağını söyleyebiliriz. Kapitalizm mekânı değerlendirirken, emeği bir değer olarak ele almaktadır. Bunun sonucunda sosyal hiyerarşiler ortaya çıkarmaktadır. Böylece bireyler farkı mekânlarda aynı anda zihinsel olarak bulunabilmektedirler. Diğer yandan Harvey mekânı, ilişkisel olarak ele almaktadır. Mekân yaşadığımız zamanda diyalektik gerginliğe uyum sağlayabilmektedir. Bu durumun gerçekleşmesi mekânı, kapitalizmin dışında mutlak, göreceli ve ilişkisel düzeylerde keşfedilebilir kılabilir (Harvey,2004:75-120).

Kapitalist üretim ilişkilerinin ortaya çıkardığı çelişkiler, değer- artı değer üretimi ve yeniden üretim arasında kurulan ilişkilerle mekânı şekillendirmektedir (Harvey, 1994: 150). Toplumda meydana gelen değişimlerle, mekân ve zaman anlayışları ideolojik olarak oluşmaktadır (Bahçeci, 2013: 120). Zaman ve mekân kavramı arasındaki ilişki de yerel, sosyal, siyasal ve kültürel ilişkilerin ve ekonomik devletlerin stratejilerini yeniden gözden geçirmelerine sebep olmuştur.

Castells mekân kavramını tanımlarken, kolektif tüketim ve onun çevresindeki toplumsal mücadeleler ile mekânı ilişkilendirmiştir (Castells, 1997: 375). Castells de Harvey ve Lefebvre gibi mekânın ideolojik bir kavram olduğunu ileri sürmektedir. Castells'e göre iktidarlar kendi ideolojilerini mekâna yansıtmaktadırlar. Castells, mekânsal çelişkilerin oluşturduğu sınıf çatışmalarının mekânda kentsel hareketlerin oluşmasına elverişli bir ortamı olduğunu savunmaktadır. Bu bağlamda mekânların temelinde örgütlenme ve siyasallaşmanın olduğu söylenebilir (Keleş, 2004: 98). Castells'e göre hayatımızdaki temel ihtiyaçlarımızın dışında kalan faaliyet alanları (evler, okullar, parklar, caddeler) bireylerin kolektif tüketim alanlarını oluşturmaktadır (Castells, 2008: 55). İktidarlar da mekânda bu alanları planlayarak mekâna hâkim olmaktadır. Bu nedenle, mekânların fiziksel biçimi iktidarın gücü ile şekillenmektedir.

Ancak, mekânsal olarak yaratılmış alanlar sadece iktidarın etkileriyle şekillenmemektedir. Bu girişimlere direnen mekânsal grupların eylemleriyle

de yeni yankı alanları oluşmaktadır. İktidarlar mekânı şekillendirerek hareketlerin oluşmasında stratejik rol oynamaktadır (Castells, 2008, 216). Böylece Castells, mekânda meydana gelen direnişin aslında bireylerin yaşam koşullarını değiştirmek için yaptıkları mücadele olduğunu vurgulamaktadır.

Tüm bunlardan yola çıkarak mekânın mutlak, sabit bir kavram olmadığını ifade etmek gerekir. Mekân kavramı diyalektik ilişkilerden yola çıkarak, sosyal olarak üretilen bir kavramdır. Mekân yaşadığımız topluma göre şekillenen, zamana direnç gösteren insan ilişkilerinden oluşmaktadır. Bu bağlamda egemen pratikler değişmedikçe mekân her zaman tehdit altında olacaktır. Mekân kavramı kentlerde iktidarın ideolojisiyle yeniden şekillenerek, yaşadığımız alanlarda zaman içinde tarihinden kopmaktadır. Yaşanılan hızlı dönüşümle beraber mekân iktidarların ideolojik tutumları ile şekillenmektedir.

Sonuç

Küreselleşme süreciyle yaşanılan ekonomik değişimler yerkürede coğrafi sınırların bir bütün olarak değerlendirilmesine ve mekânın yeniden şekillenmesine neden olmuştur. Yaşadığımız mekânlar küreselleşmenin etkisiyle ekonomi-politik olarak dönüşmektedir.

Küreselleşme süreciyle mekânlarda meydana gelen değişimler, nüfus artışı ve tüketim alışkanlıklarındaki değişim, mekânsal kimlik kavramını öne çıkarmıştır. İktidar ve yönetim alanında meydana gelen değişimler sonucunda görsel ve fiziksel olarak kent mekânları sorgulanmıştır. Küreselleşme süreciyle hızlı nüfus artışı mekânların daralmasına neden olmaktadır. İçinde bulunan süreç, dünyada her yeri görülebilir ve keşfedilebilir bir hale getirirken, içinde yaşadığımız mekânın da yeniden şekillenmesine, bazen de tarihinden kopuşuna ve mekânın ıssızlaşmasına neden olmuştur. Küreselleşme kentlerde gerçekleştirilmekte ve mekân üzerinde daha soyut bir boyut kazanmaktadır. Kentlerin kozmopolitleşmesiyle mekânlarda iktidar mücadeleleri yaşanmaktadır. Bu açıdan mekân kavramı aslında geçmişten günümüze iktidarların üzerinde egemenlik kurdukları, ideolojilerini yansıttıkları ve stratejiler geliştirdikleri nesnelere biridir.

Sermayenin kentsel mekânda aşırı yoğunlaşmasıyla beraber mekânlarda özgünlük sorunu ortaya çıkmıştır. Bu kapsamda, sermaye, esnek üretim ve birikime bağlı olarak mekândan kopmaktadır. Küreselleşme süreciyle beraber kentlerin birbirleriyle yarış halinde olması mekân üzerinde benzeşmelere yol açarken kurucu aktörlerin politik mekânında da bir yarışa neden olmaktadır. Öyküsü anlatılmayan mekânlar aynı zamanda yıkılmaya maruz kalmaktadır.

David Harvey küreselleşmeyi kendi açısından; küresel kapitalizm bugünkü durumu olarak görmekte ve ekonomik, siyasi, askeri ideolojilere dayanan emperyalizmin mekân içerisinde siyasi, ekonomik ve kozmopolitik olarak yayılması olarak tanımlamaktadır. Harvey, sermayenin en iyi rekabet alanının mekânlar olduğunu savunmaktadır. Coğrafi alan ile sermaye ilişkisini oluşturan en temel yapı kentsel mekânlardır. David Harvey sermayenin yeniden üretilmesiyle beraber üretim ile sermaye arasındaki çelişkinin artarak teknolojik gelişmelerin hız kazandığını belirtmiştir. Ayrıca yaşadığımız mekânlar yeniden şekillenerek dünyada rekabetçi ekonomik politikaları doğurmaktadır. Bu anlamda, *On Yedi Çelişki ve Kapitalizmin Sonu* adlı kitabında David Harvey'in belirttiği gibi (Harvey, 1994: 463): “Modern kapitalizm, sürekli olarak yeni organizasyonel formlar, teknolojiler, yeni yaşam biçimleri, yeni üretim ve sömürü biçimleri ve böylece zamanın objektif toplumsal tanımları(nı) arayan devrimci bir üretim tarzıdır. Zamanı ölçme ve parçalara ayırma öncelikle üretim ve artan bir biçimde tanımlanmış zaman aracılığıyla ve daha sonra üretimin hız ve koordinasyon mekanizmalarına (otomasyon, robotlaşma) daha yoğun dikkat ederek ve malların, insanların, enformasyonun, mesajlar ve benzerlerinin hızı aracılığıyla kalıcı olarak dönüştürülmüştür”. Bu bağlamda egemen pratikler değişmedikçe mekânlar her zaman tehdit altında olacaktır. Mekânların özgürleşebilmesi için mekânın üzerinde yaşayan insanların ihtiyaçlarının karşılanması gerekmektedir. Mekânın bize ne anlatmak istediğini anlamaya ve mekânın dilini çözümlenmeye ihtiyaç vardır.

Kaynakça

- Amin, A. (1997). Post-Fordism: Models, Fantasies, and Phantoms of Transition. A. Amin (Ed.) *Post Fordism A Reader*. Blackwell, Oxford UK.
- Aydemir, C. ve Kaya, M. (2007). Küreselleşme Kavramı ve Ekonomik Yönü. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 6 (20), 260-282.
- Bahçeci, H. I. (2013). *Marksizm'de Kent Sorunsalı: David Harvey ve Manuel Castells Örnekleri*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara
- Bayar, F. (2006). Küreselleşme Sürecinde Güvenlik Kavramı: Öneri ve Teklifler. *Stratejik Araştırmalar Dergisi*, No. 8, 87-98.
- Baysoy, E. (2016). Jeopolitik Kayma: Denge Kuşaklarından Geçit Bölgelerine, *Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 7(13), 88-100.
- Brzezinski, Z. (1997). *Büyük Satranç Tahtası*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Bülbül, K. (2005). Türkiye Küreselleşme Literatürü Üzerine Analitik Bir İrdeleme: Büyük Anlatılardan Korkulara. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(3), 105-124.
- Castells, M. (1997). Citizen Movements, Information and Analysis: An Interview with Manuel Castells. *City*, 7, 140-155.
- Castells, M. (2008). *Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür Ağ Toplumunun Yükselişi*. E. Kılıç (Çev.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İkinci Baskı.
- Cebeci, İ. (2011). Küreselleşme Yaklaşımları Kapsamında Küreselleşme Sürecinin Tarihsel Değerlendirmesi. *Sosyoloji Konferansları Dergisi*, (43), 359-385.
- Friedman, J. (1999). *Cultural Identity and Global Process*. London: Sage Publications.
- Georgantzias, N. C., Katsamakos, E., Solowiej, D., Ford, A., Ford, D. N., & Anderson, G. E. (2009). *Giddens' Globalization: Exploring Dynamic Implications*. Proceedings of the 27th System Dynamics Society International Conference; July 26–30; Albuquerque, New Mexico. USA.
- Giddens, A. ve Pierson, C. (1998). *Conversations with Anthony Giddens: Making Sense of Modernity*. Stanford University Press.
- Giddens, A. (2000). The Globalizing of Modernity. D. Held ve A. McGrew (Ed.). *The Global Transformations Reader*. Polity Press, Malden.
- Giddens, A. (2006). *Sosyoloji*. C. Güzel (Ed.). Ankara.

- Giddens, A. (2010). *Siyaset, Sosyoloji, Toplumsal Teori*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Göka, Ş. (2001). *İnsan ve Mekân*. İstanbul: Pınar Yayınları.
- Harvey, D. (1985). *Consciousness and the Urban Experience*. Studies in the History and Theory of Capitalist Urbanization I, United Kingdom: Basil Blackwell.
- Harvey, D. (1990). *The Condition of Postmodernity: An Enquiry into the Origins of Cultural Change*. Cambridge: MA: Blackwell, 201-308.
- Harvey, D. (1994). The Invisible Political Economy of Architectural Production. O. Bouman ve R. van Toorn (Ed.). *The Invisible in Architecture*. London: Academy Editions.
- Harvey, D. (2000). *Spaces of Hope*. Scotland: Edinburg University Press.
- Harvey, D. (2003). *The New Imperialism*. New York: Oxford University Press.
- Harvey, D. (2006). *Space As A Keyword. David Harvey: A Critical Reader*. N. Castree ve D. Gregory (Ed.). Wiley-Blackwell Publishers.
- Harvey, D. (2007). *A Brief History of Neoliberalism*. New York: Oxford University Press.
- Keleş, R. (2004). *Kentleşme Politikası*. Ankara: İmge Kitabevi. 8. Baskı.
- Keskinok, Ç. (2000). Mekâna Sermaye Mantıklı ve Teknolojik Belirlenimci Yaklaşımın Planlama Bakış Açımızda Yarattığı Yıkım. İ. Dinçer (Ed.). 3. *Binyılda Şehirler: Küreselleşme, Mekân-Planlama*. Dünya Şehircilik Günü, 23. Kolokyumu, 8-10 Kasım 1999, YTÜ, İstanbul.
- Kıvılcım, F. (2013). Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşme Sürecinin Gelişmekte Olan Ülke Türkiye Açısından Değerlendirilmesi. *Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi*, Sayı: 5, 219-229.
- Lefebvre, H. (1979). Space: Social Product and Use Value. J. F. Grossman (Ed.) *Critical Sociology: European Perspective*. New York.
- Lefebvre, H. (1998). *Modern Dünyada Gündelik Hayat*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Lefebvre, H. (2002). *Work and Leisure in Everyday Life. The Everyday Life Reader*. New York: Routledge.
- Lefebvre, Henri, (2007). *The Production of Space*, Blackwell, U.S.A.
- Öktem, M. K., Göçoğlu, V. ve Tunç, Ş. (2016). Kardeş Şehir Uygulamalarının Yerel Politika Transferine Etkisi: Alanya-Gladbeck Araştırması. *TODAİE Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, 25(4), 49-86.
- Öztürk, M. (2012). Kamusalılık, Tüketim Kültürü ve AVM'ler. K. Alver (Ed.) *Kent Sosyolojisi*, s.615-633, Ankara: Hece Yayınları.

- Scholte, J. A. (1997). The Globalization of the World Politics. J. Baylis and S. Smith (Ed.). *The Globalization of the World Politics: An Introduction to International Relations*, s. 325-347, New York: Oxford University Press.
- Sert, E., Karpuz, H. ve Akgün, G. (2005). Küreselleşme Sürecinde Değişen Kent Kavramı: Mekân ve Politikleşme Üzerine Bir Okuma Çalışması. *Planlama Dergisi*, S.2, 101-111.
- Şengül, T. (2001). Sınıf Mücadelesi ve Kent Mekânı. *Praksis Dergisi*. S.2, 9-31.
- Şengül, T. (2009). *Kentsel Çelişki ve Siyaset: Kapitalist Kentleşme Süreçlerinin Eleştirisi*. Ankara: Simge Kitabevi.
- Waterfield, R. (2008). Platon, Timaeus, Timaeus and Critias. New York: Oxford University Press.

KYOTO'DAN PARİS'E AVRUPA BİRLİĞİ İKLİM POLİTİKALARI VE ETKİNLİĞİNİN İNCELENMESİ

Hikmet KURAN*

Öz

Bu çalışma, iklim değişikliğiyle mücadelede ve çevre sorunlarına ilişkin yönetsel süreçte özgün bir etkinliğe sahip olan Avrupa Birliği'nin (AB), uluslararası çevre rejimindeki en kapsamlı politika metni olarak değerlendirilebilecek Kyoto Protokolü'nün uygulama safhası üzerinden -Paris İklim Anlaşması'nı da içerecek şekilde- bir analizini yapmayı hedeflemektedir. Bu bağlamda çalışmanın temel savı, küresel ölçekte en etkili figür olmasına karşın AB'nin kalkınma-çevre etkileşimindeki konumunun ekonomik çıkarlar lehine olduğuna ilişkindir. Çalışmada bu doğrultuda, öncelikle AB'nin çevre koruma konusuna ilişkin kurumsal bakış açısının tarihsel gelişimine vurgu yapılırken sonrasında Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi ve Kyoto Protokolü kapsamındaki taahhütleri ve bu süreçteki karbon salımı azaltma pratiği ayrıntılı olarak ele alınarak günümüzde yürürlükte olan Paris İklim Anlaşması'nın potansiyel etkinliği sorgulanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, İklim Değişikliği, Karbon Salımı, Kyoto Protokolü, Paris İklim Anlaşması.

ANALYSIS OF CLIMATE POLICIES AND EFFICIENCIES OF EUROPEAN UNION FROM KYOTO TO PARIS

Abstract

This study aims to analyse through the implementation phase of the Kyoto Protocol considered as the most comprehensive policy text in the international environmental regime prepared by the European Union (EU), which has a unique effectiveness in combating climate change and in the administrative process related to environmental problems. The study also includes the Paris Climate Agreement. In this context, the main argument of the study is that despite being the most influential

* Dr. Öğr. Üyesi, Kapadokya Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, hikmetkuran@msn.com, <https://orcid.org/0000-0001-8236-8631>.

figure on a global scale, the EU's position in the development-environment interaction is in favor of economic interests. In this study, first of all, it emphasizes the historical development of the EU's institutional perspective on environmental protection and then discusses the commitments under the United Nations Framework Convention on Climate Change and Kyoto Protocol and the carbon emission reduction practice in this process. From this point, it is also aimed to question the potential efficiency of Paris Climate Agreement.

Keywords: *European Union, Climate Change, Carbon Emission, Kyoto Protocol, Paris Climate Agreement.*

Giriş

1970’li yıllardan itibaren uluslararası gündemin önemli maddelerinden birisi olan çevre, Avrupa Birliği’nin hem iç hem de dış politikada önde gelen uğraş alanlarından birisidir. Birliğin, çevre politikalarının motivasyon kaynağı irdelendiğinde ise, ortaya kalkınma ağırlıklı bir çerçeve çıkmaktadır. Öyle ki, Birliğin çevre politikasının temelinde, çevrenin korunmasının Birlik vatandaşlarının yaşam kalitelerini doğrudan ilgilendirmesi ve üretim maliyetleri ile pazara giriş koşullarını etkileyen farklı çevre standartlarının, malların serbest dolaşımı ve rekabet üzerinde olumsuz yansımalarının olacağı yönündeki anlayış yer almaktadır (Budak, 2000: 104-105). Dolayısıyla, Birliğin çevre sorunlarıyla ilgilenmesinde temel hareket noktasının, kalkınma ve refah politikalarının sürdürülebilirliğinin sağlanmasına yönelik olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Öyle ki Birliği, çevre konularıyla ilgilenmeye iten ekonomik sebeplerden bir diğeri de enerji ithalatı konusudur. 2008 yılındaki toplam enerji tüketiminin %55’ini ithal eden ve bu sayının 2030’da %65’e çıkacağı öngörülen AB (Eurostat, 2009), özellikle iklim değişikliği konusunu, alternatif enerji kaynakları bulma ve oluşacak yeni enerji pazarında söz sahibi olma ekseninde bir ‘fırsat’ olarak değerlendirmektedir. Ayrıca giderek büyüyen çevre sorunlarının, ortak politikalar belirlenmesini zorunlu kıldığına ilişkin gereklilik de, Birliği çevre politikalarına yoğunlaşmaya iten sebeplerden bir diğeri oluşturmaktadır (Duru, 2007: 1). Bu noktada Birliğin çevre politikaları oluşturma konusundaki tarihsel gelişimine kısaca değinmek yerinde olacaktır.

İklim konusu, Birlik ile üye devletlerarasında yetki paylaşımının var olduğu bir politika alanıdır. Birliğin çevre alanında yetki kullanabileceği durumlara, iklimin dâhil edilmesi, 2008 yılındaki Lizbon Antlaşması ile gerçekteşmiştir. Diğer yetki alanları ise şunlardır (Saylan, 2010: 128):

- Çevrenin korunması ve kalitesinin artırılması,
- İnsan sağlığının korunması,
- Doğal kaynakların temkinli ve rasyonel kullanımı,
- Bölgesel ve dünya genelindeki çevresel sorunlarla mücadele amacıyla uluslararası seviyede alınacak önlemlerin desteklenmesi gibi hedeflere katkı sağlanması.

Çevre konusunda temsil ve müzakere yetkisi ise, 'AB ve üye devletler adına' AB Dönem Başkanlığı'na aittir. Birliğin temsil ve müzakere sürecinde izleyeceği strateji, Avrupa Komisyonunun yaptığı çalışmalar ve AB Bakanlar Konseyinde alınan kararlar ekseninde belirlenmektedir (Saylan, 2010: 129). Üye ülkeler bu sürece, Dönem Başkanı ve Bakanlar Konseyi aracılığı ile etki edebilmektedir.

Görüldüğü üzere, iklim ve çevre korumaya ilişkin politika alanı, Birlik tarafından bir yetki paylaşımı doğrultusunda geliştirilerek uluslararası arenada üye ülkelerin tek elden temsil edilmesi öngörülmüştür. Bu sayede bir 'blok' olarak etkinlik gösteren Birlik, aynı zamanda Amerika Birleşik Devletleri'nin iklim değişikliği ile mücadeleye yönelik uluslararası çözüm arayışlarındaki edilgen ve isteksiz tavrı neticesinde görece en güçlü aktör olarak ön plana çıkmıştır. Çalışmada, Birliğe ilişkin 'özgün' konum atfedilmesi doğrudan bu olgularla ilgilidir. Buradan hareketle çalışmada, Birliğin Kyoto Protokolünden Paris İklim Anlaşması'na uzanan süreçteki faaliyet, taahhüt, yasal düzenleme ve performansının değerlendirilmesi konu edilecektir.

1. Avrupa Birliği ve İklim Değişikliği

Birliğin iklim değişikliği konusundaki adımlarının, Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesinden önce var olduğu bilinmektedir. 21 Haziran 1989 tarihli Konsey İlke Kararında, enerji tasarrufu ve verimliliğinin artırılması, iklime dost alternatif enerji kaynaklarının geliştirilmesi başta

olmak üzere, sera gazı salımlarının azaltılmasına yönelik Komisyon tarafından somut önerilerin sunulması kararlaştırılmıştır (Avrupa Konseyi, 1989: 4-5).

29 Ekim 1990 tarihli Konsey toplantısında ise Birliğin toplam salımlarını 2000 yılı itibariyle 1990 seviyesine indirmesi yönünde karar alınmış ve böylece ortak bir salım azaltım hedefi belirlenmiştir (Saylan, 2010: 130). Görüldüğü üzere, AB, iklim değişikliğiyle mücadele konusunu, Rio Konferansı'ndan önce gündemine almış ve çözüm amaçlı somut hedefler belirlemiştir. Burada iktisadi itkilerin yanı sıra, uluslararası arenada toplu bir manevra yapabilme yetisi, Birliğin çevre ve iklime ilişkin etkin bir özne olması konusunda yansıttığı özgün ve avantajlı konumu ortaya koymaktadır. Özellikle Rio Konferansı öncesi kendi içinde somut hedefler belirlemesi ve bu konuda politika geliştirme sürecine başlaması ile Birlik, söz konusu konferans ve sonrasındaki uluslararası girişimlerde ön plana çıkmıştır. Bu bağlamda Rio Konferansı ve çıktıları, çalışmanın kapsamı doğrultusunda bir dönüm noktası olarak değerlendirildiği için, bu aşamada ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

1.1. Avrupa Birliği'nin BMİDÇS ve Kyoto Protokolü Çerçevesinde Temel Yükümlülükleri

Avrupa Birliği, Rio Konferansı'nın kazanımlarından birisi olan Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (BMİDÇS)'ye ve Kyoto Protokolü'ne taraf olarak, iklim değişikliği ve karbon salımı azaltımı konusunda çeşitli yükümlülükler altına girmiştir. Daha önce değinildiği üzere diğer bütün taraf ülkelerin aksine Birlik, üye ülkeleri adına bir grup olarak hareket etmektedir. Birlik ülkelerinden, Sözleşme'nin Ek-I ve Ek-II listelerinde yer alanlar olduğu için, Birlik hem salım azaltımı yapma hem de gelişmekte olan ülkelere teknoloji ve finansman alanlarında destek sağlanması konusunda yükümlülük altına girmiştir (UN, 1992).

Kyoto Protokolü'ne bakıldığında ise, Avrupa Birliği, Ek-B listesinde kendisine yer bulmaktadır. Bu, salım azaltımı sağlanması anlamına gelmektedir. Protokole 2002 yılında taraf olan AB¹'nin temel yükümlülüğü, 2008-2012 yılları arasındaki sera gazı salımlarının 1990 seviyesinin %8 altına

çekilmesidir. Bu hedefin gerçekleştirilmesi için 1998 yılında üye ülkeler arasında bir yük paylaşım anlaşması imzalanarak, salım hedefleri ülkeler bazında dağıtılmıştır. Bu hedefler Tablo 1'de gösterilmiştir:

Tablo 1. AB Üye Ülkelerinin Ülke Bazında Salım Hedefleri

Üye Devlet	Emisyon Hedefi	Üye Devlet	Emisyon Hedefi
Almanya	- %21	İrlanda	+ %13
Avusturya	- %13	İspanya	+ %15
Belçika	- %7,5	İsveç	+ %4
Birleşik Krallık	- %12,5	İtalya	- %6,5
Danimarka	- %21	Lüksemburg	- %28
Finlandiya	%0	Portekiz	+ %27
Fransa	%0	Yunanistan	+ %25
Hollanda	- %6		

Kaynak: Avrupa Konseyi, Council Decision 2002/358/EC of 25 April 2002, Annex II, s. 20.

2. AB'nin İklim Değişikliğiyle Mücadeledeki Politika ve Düzenlemeleri

Kyoto Protokolü ile salım azaltım yükümlülüğü üstlenen ve yük paylaşım anlaşması ile bunu ülkelere göre farklılaştırılmış şekilde paylaştıran AB, söz konusu hedeflere ulaşmak için çeşitli politika ve düzenlemeler hayata geçirmiştir. Bunlardan birisi, 2000-2004 dönemini kapsayan I. Avrupa İklim Değişikliği Programı'dır. Bu program sayesinde, esneklik mekanizmaları, enerji, sanayi ve ulaştırma sektörlerinde, iklim değişikliği ile mücadele amaçlı önlem ve politikalar gündeme gelmiştir (Avrupa Komisyonu, 2006: 5). 2005 yılında yürürlüğe giren ikinci programda ise, Ar-Ge faaliyetleri ve tarım sektörünün de bu politika oluşturma sürecine dâhil edildiği ve esneklik mekanizmalarının vurgulandığı görülmektedir (Avrupa Komisyonu, 2006: 9).

Birliğin, enerji arzı ve güvenliği konusundaki hassasiyeti gereği, iklim değişikliğine yönelik politika ve düzenlemeler, bu hassasiyet ve enerji kaynaklarında çeşitliliğin sağlanması ile paralel bir şekilde tasarlanmaktadır

(Saylan, 2010: 137). Bu konuda bir diğer etmen ise, şüphesiz ki Kyoto Protokolü'nün yükümlülükleridir. Birliğin, enerji ve iklim değişikliği konularında yaptığı düzenlemelerden birkaçı şu şekilde sıralanabilir:

- 2002 tarihli Binalarda Enerji Performansı Direktifi²
- 2009 tarihli Enerji Kullanan Ürünlere İlişkin Eko-Tasarım Gerekliliğine Dair Direktif³
- 2003 tarihli Enerji Ürünleri ve Elektiriğin Vergilendirilmesine Dair Direktif⁴
- Çeşitli farkındalık çalışmaları
- Ar-Ge faaliyetleri
- Dolaylı Vergilendirmeler
- Mali teşvikler
- Çevre kirlletmeye yönelik vergiler

2.1. Emisyon Ticareti Sistemi (ETS)

Birliğin söz konusu hedeflere ulaşmak için kullandığı belki de en etkin düzenleme European Trading System (ETS) olarak bilinen ve temelde bir üst sınır üzerinden salım ticareti yapılmasını sağlayan düzenlemedir. ETS, 25 Ekim 2003 tarihli bir Direktif⁵ ile yürürlüğe girerek, geçen zaman içinde en öne çıkan politika aracı olmuştur.

ETS, enerji sektörü (elektrik üretim santralleri ve petrol rafineleri gibi) ve karbon yoğun sanayi kollarını (demir-çelik, çimento, cam, seramik ve kâğıt sektörü gibi) kapsamakta ve bu sayede AB'nin toplam sera gazı salımlarının %40'ını sınırları içine almaktadır (Avrupa Komisyonu, 2007: 7).

Salım ticareti sisteminin temel hedefi ise, ilgili Direktif'te şu şekilde belirtilmiştir: “Maliyet etkin ve ekonomik açıdan verimli bir şekilde sera gazı salım azaltımının sağlanması”. Bu sistem dâhilinde, her ülke için, ulusal tahsisat planları çerçevesinde bir kota belirlenmekte ve bu kota paralelinde alım-satım yapılmaktadır. 2005 yılında başlatılan bu sistem, iki dönemden oluşmaktadır (2005-2007 ve 2008-2012). Bu sistem dâhilinde yapılan işlemlerin 2013 yılı itibariyle yaklaşık 2 milyar doları aştığı belirtilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2018: 16). Tamamıyla piyasa temelli olan ve nicel

olarak salım oranlarının azaltılmasını maliyet etkin bir şekilde gerçekleştiren bu sistemin, Birliğin Kyoto hedeflerine ulaşmada kilit bir role sahip olduğunun altı çizilmelidir.

3. Kyoto Protokolü I. Taahhüt Dönemi'nde Avrupa Birliği

3.1. Birlik Ülkeleri ve Emisyon Değerleri

Aşağıdaki şekilde görüldüğü üzere, Protokol'ün ilk taahhüt döneminde AB-28'nin toplam emisyonu yaklaşık %19,8 oranında bir azalma göstermiştir. Bu, baz alınan yıl seviyelerine göre %18,9'luk bir azalma anlamına gelmektedir (Avrupa Komisyonu, 2014: 11). Azalmanın karbondioksit eşdeğeri cinsinden karşılığı ise 1082 milyon tondur (Avrupa Çevre Ajansı, 2014: 6). Karbon yutakları ve arazi kullanımı/ormanlar hesaba katıldığında %1,3'lük (0,38 Gigaton) bir ek azaltım; Kyoto mekanizmaları hesaba katıldığında ise %1,6'lık (0,47 gigaton) bir ek azaltım söz konusudur.

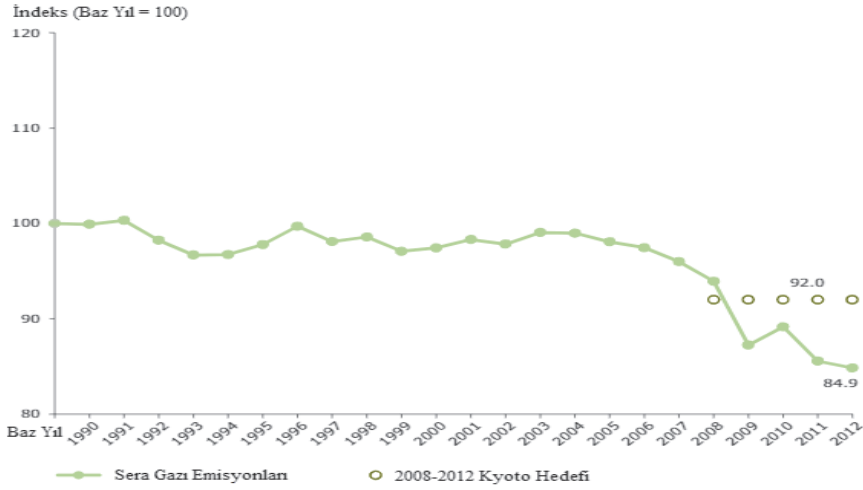
Şekil 1. AB-28 Sera Gazı Salımları (LULUCF hariç)

Kaynak: Avrupa Çevre Ajansı, 2014a.

AB-15 ülkeleri için taahhüt dönemindeki salım oranları ise ikinci şekilde gösterilmektedir.

Şekil 2. 2008-2012 Hedefi ile Karşılaştırıldığında 1990-2012 AB-15 Sera Gazı Emisyonları (LULUCF hariç)

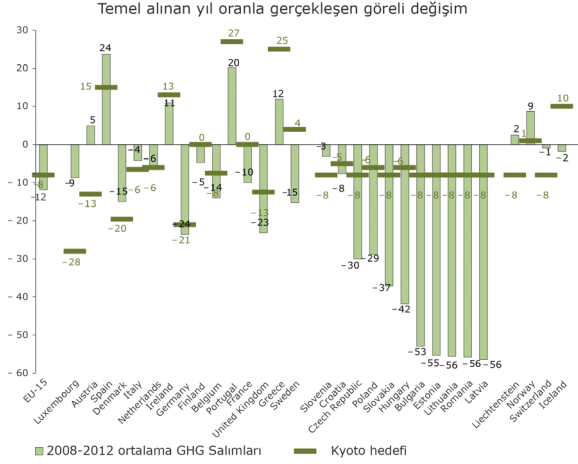

Kaynak: Avrupa Çevre Ajansı, 2014a.

Buna göre, 1990-2012 yılları arasında yaklaşık %15,1'lik bir salım azaltımı söz konusudur. Bu azaltımın karbondioksit eşdeğeri karşılığı ise 642 milyon tona tekabül etmektedir (Avrupa Çevre Ajansı, 2014a). Taahhüt dönemi olan 2008-2012 arasındaki azaltım ise %11,8 olarak gerçekleşmiştir. Karbon yutakları ve arazi kullanımı/ormanlar hesaba katıldığında %1,4'lük (0.3 Gigaton) bir ek azaltım; Kyoto mekanizmaları hesaba katıldığında ise %3,6'lık (1.03 gigaton) bir ek azaltım söz konusudur.

Ülkeler bazında karbon salım dağılımı ise Şekil 3'te gösterilmektedir. Bu noktada, Birliğe sonradan üye olan Doğu Bloku ülkelerinin, baz alınan yıllardaki salım rakamlarından elde ettikleri avantaj daha net bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

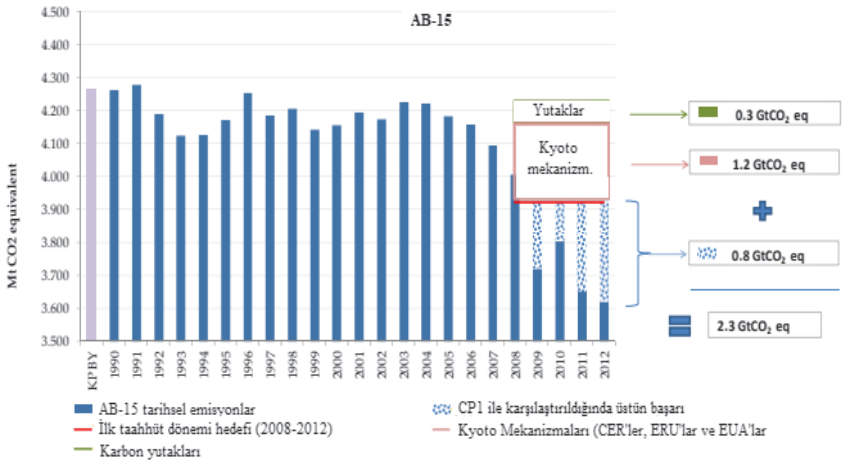
Şekil 3. Toplam Sera Gazı Emisyonları ve Kyoto (veya Yük Paylaşımı) Hedefleri, 2008-2012

Kaynak: Avrupa Çevre Ajansı, 2014b.

AB-15 ülkeleri için yıllar bazında yaşanan salım değişimini ise Şekil 4'te ayrıntılı olarak görmek mümkündür.

Şekil 4. AB-15'te 2008-2012 İlk Taahhüt Döneminde Tahmini Toplam Potansiyel Üstünbaşarı

Kaynak: Avrupa Komisyonu, 2014: 4.

Ülkeler bazında değişimi gösteren tablo ise aşağıdadır:

Tablo 2. Üye Devletlerin 1990'dan 2012'ye kadar AB Sera Gazı Salımlarına CO2 eşdeğeri (milyon ton) Katkısına Genel Bakış (LULUCF hariç)

Üye Devlet	1990	1995	2000	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Avusturya	78	80	80	93	90	87	87	80	85	83	80
Belçika	143	150	146	142	138	133	136	123	131	120	117
Danimarka	69	76	69	64	72	67	64	61	61	57	52
Finlandiya	70	71	69	69	80	78	70	66	74	67	61
Fransa	557	553	561	559	547	538	533	509	516	490	490
Almanya	1 248	1 118	1 040	994	1 002	977	980	913	946	929	939
Yunanistan	105	110	127	135	132	135	131	124	118	115	111
İrlanda	55	59	68	70	69	68	68	62	62	58	59
İtalya	519	530	551	574	563	555	541	490	499	487	460
Lüksemburg	13	10	10	13	13	12	12	12	12	12	12
Hollanda	212	223	213	209	206	204	203	198	209	195	192
Portekiz	61	71	84	88	83	80	78	75	71	69	69
İspanya	284	322	380	431	424	432	398	360	347	346	341
İsveç	73	74	69	67	67	65	63	59	65	61	58
B. Krallık	775	723	690	675	672	662	643	590	606	563	581
AB-15	4 262	4 171	4 156	4 183	4 157	4 095	4 007	3 722	3 803	3 650	3 619
Bulgaristan	109	76	59	64	65	68	67	58	60	66	61
Hırvatistan	32	24	27	31	31	33	31	29	29	29	26
Kıbrıs	6	8	9	10	10	10	11	10	10	10	9
Ç.Cumhuriyet	196	152	146	146	147	147	142	134	137	135	131
Estonya	41	20	17	18	18	21	20	16	20	20	19
Macaristan	98	78	77	78	77	76	73	67	68	66	62
Letonya	26	13	10	11	12	12	11	11	12	11	11
Litvanya	49	22	20	23	24	26	25	20	21	22	22
Malta	2	2	3	3	3	3	3	3	3	3	3
Polonya	466	441	396	399	414	415	406	388	407	406	399
Romanya	248	175	134	141	145	143	140	120	116	122	119
Slovakya	73	53	49	50	50	48	49	45	45	45	43
Slovenya	18	19	19	20	21	21	21	19	19	19	19
AB-28	5 626	5 253	5 122	5 178	5 173	5 119	5 006	4 642	4 751	4 603	4 544

Kaynak: Avrupa Çevre Ajansı, 2014a.

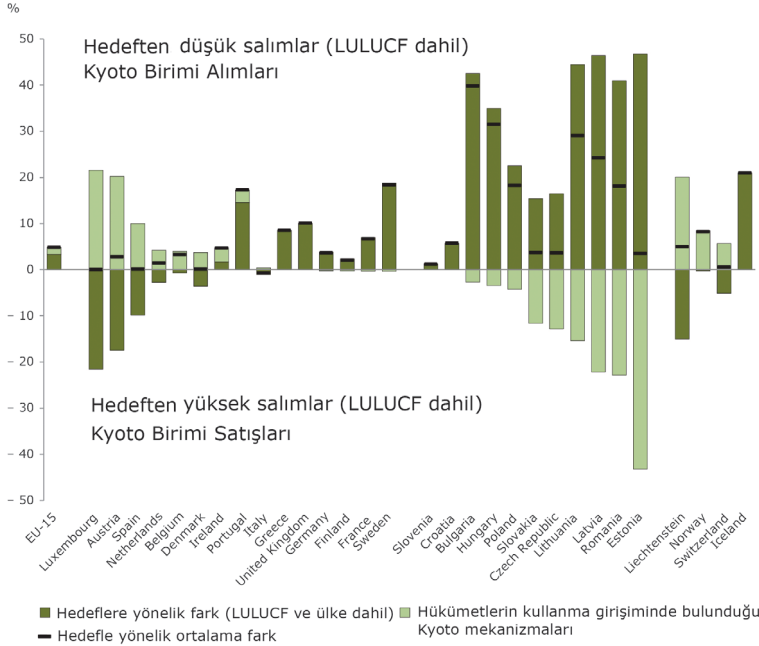
Bu tablodan da anlaşılacağı üzere, Birlik ülkeleri Kyoto Protokolü çerçevesinde (İtalya örneği hariç) yükümlülüklerine paralel bir azaltım gerçekleştirme konusunda başarılı görünmektedir. Ancak bu noktada, söz

konusu azaltımın hangi araçlar vasıtasıyla gerçekleştirildiği –çalışmanın ilerleyen bölümlerinde daha ayrıntılı olarak ele alınacağı üzere- önemlidir.

3.2. Esneklik Mekanizmalarının Kullanımı

Avrupa Birliği'nin birinci taahhüt döneminde salım azaltım hedefini gerçekleştirmesinde esneklik mekanizmaları çok önemli bir paya sahiptir. Hem hükümetlerin hem de sertifikalı ETS operatörü şirketlerin karbon ticareti vasıtasıyla salım değerlerinin azaltımına ilişkin katkısı, aşağıda verilen şekilde daha net bir şekilde gözlemlenebilmektedir.

Şekil 5. Kyoto Taahhütlerine Yönelik Kullanılan Esneklik Mekanizmalarının Katkısı

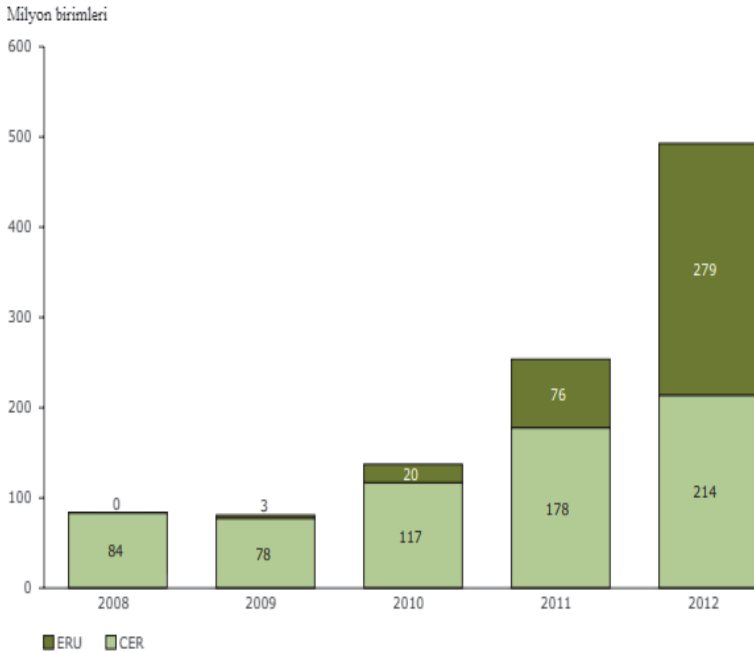
Kaynak: Avrupa Çevre Ajansı, 2014b: 31.

AB-15 ülkelerinin 9'u (Avusturya, Belçika, Danimarka, İrlanda, İtalya, Lüksemburg, Hollanda, Portekiz ve İspanya) yük paylaşım hedeflerine ulaşma amacıyla Kyoto Protokolü altında esneklik mekanizmalarına başvururken,

taahhüt döneminde gerçekleşen satışlar toplamda 344 milyon Kyoto birimine denk gelmektedir (Avrupa Çevre Ajansı, 2014b: 30).

Hırvatistan, Finlandiya, Fransa, Almanya, Yunanistan, İzlanda, İsveç ve Birleşik Krallık ise, yük paylaşım hedeflerini gerçekleştirmek için Kyoto mekanizmalarını kullanmadıklarını bildirmişlerdir (Avrupa Çevre Ajansı, 2014b). Uluslararası Kyoto kredilerinin ETS içinde yıllık kullanımına dair bilgiler, aşağıda verilen şekilden incelenebilir.

Şekil 6. AB ETS’de Uluslararası Kyoto Kredilerinin (CER’ler ve ERU’lar) Yıllık Kullanımı, 2008-2012

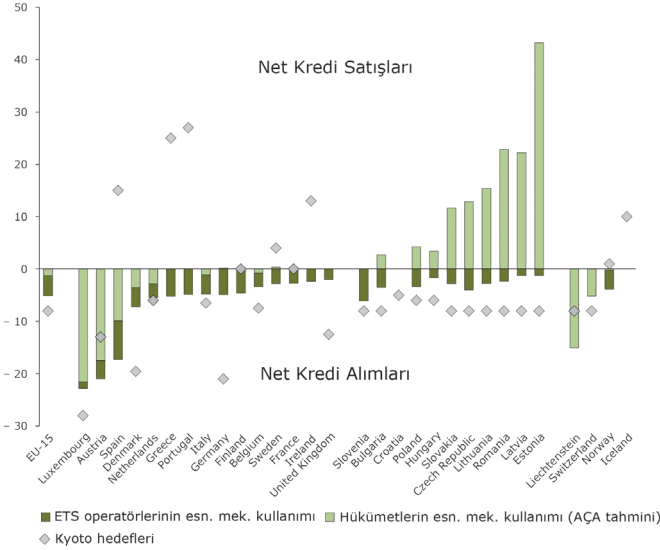

Kaynak: Avrupa Çevre Ajansı, 2014b: .35.

Görüldüğü üzere, Birlik ülkeleri, taahhüt dönemi yaklaştıkça, yük paylaşım hedeflerini gerçekleştirebilmek amacıyla, salım ticareti sistemini daha yoğun kullanmaya başlamışlardır.

Söz konusu mekanizmaların hükümet ve operatörler tarafından kullanım dağılımı ise şu şekilde olmuştur:

Şekil 7. Hükümet ve Operatörler Tarafından Kullanılan Esneklik Mekanizmaları Toplamı, 2008-2012

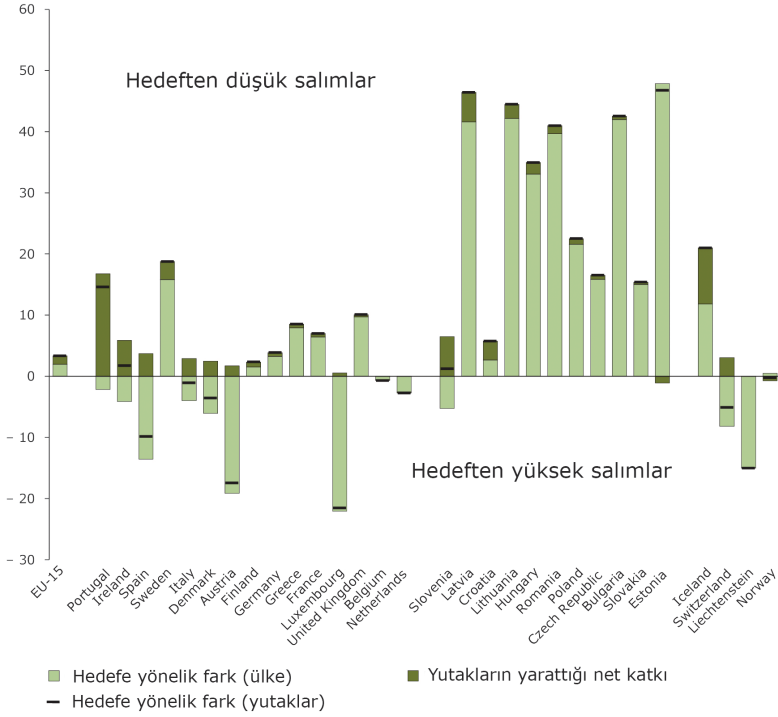
Kaynak: EEA Technical Report, 2014.

EEA'nın verilerine dayanarak, AB-15 ülkelerinin ETS'nin ikinci döneminde, hükümet ve operatörlerin gerçekleştirdiği esneklik mekanizmalarının toplam kullanımının 2.206 milyon kredi (yıllık ortalama 441 milyon birim ya da 1990 yılı emisyonlarının %5.2'sine denk gelmektedir) olduğu tahmin edilmektedir (Avrupa Çevre Ajansı, 2014b: 35).

3.3. Yutaklar

AB-15 ülkelerinde, LULUCF (toprak kullanımı, toprak kullanım değişimi ve ormancılık) faaliyetlerinin salım azaltımına katkısı yıllık yaklaşık 59 milyon ton karbondioksit eşdeğerine (baz alınan yıl emisyonunun yaklaşık %1.4'üne) karşılık gelmektedir. Tüm Avrupa ülkeleri dahil edildiğinde bu sayı, 76 milyon tona çıkmaktadır (Avrupa Çevre Ajansı, 2014b: 35). Karbon yutaklarının salım azaltımı açısından, ülke bazında katkıları şu şekildedir:

Şekil 8. Yutak Alanların Kyoto Taahhütlerinin Gerçekleştirilmesindeki Payı

Kaynak: Avrupa Çevre Ajansı, 2014b: 26.

LULUCF aktivitelerinin ayrıntılı dökümü ise şu şekilde gerçekleşmiştir:

Tablo 3. LULUCF Faaliyetlerinden Kaynaklanan Emisyonlar ve Giderimler, 2008-2012

	Md 3.3.	Md 3.4.					Toplam 2008-2012		
	Nt. krb. st. değş.	Orman Yönt.	Tarım A. Yönt.	Otlak Yönt.	Yeniden Bitkildrm.	Net Krb. Stk. Dęř.	Toplam Yıllık Bz. Y. Ortalama Ems. Py.		
	Mt. CO2 eřdđ.						Mt. CO2 eřdđ.	%	
Avusturya	- 6.8	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	- 6.8	- 1.4	- 1.7
Belçika	1.1	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	1.1	0.2	0.1
Bulgaristan	- 3.6	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	- 3.6	- 0.7	- 0.6
Hırvatistan	0.2	- 5.1	0.0	0.0	0.0	- 5.1	- 4.9	- 1.0	- 3.1
Kıbrıs	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Çek. Cum.	- 0.7	- 5.9	0.0	0.0	0.0	- 5.9	- 6.6	- 1.3	- 0.7
Danimarka	0.3	- 1.2	- 8.2	0.6	0.0	- 8.9	- 8.6	- 1.7	- 2.5
Estonya	2.4	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	2.4	0.5	1.1
Finlandiya	14.0	- 17.0	0.0	0.0	0.0	- 17.0	- 2.9	- 0.6	- 0.8
Fransa	28.5	- 45.9	0.0	0.0	0.0	- 45.9	- 16.1	- 3.2	- 0.6
Almanya	- 17.0	- 22.7	0.0	0.0	0.0	- 22.7	- 39.7	- 7.9	- 0.6
Yunanistan	- 0.4	- 1.7	0.0	0.0	0.0	- 1.7	- 2.1	- 0.4	- 0.4
Macaristan	- 5.6	- 5.3	0.0	0.0	0.0	- 5.3	- 11.0	- 2.2	- 1.9
İrlanda	- 16.3	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	- 16.3	- 3.3	- 5.9
İtalya	- 24.3	- 51.0	0.0	0.0	0.0	- 51.0	- 75.3	- 15.1	- 2.9
Letonya	4.8	- 11.1	0.0	0.0	0.0	- 11.1	- 6.2	- 1.2	- 4.8
Litvanya	- 0.6	- 5.1	0.0	0.0	0.0	- 5.1	- 5.7	- 1.1	- 2.3
Lüksemburg	- 0.4	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	- 0.4	- 0.1	- 0.5
Malta	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Hollanda	2.1	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	2.1	0.4	0.2
Polonya	- 11.0	- 15.0	0.0	0.0	0.0	- 15.0	- 26.1	- 5.2	- 0.9
Portekiz	- 23.7	- 4.0	- 17.1	- 5.5	0.0	- 26.7	- 50.3	- 10.1	- 16.7
Romanya	7.1	- 27.3	0.0	0.0	1.9	- 24.0	- 18.2	- 3.6	- 1.3
Slovakya	- 1.4	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	- 1.4	- 0.3	- 0.4
Slovenya	1.3	- 7.9	0.0	0.0	0.0	- 7.9	- 6.6	- 1.3	- 6.5
İspanya	- 39.9	- 12.3	- 0.6	0.0	0.0	- 12.9	- 52.8	- 10.6	- 3.6
İsveç	10.0	- 20.6	0.0	0.0	0.0	- 20.6	- 10.6	- 2.1	- 2.9
Birleşik K.	- 7.4	- 6.8	0.0	0.0	0.0	- 6.8	- 14.2	- 2.8	- 0.4
AB-15	- 80.3	- 181.8	- 26.0	- 4.9	0.0	- 212.7	- 293.0	- 58.6	- 1.4
AB-28	- 87.4	- 264.5	- 26.0	- 4.9	1.9	- 293.4	- 380.9	- 76.2	-
İzlanda	0.0	NA	NA	NA	- 0.9	- 0.9	- 1.5	- 0.3	- 9.2
Lihtenştayn	0.0	NA	NA	NA	NA/NO	0.0	0.0	0.0	0.1
Norveç	0.4	- 7.3	0.0	0.0	0.0	- 7.3	1.8	0.4	0.7
İsviçre	0.0	- 8.9	0.0	0.0	0.0	- 8.9	- 8.1	- 1.6	- 3.1

Kaynak: Avrupa Çevre Ajansı, 2014b: 28.

Bu aktivitelere kaynaklanan emisyon azaltımlarında İtalya (75 Mt) başı çekerken, İspanya (53 Mt), Portekiz (50 Mt) ve Almanya (40 Mt) bu ülkeyi takip etmektedir (Avrupa Çevre Ajansı, 2014b: 26).

Kyoto Protokolü'nün birinci taahhüt dönemini genel olarak değerlendirmek gerekirse, Avrupa Birliği, %8'lik emisyon azaltım hedefine, ağırlıklı olarak piyasa mekanizmaları kullanarak ve kirlilik yaratan üretim faaliyetlerinin üçüncü dünya ülkelerine halihazırda ihraç etmiş olmanın avantajı sayesinde ulaşılmış görünmektedir. Son olarak, Birliğin emisyon azaltımlarının yöntemsel ayırımına dair hesaplamalar için, aşağıdaki detaylı tablo incelenebilir:

Tablo 4. AB'nin Emisyon Azaltımlarının Yöntemsel Analiz

Kategori	İşlem	2008	2009	2010	2011	2012	Ortalama 2008-2012	Toplam 2008-2012
Mt CO₂ - eşdeğeri								
1	Toplam sera gazı emisiy.	4 006.9	3 721.7	3 803.2	3 650.0	3 619.5	3 760.2	18 801.2
2	AB ETS gereğince doğrulanmış emisyonlar	1 622.3	1 436.4	1 479.5	1 434.3	1 421.5	1 478.8	7 393.9
3	ETS dışı sera gazı emisiy.	(1) - (2)	2 384.6	2 285.3	2 323.7	2 215.7	2 198.0	11 407.4
4	İlk belirlenen miktar		3 924.3	3 924.3	3 924.3	3 924.3	3 924.3	19 621.4
5	AB ETS gereğince verilen ödenekler		1 511.3	1 531.0	1 565.9	1 573.3	1 617.9	7 799.4
6	ETS dışı hedef	(4) - (5)	2 413.0	2 393.3	2 358.4	2 350.9	2 306.4	11 822.0
7	Hedef ve sera gazı emisiy. arasındaki fark (ETS dışı)	(6) - (3)	28.4	108.0	34.7	135.2	108.4	414.6
8	LULUCF faaliyetlerinden, beklenen karbon tutumu		58.6	58.6	58.6	58.6	58.6	293.0
9	Hedef ve sera gazı emisiy. arasındaki fark (ETS dışı, yutak alanlar dâhil)	'(6) + (8) - (3)'	87.0	166.6	93.3	194.8	167.0	707.7
10	Kyoto mekanizmalarının hükümet tarafından kullanım amacı		65.7	65.7	65.7	65.7	65.7	328.3
11	Hedef ve sera gazı emisiy. arasındaki fark (karbon yutakları ve Kyoto mekanizm. plan. dâhil ETS dışı yarıtcı emisiy)	'(6) + (8) + (10) - (3)'	152.6	232.2	158.9	259.5	232.6	1 035.9

İlk sütündeki renkler, Şekil 2.2.'deki çubuklara karşılık gelir. Sonuçlar, herhangi bir AB üyesi devlet fazlalığının AB'ye uyum için kullanılabilceği varsayımına dayanır.

Not: Sera gazı emisyonları: UNFCCC'ye sunulması planlanan 2014 AB seraz gazı envanteri (2008-2012 toplam emisyonlar); ETS gereğince doğrulanmış emisyonlar haricindeki toplam emisyonlara dayalı ETS dışı emisyonlar. Tüm rakamlar AB-15'in ilk belirlenen miktarı ayrı tutularak, AB-15'in baz yıl emisyonlarının % 92'si olarak belirlenen AB-15 devletlerinin toplamı olarak hesaplanır. Bu miktar ve üye devletlerin ilk belirledikleri miktarın toplamı arasında küçük bir fark vardır. Bu fark AB-15 baz yıl emisyonlarının yaklaşık % 0.3'üne eşdeğerdir. AB ETS gereğince belirlenen emisyonlar ve ödenekler yalnızca sabit kuruluşları göz önünde bulundurur.

Kaynak: Avrupa Çevre Ajansı, 2010.

4. Avrupa Birliği'nin 2012 Sonrası İin İklim Değişikliği Politika ve Stratejileri

Birliğin 2012 sonrası iin koyduğu temel hedef, küresel ortalama hava sıcaklıklarındaki artışın, sanayileşme öncesi döneme kıyasla 2°C'nin altında tutulmasına yöneliktir (Saylan, 2010: 146). 2009 tarihli İklim ve Enerji Paketi'nde, AB-28'in 2020 iin emisyon azaltım hedefi 1990 emisyonlarına göre %20 olarak belirlenmiş ve bu azaltım Birliğin, 2013-2020 yıllarını kapsayan Kyoto Protokolü'nün ikinci taahhüt periyodu iin resmi taahhüdü haline gelmiştir. Bu hedefe ulaşmak iin Birlik sektörel açıdan iki farklı i hedef belirlemiştir (Avrupa Komisyonu, 2013: 14):

- AB-ETS sektörlerinde 2020 yılına kadar 2005'e göre %21'lik bir azaltım
- AB-ETS'nin kapsamadığı sektörler iin, Yük Paylaşım Anlaşması altında, 2020'ye kadar 2005'e göre %10 azaltım.

Üye ülkelerin bildirdiği önlemler ışığında yapılan tahminlere göre, LULUCF ve uluslararası havacılık dışındaki emisyonların, 1990 yılına göre %22 daha az olması beklenmektedir (Avrupa Komisyonu, 2014: 6).

Avrupa Birliği'nin 2012 sonrası iin iklim değişikliği konusunda uluslararası aktörlerden beklentilerinde bir değişme olduğu belirtilmelidir. Buna göre Birlik, tüm ülkelerin söz konusu mücadeleye dahil olarak sorumluluk alması gerektiğini ileri sürmektedir (Avrupa Birliği Konseyi, 2009:3). Bu bağlamda AB, gelişmekte olan ülkelerin 2020 yılı itibariyle sera gazı emisyonlarındaki artıştan %30 veya daha fazla azaltım yapmalarını beklemektedir (Avrupa Birliği Konseyi, 2009: 4).

2012 sonrası iin Birliğin gündeme getirdiği bir diğer yeni söylem, uluslararası hava ve deniz taşımacılığının da uluslararası rejime dahil edilmesine ilişkindir. Bu bağlamda, 2005 seviyesine göre havacılık sektöründe 2020'ye kadar %10, denizcilikte ise %20 azaltım hedefi belirlenmesi gerekliliği dile getirilmiştir (Avrupa Birliği Komisyonu, 2009: 4).

Bunlara ek olarak Birlik, kurumsal olarak yeni bir yapılanmanın faydalı olabileceğine dair vurgular da yapmaktadır. Birlik bu amaçla, BMİDÇS altında faaliyet gösterecek ve tüm ilgili aktörleri içerecek üst düzey bir organın kurulmasını önermekte ve bu organın;

- Gelişmekte olan ülkelerde iklim değişikliğiyle ilgili yatırımların finansmanına ilişkin uluslararası mali kaynakların değerlendirilmesi,
- Uluslararası kamu kaynaklarının önceliklere göre dengeli dağılımının sağlanması için gözden geçirilmesi,
- Mevcut mali kaynaklar ile ihtiyaçlar arasında karşılaştırma yapılması hususlarında görev yapması gerekliliğini öne sürmektedir (Avrupa Birliği Komisyonu, 2009: 11).

4.1. İklim ve Enerji Paketi

Yukarıda kısaca ele alındığı üzere, İklim ve Enerji Paketi 2009 yılında yürürlüğe girmiş ve Birliğin 2020 hedeflerinin belirlenmesi ve bu hedeflere ulaşmada izlenebilecek yolların çizilmesi konusunda yol gösterici olmuştur. 2020'ye yönelik olarak Paket'te belirlenen başlıca hedefler şunlardır:

- Emisyonların 1990 yılına kıyasla %20 azaltılması
- Yenilenebilir enerji kaynaklarının toplam enerji üretimindeki payının %20'ye çıkarılması
- Enerji verimliliğinin %20 artırılması
- Ulaştırma sektöründe biyoyakıt ve diğer yenilenebilir yakıtların payının en az %10 seviyesine çıkarılması.

Bu hedeflerin ilk üçü, “20-20-20” hedefi olarak da bilinmektedir (Avrupa Komisyonu, 2008: 2). Paket kapsamında atılan bir diğer önemli adım, Kyoto Protokolü'nün ilk taahhüt döneminde olduğu gibi, Birliğin 2020 hedefine ulaşmak için, üye ülkeler arasında bir yük paylaşımı yapmak amacıyla anlaşma imzalamasıdır. 25 Haziran 2009 tarihinde yürürlüğe giren bu Yük Paylaşım Anlaşması, ilkinde olduğu gibi, ülkelere farklı oranlarda emisyon azaltım/artırım hedefleri belirlemektedir. Ülkelerin 2020 için söz konusu hedefleri şu tabloda görülmektedir:

Tablo 5. AB Üye Ülkelerinin 2020 Salım Hedefleri

Üye Devlet	Emisyon Hedefi	Üye Devlet	Emisyon Hedefi
Almanya	- %14	İsveç	- %17
Avusturya	- %16	İtalya	- %13
Belçika	- %15	Letonya	+ %17
Birleşik Krallık	- %16	Litvanya	+ %15
Bulgaristan	+ %20	Lüksemburg	- %20
Çek Cumhuriyeti	+ %9	Macaristan	+ %10
Danimarka	- %20	Malta	+ %5
Estonya	+ %11	Polonya	+ %14
Finlandiya	- %16	Portekiz	+ %1
Fransa	- %14	Romanya	+ %19
Güney Kıbrıs	- %5	Slovakya	+ %13
Hollanda	- %16	Slovenya	+ %4
İrlanda	- %20	Yunanistan	- %4
İspanya	- %10		

Kaynak: Avrupa Komisyonu Karar No: 406/2009, 2009: 147.

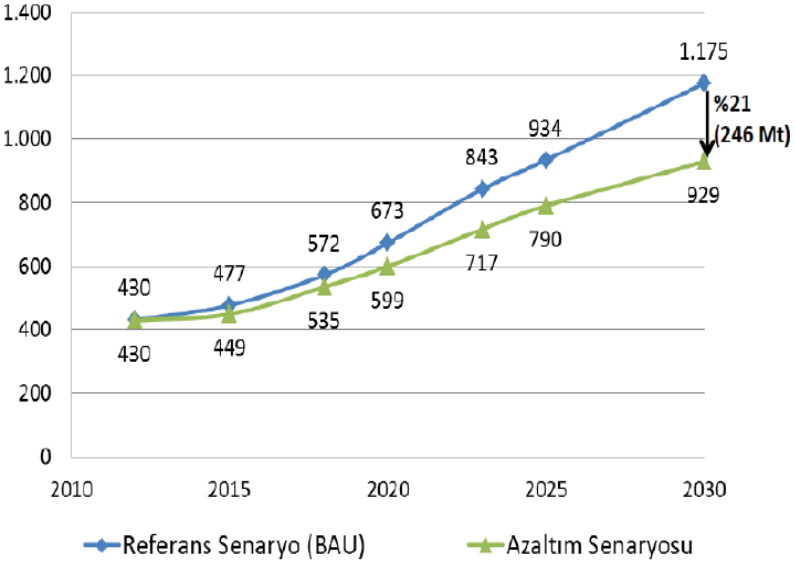
4.2. Paris Zirvesi ve İklim Anlaşması

2015 yılında 195 ülkenin katılımıyla gerçekleştirilen ve 21. Taraflar Konferansı olarak da bilinen Paris Zirvesi, çözüme yönelik kapsayıcı niteliğinin aksine, çıktıları itibariyle değerlendirildiğinde sorunu çözme etkinliğinden uzak olduğunu belirtmek yanlış olmayacaktır (Kuran, 2016: 74). Zirve sonrası imzalanan anlaşmanın hükümlerine bakıldığında, azaltım hedeflerinin devletler tarafından yükümlülük kapsamında tanımlandığı görülmektedir. Anlaşmanın potansiyel mücadele başarısını değerlendirmeden önce söz konusu hükümlere kısaca göz atmak gerekirse Anlaşma⁶, küresel sıcaklık artışının 2 derecenin hatta mümkünse 1,5 derecenin altında tutulmasını temel hedef olarak belirlemiştir. Bu amaca yönelik olarak anlaşmanın tüm taraflarının salım azaltım yükümlülüğü alması, bu süreçte gelişmiş ülkelerin mutlak bir azaltım gerçekleştirmeleri; gelişmekte olan devletlerin ise Kyoto Protokolü'nde olduğu gibi, kapasiteleri oranında ve ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluk ilkesi doğrultusunda azaltıma yönelik faaliyet göstermeleri kararlaştırılmıştır. Bu bağlamda gelişmiş-gelişmekte olan ülkeler arasında teknoloji, kapasite geliştirme gibi konularda gerekli

bütçe kaynaklarının sağlanması konusunda da iktisadi bir iş birliği öngörülmüştür. Bir diğer vurgu noktası ise uyum konusudur. Buna göre, iklim değişikliğinin hâlihazırda deneyimlenen ve ilerleyen dönemde şiddetlenmesi öngörülen olumsuz etkilerine ilişkin uyum politikalarının geliştirilmesi ve dezavantajlı ülkelere destek sağlanmasının altı çizilmektedir.

Anlaşmaya ilişkin Türkiye'nin konumu ve duruşu ise, bu çalışmada sıklıkla vurgulandığı üzere, ekonomik kalkınma hedeflerinin sektöre uğramamasını garanti edecek bir anlayışı yansıtmaktadır. Türkiye'nin sekreteryaya sunduğu ulusal azaltım katkı niyetleri planına (INDC) bakıldığında, belirlenen hedefin, artıştan azaltım olarak yer aldığı görülmektedir.

Şekil 9. Türkiye'nin INDC Planı Doğrultusunda Emisyon Hedefleri

Kaynak: UNFCC, 2019.

Türkiye dâhil diğer katılımcı ülkelerin azaltım niyetlerine ilişkin hedefleri üzerinden bir hesap yapıldığında, Paris Anlaşması'nın etkinliğine ilişkin sor işaretleri daha da güçlenmektedir. Öyle ki, tüm INDC raporları hesaba katıldığında, sıcaklık artışının 3,5 dereceye varmasının bile iyimser bir tahmin olduğu belirtilmektedir (Bozoğlu, 2016). Dolayısıyla, Kyoto

Protokolü'nün sorunu çözmeye yönelik etkinliğini kısıtlayan olguların büyük bölümü, Paris Anlaşması örneğinde de karşımıza çıkmaktadır.

Sonuç

Avrupa Birliği, iklim değişikliğiyle mücadele konusunda uluslararası arenada özgün bir konuma ve role sahiptir. Bunda en temel etken Birliğin, geneli gelişmiş ülke niteliğinde olan üye devletlerin oluşturduğu güçlü bir blok olmasıdır. Bir diğer etmen ise, kendisini diğer ülkelerden ayıracak şekilde çevre konusunda – her ne kadar ekonomik çıkar temelinde şekillenmiş olsa da- önemli bir ilerleme kaydetmiş olmasıyla ilgilidir. İklim değişikliğiyle mücadelede Amerika Birleşik Devletleri gibi bir aktörün olmayışı da Birliği öncü konuma taşıyan bir diğer önemli etmendir.

Birlik hem çevre konusunda hem de iklim değişikliği konusunda çok çeşitli politika araçları kullanmaktadır. Bu politikalar sayesinde Kyoto Protokolü'yle yükümlülüğünü aldığı hedeflere ulaşmada başarılı bir yol izlediği söylenebilir. Ancak, burada sorulması gereken iki soru vardır: Kyoto'nun öngördüğu hedefler sorunu ne kadar çözmektedir, gerçek anlamda küresel bir salım azaltımına ön ayak olabilmekte midir? Bu sorulara, mevcut verilerle olumlu bir yanıt vermek pek mümkün değildir. Nitekim Protokolün Ek-1 listesindeki, ekonomisi geçiş döneminde olmayan ülkelerin 1990-2012 salım miktarlarının %1,9, geçiş sürecindekilerin 2000-2012 salım miktarlarının ise %5,7 artmış olması (UNFCCC, 2014: 8), cevaba ilişkin önemli ipuçları sunmaktadır.

2012 sonrası salım azaltım konusunda taahhüt altına giren Avrupa Birliği, daha fazlasını yapmak için atacağı adımları, diğer ülkelerin tutum ve taahhütlerine endekslemiş durumdadır. Bu, sorunu kabul etmiş olmasına rağmen Birliğin, kapitalist iktisadi düzenin gereği olarak, küresel ekonomik ortamda rekabet avantajını kaybetmeme kaygısının daha ağır bastığının bir ifadesidir. Sistemin dinamikleriyle kökten bir şekilde çatışan – ve bu dinamiklerin yarattığı- küresel ısınma sorununun, sistemin kurallarıyla çözülmeye çalışılması, önemli bir açmazı işaret etmektedir.

Paris Anlaşması'nın onaylanması, tanımlanan yükümlülükler ve özellikle gelişmiş ülkelerin bu süreçteki –kalkınmayı önceleyen- tavırları göz önünde bulundurulduğunda, yukarıda işaret edilen açmazın varlığını sürdürdüğünü söylemek yanlış olmayacaktır.

Kalkınma-çevre etkileşiminde, ülkelerin Kyoto sürecinde olduğu gibi, sorunun kaynağına inmeyen, etkinliği ve yeterliliği tartışmalı hedeflerle harekete geçmeleri, Paris Anlaşması özelinde de kendisini göstermektedir. Her geçen gün daha şiddetli bir seviyeye ulaşan iklim değişikliği ile küresel ölçekte mücadele etmeye yönelik bu girişimler, sorunla mücadele ve uyum konusunda çok ciddi olumsuzluklar yaratmaktadır.

Tüm bu gerçekler ışığında, iklim değişikliğiyle mücadeleye ilişkin uluslararası rejimin, sorunu ortadan kaldırabilecek bir çözüm üreterek uygulamaya geçirmesi zor görünmektedir. Her ne kadar sorunun kabullenilişi ve Kyoto ve Paris gibi görece radikal bir yaptırım mekanizmasının hayata geçmesi umut verici gelişmeler olsa da, sorunun büyüklüğü, ciddiyeti, kaynağı göz önüne alındığında, bu rejimdeki en faal aktör olan AB'nin dahi politikaları, gerçek bir çözüme ulaşmada çok yetersiz kalmaktadır.

Kaynakça

- Avrupa Birliği Komisyonu (2009). *Council Conclusions: EU Position for the Copenhagen Climate Conference*. Brüksel.
- Avrupa Çevre Ajansı (2010). *Tracking Progress Towards Kyoto and 2020 Targets in Europe*.
- Avrupa Çevre Ajansı (2014a). *Annual European Union Greenhouse Gas Inventory 1990-2012 and Inventory Report 2014*.
- Avrupa Çevre Ajansı (2014b). *Progress towards 2008-2012 Kyoto Targets in Europe*. No. 18.
- Avrupa Komisyonu (2006). *The European Climate Change Programme: EU Action Against Climate Change*.
- Avrupa Komisyonu (2007). *EU Emissions Trading: An Open System Promoting Global Innovation*.
- Avrupa Komisyonu (2008). *Communication from the Commission to the European Parliament, The Council, The European Economic and Social Committee and The Committee of The Regions, 20 20 by 2020 Europe's Climate Change Opportunity*, Brüksel.
- Avrupa Komisyonu (2009). *Decision No 406/2009/EC OF The European Parliament and of the Council of 23 April 2009 on the Effort of Member States to Reduce Their Greenhouse Gas Emissions to Meet the Community's Greenhouse Gas Emission Reduction Commitments up to 2020*.
- Avrupa Komisyonu (2013). *Progress Towards Achieving Kyoto and EU 2020 Objectives*. Brüksel.
- Avrupa Komisyonu (2014). *Progress Towards Achieving Kyoto and EU 2020 Objectives*. Brüksel.
- Avrupa Konseyi (1989). *Council Resolution of 21 June 2009 on the Greenhouse Effect and the Community*.
- Avrupa Konseyi (2002). *Council Decision 2002/358/EC of 25 April 2002, Annex II*.
- Avrupa Parlamentosu ve Konseyi (2003a). *Direktif No: 2003/87/EC of the European Parliament and of the Council of 13 October 2003 on Establishing A Scheme for Greenhouse Gas Emission Allowance Trading Within the Community and Amending Council Directive 96/61/EC*.

- Avrupa Parlamentosu ve Konseyi (2003b). *Direktif No: 2003/96/EC of the European Parliament and of the Council of 27 October 2003 on Restructuring the Community Framework for the Taxation of Energy Products and Electricity.*
- Avrupa Parlamentosu ve Konseyi (2003c). *Direktif No: 2009/91/EC of the European Parliament and of the Council of 16 December 2002 on the Energy Performance of Buildings.*
- Avrupa Parlamentosu ve Konseyi (2009). *Direktif No: 2009/125/EC of the European Parliament and of the Council of 21 October 2009 on Establishing a Framework for the Setting of Ecodesign Requirements for Energy-Related Products.*
- Bozoğlu, B. (2016). *Samimiyetsizlikler ve Umut Kırıntıları ile Dolu Paris İklim Zirvesi ve Türkiye’de Yapılması Gerekenler.* Erişim: <https://baranbozoglu.com/kalemealdiklarimdetay/Samimiyetsizlikler-ve-umut-kirintilari-ile-dolu-Paris-iklim-zirvesi-ve-Turkiyede-yapilmasi-gerekenler/52>, Erişim Tarihi: 08.03. 2016.
- Budak, S. (2000). *Avrupa Birliği ve Türk Çevre Politikası: Avrupa Topluluđu’nun Çevre Politikası ve Türkiye’nin Uyum Sorunu.* İstanbul: Búke Yayınları.
- Duru, B. (2007). *Avrupa Birliği Çevre Politikası. Avrupa Birliği Politikaları içinde Der.: Çağrı Erhan ve Deniz Senemoğlu.* Ankara: İmaj Yayınevi.
- EEA Technical Report (2014). *Progress Towards 2008-2012 Kyoto Targets in Europe*, No. 18, s.37.
- Eurostat (2009). *Climate Change and Energy Indicators.* Erişim: http://ec.europa.eu/clima/policies/package/index_en.htm, Erişim Tarihi: 16.10.2019.
- Kuran, H. (2016). *Küresel Isınma, Paris Zirvesi ve Türkiye.* Gaia Dergi. (10), 69-76.
- Saylan, İ. B. (2010). *İklim Değişikliği ile Uluslararası Mücadelenin Ekonomik ve Mali Boyutu ve Avrupa Birliği Politikaları.* Yayınlanmamış Avrupa Birliği Uzmanlığı Yeterlik Tezi. (Maliye Bakanlığı Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığı), Ankara.
- UNFCC (2019). *United Nations Framework Convention on Climate Change.* Erişim: https://www4.unfccc.int/sites/submissions/INDC/Published%20Documents/Turkey/1/The_INDC_of_TURKEY_v.15.19.30.pdf, Erişim Tarihi: 16.10.2019.
- UNFCCC (2014). *National Greenhouse Gas Inventory Data for The Period 1990-2012.*

UNFCCC (2015). *Adoption of the Paris Agreement*. Erişim: <https://unfccc.int/resource/docs/2015/cop21/eng/l09r01.pdf>, Erişim Tarihi 16.10.2019

¹ Protokol'ün onaylandığı tarihte Birliğe üye devletlerin sayısı 15 olduğu için, yükümlülük bu ülkeler özelinde dağıtılmıştır.

² Avrupa Birliği Parlamentosu ve Konseyi (2003c), Direktif No: 2009/91/EC of the European Parliament and of the Council of 16 December 2002 on the energy performance of buildings, 04.01.2003.

³ Avrupa Birliği Parlamentosu ve Konseyi (2009), Direktif No: 2009/125/EC of the European Parliament and of the Council of 21 October 2009 on establishing a framework for the setting of ecodesignrequirements for energy-related products, 31.10.2009.

⁴ Avrupa Birliği Parlamentosu ve Konseyi (2003b), Direktif No: 2003/96/EC of the European Parliament and of the Council of 27 October 2003 on restructuring the Community framework for the taxation of energy products and electricity, 31.10.2003.

⁵ Avrupa Birliği Parlamentosu ve Konseyi (2003a), Direktif No: 2003/87/EC of the European Parliament and of the Council of 13 October 2003 on establishing a scheme for greenhouse gas emission allowance trading within the Community and amending Council Directive 96/61/EC, 25.10.2003.

⁶ İngilizce metne <https://unfccc.int/resource/docs/2015/cop21/eng/l09r01.pdf> bağlantısından erişilebilir Erişim:16.10.2019.

TÜRKİYE'DE ÇEVRE TEMİZLİK VERGİSİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Muhammed SAMANCI*

Berkan KARAGÖZ**

Öz

Türkiye’de 1993 yılında ihdas edilen Çevre Temizlik Vergisi teorik anlamda harç niteliğinde olup, verginin konusu belediyelerin katı atık toplama hizmetlerinden yararlanan konut, işyeri ve diğer şekillerde kullanılan binalardan öngörülen maktu tarifesine göre alınmakta olan bir yerel idare vergisidir. Bu çalışmanın amacı Türkiye’de Çevre Temizlik Vergisinin gelişimi ve toplam gelirler ile vergi gelirleri içindeki payını verilerle analiz etmektir. Bu amaca ulaşmak için seçilmiş bazı AB ve OECD ülkelerinde Çevre Temizlik Vergisinin uygulaması ve Türkiye’de gerek genel yönetim gerek mahalli idare bütçeleri içindeki payları üzerinde durulmuştur. Türkiye’de 2018 yılında Çevre Temizlik Vergisi, mahalli idare gelirlerinin %4,42’sini, genel yönetim bütçe gelirlerinin %0,051’ini oluşturmuş olup, toplam vergi gelirlerinin içinde ise %0,085 gibi çok düşük bir paya sahip olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çevre Vergileri, Çevre Temizlik Vergisi, Katı Atık Yönetimi, Vergi.

THE ASSESSMENT OF THE ENVIRONMENTAL CLEANING TAX IN TURKEY

Abstract

The environmental cleaning tax unearthed in 1993 in Turkey, theoretically it means the tax charge and also as a subject of the task is a local government tax that is collected according to the fixed tariff from the houses, workplaces and other buildings that benefit from municipal solid waste collection services. The aim of this study is to analyze the development of the environmental cleaning tax in Turkey, also the share of total tax and revenue by using relevant data. In order to achieve this aim,

* Dr. Öğr. Üyesi, Yozgat Bozok Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Bölümü, muhammed.samanci@yobu.edu.tr , <https://orcid.org/0000-0003-3185-5477>.

** Dr. Öğr. Üyesi, Yozgat Bozok Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Bölümü, berkan.karagoz@yobu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-7622-5113>.

this study focused on the application of environmental cleaning tax in some of the selected EU-OECD countries and also emphasized on the sanitation tax shares in the budget of local government as well as general government in Turkey. As a result, the environmental cleaning tax in Turkey, is accounted for 4.42% of the local government revenues and 0.051% of the general government budget revenues, however it has a very low share as 0.085% in total tax revenues.

Keywords: *Environmental Tax, Environmental Cleaning Tax, Solid Waste Management, Tax.*

Giriş

Günümüzde yerel birimler, yerel toplulukların ihtiyaçlarını karşılamak üzere klasik belediyeçilik hizmetleri üretmekte olup, bunun yanında yerel toplulukların neden oldukları çevre kirliliğiyle mücadele etmektedirler. 1991 yılı başından itibaren uluslararası kabul görmeye başlamış olan sürdürülebilir kalkınma yaklaşımı ile “bugünün insanların ihtiyaçlarını karşılarken, kendilerinden sonra gelecek insanların ihtiyaçlarını karşılamalarına zarar vermemeleri” anlayışına dayalı çözümler benimsenmiştir.

Çevre Temizlik Vergisinin uygulamaya konuluşunun en önemli amacı çevre kirliliğini önlemek, kirlenmeye neden olacak faaliyetlerin önceden önüne geçilmesini sağlamaktır. Bu bağlamda, Çevre Temizlik Vergisi, çevre literatüründe yer alan ilkelerden *kirleten öder* ilkesine uygun olarak çevreyi kirletenlerden kirletme maliyetini yansıtmayı ilke edinmektedir.

Çalışmada öncelikle Çevre Temizlik Vergisinin teorik çerçevesi ele alınmış, daha sonra bazı OECD ve Avrupa Birliği ülkelerinde söz konusu vergiye benzer vergilere değinilmiş, çalışmanın son kısmında ise Türkiye özelinde katı atık yönetim sistemi uygulaması ve Çevre Temizlik Vergisinin mahalli ve genel yönetim bütçesinde önemi ve değerlendirilmesi yapılmıştır.

1. Çevre Temizlik Vergisinin Teorik Çerçevesi

1.1. Kapsam

Çevre Temizlik Vergisinin kapsamı, Türkiye’de insanların çöp adı altında ortaya çıkarttıkları katı atıkların karşılığında katlandığı bedele karşılık

gelir. Bunun yanında dünyada pek çok ülkede katı atık ortaya çıkarılmasına yönelik kamusal bedeller ihdas edilmiştir.

İnsanların ürettiği katı atık toprağın, suların ve havanın kirlenmesine neden olur. Nüfusun sürekli artması, kentleşme, plansız sanayileşme ve endüstrileşme ile ekolojik sistemin titizlikle yönetilememesine neden olan yoksulluk fazla katı atık çıkarmanın başlıca nedenleri olarak gösterilir (Görmez, 2007:5).

Fazla katı atık üretme, kamu maliyesi teorisine göre çevresel zararın somutlaştırılarak tazmini anlamında somutlaştırılır (Yüksel, 2006:50). Bu bakımdan, söz konusu tazmin teorik olarak harç niteliğindedir (Şahin, 1999:129). Eğer katı atığın negatif dışsallığı da bedele yansıtılırsa bu durumda söz konusu negatif dışsallık somutlaştırıldığından ilgili bedel vergiye dönüşür.

Çevre Temizlik Vergisinde hem ortaya çıkan negatif dışsallık azaltılmakta hem de çevrenin korunması ve etkin kaynak kullanımının yolu açılabilmektedir. Ancak çoğu ülke uygulamasında çevre sorunlarının önlenmesi anlamına gelen negatif dışsallık boyutu dikkate alınmadığından, Çevre Temizlik Vergisi sadece zarar tazmin vasfına bürünmektedir (Çörtoğlu, 1995:347). Çevre literatüründe *kirleten öder* ilkesine dayalı olarak ihdas edilen harç mekanizması, birçok ülkede uygulama alanı bulmuştur.

Kirleten öder ilkesi, çevrenin korunmasının sorumluluğunun ve çevrenin korunmasına ilişkin masrafların kirleticiye yani çevreye zarar veren kişi veya firmalara yükletilmesini ifade etmektedir. *Kirleten öder* ilkesine dayalı Çevre Temizlik Vergisi dünyada 1972 yılından beri çeşitli ülkelerde uygulanmaktadır (Turgut, 1995:618). Ancak çevre vergilerini kullanma fikrinin temeli 1920’lere kadar gider. Pigou, *The Economics of Welfare* (Refah Ekonomisi) adlı kitabında, çoğu birey ve firmanın diğerlerine maliyet yükleyen kararlar verdiklerini ve buna rağmen yükledikleri maliyetlere karşılık herhangi bir engelle karşılaşmadıklarını vurgulamış ve çözüm olarak da hükümetlerin maliyet yükleyenlerin verdikleri zararın tam maliyetini karşılamalarını sağlayacak vergiler getirmesini savunmuştur. Pigou’nun vergi çözümü sayesinde kirleticiler, daha temiz üretim yollar bulmaya ve ödedikleri vergi nedeniyle ürün fiyatların yükseltmeye yönelecekler bu da tüketicileri bu

ürünü daha etkin bir şekilde kullanmaya ya da başka alternatifler aramaya zorlayacaktır (Kovancılar, 2000:12). Bu bağlamda Pigou, mal üretiminin çevre üzerindeki muhtemel olumsuz etkilerini anlayan ilk iktisatçı olup, günümüzde çevre kirliliğine sebep olanın, bu kirliliği ortadan kaldırma masraflarını karşılama zorunda olması ilkesi ve zararlı maddeler için bir vergi alınması konusundaki uygulamaların temelini oluşturur.

Çevre Temizlik Vergisi kapsam olarak, kirletme eylemini, kirletmeyi yok etmek için geliştirilen katı atık yönetim bedelini, kirletme sonucunda oluşan negatif dışsallığı giderme ve firmalara kirletme izni verme bedelini içerir. Bu nedenle Çevre Temizlik Vergisinin, mali araç niteliği zayıftır. Bedeldeki bir birimlik artış, atık üretme talebinde daha küçük bir azalmaya neden oluyorsa mali amaç, daha büyük bir azalmaya neden oluyorsa çevresel zararın azaltılması için teşvik yaratma amacı ön plandadır. Mali amaç için kullanılacak ekonomik enstrümanların miktarının hesaplanmasında atık yönetim hizmetleri için yapılan tüm harcamalar esas alınabilir. Mali olmayan amaçlar içinse, insan sağlığı ve çevreye zararlı olan atık bertaraf yöntemleri, mali enstrümanlar aracılığıyla çevreye daha az zararlı (hatta faydalı) yöntemlere göre bu zararları oranında daha pahalı hale getirilmelidir.

Çevre Temizlik Vergisi eğer kirletme eylemi, kirletmeyi yok etmek için geliştirilen yönetim bedelini ve oluşan negatif dışsallığı yok etme amacı güdüyorsa, böyle bir vergi bireyleri çevre konusunda bilinçlendirme rolüne sahiptir, çevreye olan duyarlılığı artırır, üretici ve tüketiciyi çevreye zararlı olmayan faaliyetlere yönlendirir, ekolojik sistemin korunmasına yönelik teknolojik gelişmeleri hızlandırabilir.

Çevre temizlik vergileri bir taraftan da emek üzerindeki vergi yükünü düşürerek kaynak dağılımında etkinliğin artmasına neden olmaktadır. Bu, “çifte kazanç” hipotezi olarak tanımlanmaktadır (Çelikkaya, 2011:98).

1.2. Katı Atık ve Yönetimi

Çöp adı altında ortaya çıkan katı atıkların yok edilmesi için çevresel hizmetlerin yaygınlaşmasıyla katı atık yönetimi adı verilen kavram ortaya çıkmıştır. Katı atık yönetimi yerel birimlerce gerçekleştirilmekte olup katı atık

kirlenmesine kaynak teşkil eden sektörler aşağıdaki gibi sınıflandırılabilir (Keleş vd., 2009:346):

- Evlerden kaynaklanan katı atıklar
- Ticarethanelerden kaynaklanan katı atıklar
- Yeşil alan ve bitki atıklarından kaynaklanan katı atıklar
- Sanayiden kaynaklanan katı atıklar
- Dış kaynaklı sanayi katı atıkları
- Tıbbi atıklar
- Plastikler.

Katı atık yönetim hizmetlerinin tarifelenmesi uygulamalarında aşağıda sıralanan alternatifler ve özellikleri öne çıkmaktadır (Steiner ve Wiegel, 2009:77). Tarife sisteminin uygulamadaki avantaj ve dezavantajları ise Tablo 1’de gösterilmiştir.

- Ev başına tarife: Teşvik sağlamaz
- Hanehalkı başına tarife: İdaresi güçtür.
- Yüzölçümüne bağlı tarife: İdaresi güçtür.
- Hacme bağlı tarife: İşletmesi zordur.
- Ağırlığa bağlı tarife: Teknik olarak uygulaması zordur.
- Mülk değerine bağlı tarife: Uygulanabilir.
- İmha noktasına mesafeye bağlı tarife: Adaletli değildir.

Tablo 1. Tarife Sisteminin Uygulamadaki Avantaj ve Dezavantajları

Tarife Sisteminin Avantajları	Tarife Sisteminin Dezavantajları
Az atık üretmeye zorlayacak bir mali mekanizma olması ve uygulama örneklerinde atık azaltmanın sağlanmış olması	Gelir düzeyinin düşük olduğu ülkelerde uygulama zorluğu
Kirleten Öder İlkesi ile uyumlu olması	Kaçak çöp dökümlerine yol açması
Dışsal maliyetlerin doğrudan atık üreticisine yansıtılması	Bozuk gelir dağılımı olan ülkelerde yükün düşük gelirlili nüfus kesimine binmesi
Daha etkin bir gelir sağlama yöntemi olması	Özelleştirmeye birlikte uygulandığında tarife miktarlarının kâra dayalı olarak artması

Kaynak: Steiner ve Wiegel, 2009: 78.

2. Avrupa Birliği Ülkelerinde Katı Atık Yönetimi

AB çevre politikasının temel taşı olan *kirleten öder* ilkesi, kirletenlere sebep oldukları kirlilik ile mücadelenin bedelini ödemelerini öngörmekte ve onları kirliliği azaltmaya ve daha az kirleten ürün ve teknolojiler bulmaya teşvik etmektedir. Ancak yapılan bir çalışmada ülkelerin birçoğunda gelir artırımının birinci amaç olduğu görülmüştür (Legg vd., 2006). Sadece Kuzey Avrupa ülkeleri, Avusturya, Hollanda, Macaristan ve İngiltere vergi koyarken çevresel amaçları olduğunu açıklamışlardır.

AB ülkelerinde çevre ile ilgili vergilendirme, kronolojik olarak, şu aşamalardan geçmiştir (Özdemir, 2009:11):

- 1960’larda ve 1970’lerde maliyet-karşılayan kullanıcı harçlar kullanılmıştır.
- 1970’lerin ikinci yarısından itibaren belli amaçlara tahsisli (earmarked) harç ve yükümlülükler tercih edilmiştir.
- 1980’lerde ve 1990’lı yıllarda mali çevresel vergilerle teşviklerin kombinasyonu uygulamalara esas teşkil etmiştir.
- 2000’li yılların başından itibaren, küresel düzeyde yaşanan çevresel sorunların da etkisiyle, ekolojik vergi reformları bağlamında “iyi” eylemlerin teşviki geri plana itilmiş, bunun yerine “kötü” eylemlerin vergilendirilmesini konu edinen “yeşil vergi reformlarına” gelinilmiş ve “kötüyü” vergilendirin, “iyiyi sübvans etmeyin” aşamasına geçilmiştir.

Avusturya’da atık depozit harcı, Belçika’nın Flanders bölgesinde atık toplama ve yakma vergisi, Valonya bölgesinde atık toplama vergisi, Danimarka’da kirletme resmi, Finlandiya’da atık vergisi, Fransa’da kirletme eylemlerine yönelik genel vergi, İrlanda’da plastik atık vergisi, İtalya’da plastik atık vergisi ve atık bertaraf vergisi, Hollanda’da atık vergisi, İsveç’te atık vergisi, İngiltere’de toplu atık vergisi ve çöp bertaraf vergisi adında yükümlülükler bulunmaktadır (OECD, 2006). Tablo 2’de bazı Avrupa Birliği ülkelerinde ve Türkiye’de atıklara yönelik finansal araçlar ile gelirlerin finanse ettiği hizmetler gösterilmiştir. Güney Kıbrıs, Yunanistan ve Romanya haricindeki tüm Avrupa Birliği ülkelerinde katı atığın vergilendirilmesi

politikası uygulanmaktadır (Ertürk, 2010: 54). AB ülkelerinde son on yılda katı atığa yönelik toplanan vergi geliri artışı göze çarpar seviyelere ulaşmıştır (Withana vd., 2014:51).

Tablo 2. Bazı Avrupa Birliği Ülkeleri’nde Katı Atık Vergilemesi

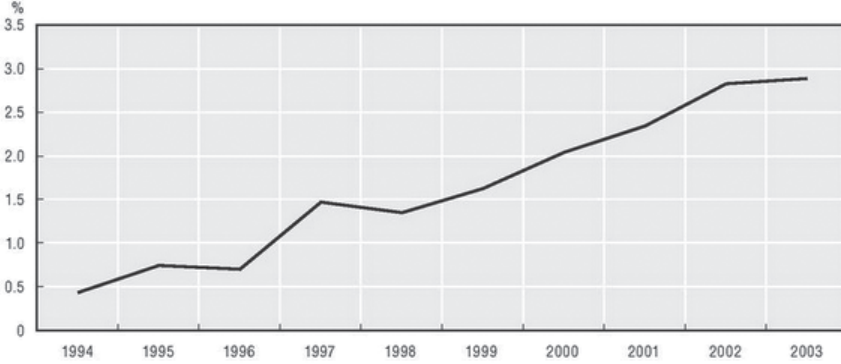
Ülke	Atıklara Yönelik Finansal Araçlar	Gelirlerin Finanse Ettiği Hizmetler
Belçika	Evsel: Özgün Vergi + Tarife	Toplama + Bertaraf
	Ticari ve sanayi: Özgün Vergi + Tarife	
Danimarka	Evsel: Özgün Vergi + Tarife	Toplama + Bertaraf
	Ticari ve sanayi: Tarife	
Finlandiya	Evsel: Tarife	Toplama + Bertaraf
	Ticari ve sanayi: Tarife	
Fransa	Evsel: Özgün Vergi + Tarife	Toplama + Bertaraf
	Ticari ve sanayi: Özgün Vergi + Tarife	
Almanya	Evsel: Özgün Vergi + Tarife	Toplama + Bertaraf
	Ticari ve sanayi: Tarife	
İtalya	Evsel: Özgün Vergi	Toplama + Bertaraf
	Ticari ve sanayi: Özgün Vergi	
Hollanda	Evsel: Özgün Vergi + Tarife	Toplama + Bertaraf
	Ticari ve sanayi: ---	
İspanya	Evsel: Özgün Vergi	Toplama + Bertaraf
	Ticari ve sanayi: Özgün Vergi	
İsveç	Evsel: Özgün Vergi	Toplama + Bertaraf
	Ticari ve sanayi: Özgün Vergi	
İngiltere	Evsel: Özgün Vergi	Toplama + Bertaraf
	Ticari ve sanayi: Tarife	
Türkiye	Evsel: Tarife	Toplama + Bertaraf
	Ticari ve sanayi: Tarife	

Kaynak: Ertürk, 2010: 54.

OECD ülkelerinden de örnek verecek olursak, Şekil 1’de seçilmiş 9 OECD ülkesi için 1994 yılında katı atıklara yönelik toplanan vergiler toplam gelirlerin %0,4’ünü teşkil ederken, bu oran 2003’te %2,9’ a ulaşmıştır (OECD, 2006). Bu ülkelerdeki atıklarla ilgili vergiler yoluyla elde edilen gelir miktarı, 2003 yılında tüm OECD ülkelerinde çevreye bağlı vergilerden elde edilen gelirlerin %0,7’sine tekabül ediyordu (OECD, 2006). Vergilendirmede güdülen *kirleten öder* prensibi ile de uyumlu kararlar doğrultusunda, Avrupa Birliği’nde çevre kirliliği yaratılan her alanda vergiler yükseltilmektedir. 2003

yılında atıklara yönelik toplanan vergilerin %45'i bireysel kullanmaya yönelik, %55'i ise yakma ve depolamaya yönelik toplanan vergilerden oluşmaktadır (OECD, 2006).

Şekil 1. Atıklara İlişkin Toplanan Vergi Gelirlerinin Artışı¹

Kaynak: OECD, 2006: 31.

3. Türkiye’de Katı Atık Yönetimi ve Çevre Temizlik Vergisi

Çalışmanın bu kısmında Türkiye’de katı atık ve atık su sistemi ele alınıp, 1994 yılından beri alınmakta olan ve yerel yönetim tasarrufunda bulunan konut ve işyerlerine ilişkin Çevre Temizlik Vergisinin grup ve derecelere göre tarifelere değinilmiştir.

3.1. Türkiye’de Katı Atık Yönetimi

2001 yılında çıkarılan Sekizinci Kalkınma Planı’nda katı atık özel ihtisas komisyonu oluşturulmuş ve genişleyen yerel toplulukların neden oldukları katı atık sorunu için rapor hazırlanmıştır. Söz konusu raporda yerel yönetimlerin kurumsal yeterliliklerinin artırılması gerektiği ve katı atık bertarafının bölgesel ölçekte kurgulanması gerektiği üzerinde durulmuştur.

Türkiye’de katı atık için özgül mali araç, Çevre Temizlik Vergisi olup teorik anlamda harç niteliğindedir. 1993 tarihinde ortaya çıkan Çevre Temizlik Vergisinin konusu, belediyelerin katı atık toplama hizmetlerinden yararlanmadır. Vergi, belediye sınırları ve mücavir alanları içinde bulunan ve belediyelerin temizlik hizmetinden yararlanan konut, işyeri ve diğer şekillerde

kullanılan binalardan, 1 Ocak 1994 tarihinden beri alınmakta olan bir yerel idare tasarrufudur. Bu verginin çevreyi koruma etkisinin az olduğu ve maktu tarifinin görece az olması nedeniyle mali araç olma özelliğinin kısıtlı olduğu söylenebilir. Ancak dar gelirli hane halkının yüksek gelirlilere göre daha ağır vergi yükü ile karşı karşıya olması, bu verginin önemli özelliklerinden biridir (Kosonen, 2012:1). Söz konusu verginin diğer bir özelliği ise, *kirleten öder* mantığıdır. Kirliliğe neden olanlar bedelini öderler ve kirlilik maliyeti kirletene yüklenir (Tanrıvermiş, 1997:311).

Çevre Temizlik Vergisinin mükellefi, her ne şekilde olursa olsun binaları kullananlardır. Boş bulunan binalarda bu verginin mükellefi, binaların malikleri veya malik gibi tasarruf edenleridir.

Genel ve katma bütçeli idarelere, il özel idarelerine, belediyelere, köy tüzel kişiliğine ve bunların kuracakları birliklere, kanunla kurulan üniversitelere ait ve münhasıran bunların hizmetlerinde kullanılan binalar ile dini hizmetlere ait umuma açık ibadethaneler, Kızılay Genel Merkezi, şubeleri ve kampları, karşılıklı olmak şartıyla yabancı devletlere ait olup elçilik ve konsolosluk hizmetlerinde kullanılanlarla elçilerin ikametine mahsus olan binalar, merkezi Türkiye’de bulunan milletlerarası kuruluşlara, milletlerarası kuruluşların Türkiye’deki temsilciliklerine ait binalar ve bunların müştemilatı bu verginin kapsamına dâhil edilmemektedir (2464 Sayılı Belediye Gelirleri Kanunu, 1981:8).

2004 tarihli düzenleme ile tahsilatında yaşanan sorunları çözüme kavuşturmak için tüketilen su miktarına endekslenen bu verginin tutarı ile sunulan hizmetin niteliği ve toplanan atığın miktarı arasında ilişki bulunmamaktadır. Oysa teoride Çevre Temizlik Vergisi kullanıcı harçları içinde değerlendirilmekte ve harcın miktarı katı atık toplama ve bertaraf maliyetleri esas alınarak belirlenmektedir. Bir kullanıcı harcının uzun dönemde yeterli performansı sağlayabilmesi, miktarının, işletme maliyetlerinin yanı sıra yatırım maliyetlerini de esas alarak belirlenmesine bağlıdır. Harçlar, sabit olabilecekleri gibi katı atık miktarına endekli de olabilir.

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın değişik veri kaynaklarından yararlanarak yaptığı hesaplamalara göre, orta vadede evsel atıkların toplanması ve bertarafı için birim maliyet 40 ABD Doları/ton'dur. Hane başına tahakkuk eden yıllık ortalama vergi ise 15 ABD Dolarıdır. Bir hanenin yılda 1,5 ton atık ürettiği varsayıldığında, ton başına 10 ABD Doları vergi tahsil edildiği görülmektedir. Küçük belediyelerde bu oranın daha da düşük olduğu bilinmektedir. Dolayısıyla belediyelerin büyük çoğunluğu için işletme maliyetlerinin dahi sadece bir bölümünü karşılayan bu vergilerle atık yatırımlarının finanse edilmesi mümkün görünmemektedir (Sayıştay, 2007). Güncel tahminler, Çevre Temizlik Vergisinden elde edilen hasılatın, toplama ve bertaraf maliyetinin ancak %25'ini karşıladığını göstermektedir.

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nca son yıllarda katı atık hizmetlerinin tarifelendirilmesine yönelik çalışmalar yürütülmektedir. Bu kapsamda Atık su Altyapı ve Evsel Katı Atık Bertaraf Tesisleri Tarifelerinin Belirlenmesine İlişkin Yönetmelik Taslağı ile "Evsel Katı Atık Tarifelerinin Belirlenmesine Yönelik Kılavuz" 2007 yılında yayımlanmıştır. Katı atık hizmetleriyle ilgili işletme masraflarının yanı sıra yatırım maliyetlerinin de ücretlendirmeye dâhil edilmesi önerilmektedir (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2010). Üretilen katı atık miktarından bağımsız olduğu için Çevre Temizlik Vergisinin katı atık miktarının azaltılmasına, dolayısıyla çevresel zararların önlenmesine bir etkisi yoktur.

3.2. İşyerlerine Yönelik Çevre Temizlik Vergisi

İşyerlerine yönelik Çevre Temizlik Vergisi, belediyelerce binaların tarifedeki derecelere intibak ettirilmesi üzerine her yılın Ocak ayında yıllık tutarı itibariyle tahakkuk etmiş sayılır. Tahakkuk eden vergi, bir defaya mahsus olmak üzere, belediyelerin ilan koymaya mahsus mahallerinde bir ay süreyle topluca ilan edilir. Yıllık olarak tahakkuk eden bu vergi, mükelleflerce her yıl Ocak ve Temmuz ayı içinde iki eşit taksitte ödenir. Yeni binalarda bu verginin ödenmesi mükellefiyeti, bina takvim yılının ilk altı ayı içinde bitmiş ise yılın ikinci yarısından, yılın ikinci yarısında bitmiş ise ertesi takvim yılından itibaren başlar. Binaları kullanmak dolayısıyla mükellef olanların, adlarına tarh ve tahakkuk ettirilerek tahsil edilen vergiler, ret ve iade edilmez. Yanan, yıkılan ve benzeri nedenlerle tamamen kullanılmaz hale gelen

binalarla, kanunların verdiği yetkiye dayanılarak kullanılması yasak edilen binalarda mükellefiyet bu durumların meydana geldiği tarihte sona erer. Bakanlar Kurulu tarifede yer alan bina gruplarını tayin ve tespit etmiştir. Tablo 3’te, gruplarda yer alan binaların hangi dereceye gireceği, binaların öğrenci sayıları, yatak kapasitesi, kullanım alanı, koltuk sayısı ve personel sayısı göstergelerine göre yedi gruba ayrılmıştır.

Tablo 3. Bakanlar Kurulunun Belirlediği Tarifelerde Yer Alan Bina Grupları

Bina Grupları	1- Öğrenci Sayısı	2-Yatak Kapasitesi	3-Kullanılan Alan (m ²)		Koltuk Sayısı	Personel Sayısı
	(Okul, yurt, kreş, dersane, kurs, eğitim merkezi, anaokulu, yuva vb. eğitim ve öğretim faaliyetleri yapılan binalar)	(Konaklama tesisleri ile hastaneler ve diğer yataklı sağlık tesislerine ait binalar.)	a) Her türlü yeme, içme ve eğlence yerleri.	b) Daimi surette faaliyet gösteren lunapark, panayır, fuar, stadyum, hipodrum, spor salonu gibi yerler ile eşya depolamaya mahsus olan yerler.	(Sinema, tiyatro, opera, bale vb. biletle girilen koltuklu eğlence yerleri.	(1, 2, 3 ve 4 üncü sıradakiler hariç, ticari, sınai, zirai ve meslekî faaliyetler için kullanılan binalar ile bunlar dışında kalan faaliyetlere mahsus binalar.)
1. Grup	750’den fazla	500’den fazla	1000’den fazla	5000’den fazla	2000’den fazla	300’den fazla
2. Grup	750-500	500-300	1000-500	5000-4000	2000-1500	300-200
3. Grup	499-250	299-150	499-250	3999-3000	1499-1000	199-100
4. Grup	249-100	149-50	249-100	2999-2000	999-500	99-50
5. Grup	99-50	49-20	99-50	1999-1000	499-250	49-10
6. Grup	49-20	20’den az	50’den az	999-500	249-100	9-4
7. Grup	20’den az	-	-	500’den az	100’den az	3 ve daha az,

Kaynak: 9817 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ve Kararnamenin Eki Kararı, 2005.

Büyükşehir Belediyeleri dışındaki belediyelerde 2019 yılında işyerlerine uygulanacak olan Çevre Temizlik Vergisi tarifesi Tablo 4'te gösterilmiştir.

Tablo 4. Büyükşehir Belediyeleri Dışındaki Belediyelerde 2019 Yılında İşyerlerine Uygulanacak Olan Çevre Temizlik Vergisi Tarifeleri

Bina Grupları	Bina Dereceleri ve Yıllık Vergi Tutarları (TL)				
	1. Derece	2. Derece	3. Derece	4. Derece	5. Derece
1. Grup	3.500	2.700	2.200	1.900	1.690
2. Grup	2.200	1.690	1.300	1.100	980
3. Grup	1.690	1.100	980	700	550
4. Grup	700	550	400	350	270
5. Grup	400	350	240	230	190
6. Grup	230	190	120	110	84
7. Grup	84	65	45	39	29

Kaynak: 51 seri No.lu Belediye Gelirleri Kanunu Genel Tebliği, 2018.

Tablo 5. Büyükşehir Belediyelerinde 2019 Yılında Uygulanacak Olan Çevre Temizlik Vergisi Tarifesi

Bina Grupları	Bina Dereceleri ve Yıllık Vergi Tutarları (TL)				
	1. Derece	2. Derece	3. Derece	4. Derece	5. Derece
1. Grup	4.375	3.375	2.750	2.375	2.112
2. Grup	2.750	2.112	1.625	1.375	1.225
3. Grup	2.112	1.375	1.225	875	687
4. Grup	875	687	500	437	337
5. Grup	500	437	300	287	237
6. Grup	287	237	150	137	105
7. Grup	105	81	56	48	36

Kaynak: 51 seri No.lu Belediye Gelirleri Kanunu Genel Tebliği, 2018.

Belediye Gelirleri Kanununun mükerrer 44'üncü maddesinin beşinci fıkrasına göre, büyükşehir belediyelerinde Çevre Temizlik Vergisi ise, diğer belediyelerde uygulanan Çevre Temizlik Vergisi tutarları %25 artırılarak hesaplanmaktadır. 2019 yılında Büyükşehir belediyelerinde uygulanacak Çevre Temizlik Vergisi tutarları Tablo 5'te gösterilmiştir.

30642 Sayılı Genel Tebliğ’in 5. Maddesine göre, 2464 sayılı Kanunun mükerrer 44’üncü maddesinin on ikinci fıkrasında, "Cumhurbaşkanı; tarifede yer alan bina gruplarını belirlemeye ve bu maddenin dördüncü ve beşinci fıkralarında yer alan tutarları yörelerin, belediyelerin nüfusları ve bina grupları itibarıyla ayrı ayrı dörtte birine kadar indirmeye veya yarısına kadar artırmaya yetkilidir." hükmü yer almaktadır. Bu hükmün verdiği yetkiye dayanılarak yürürlüğe konulan 13/12/2005 tarihli ve 2005/9817 sayılı Bakanlar Kurulu Kararının ekindeki Kararın 7. maddesine göre; konut, işyeri ve diğer şekilde kullanılan binalar için belirlenen tutarlar, büyükşehir belediye sınırları içinde bulunanlar hariç olmak üzere kalkınmada öncelikli yörelerdeki belediyeler ile nüfusu 5.000'den az olan belediyelerde %50 indirimli olarak uygulanacaktır. Adı geçen yörelerde 2019 yılında uygulanacak Çevre Temizlik Vergisi tarifeleri Tablo 6’da gösterilmiştir.

Tablo 6. Kalkınmada Öncelikli Yörelerdeki Belediyeler ile Nüfusu 5.000'den Az Olan Belediyelerde 2019 Yılında Uygulanacak Olan Çevre Temizlik Vergisi Tarifeleri

Bina Grupları	Bina Dereceleri ve Yıllık Vergi Tutarları (TL)				
	1. Derece	2. Derece	3. Derece	4. Derece	5. Derece
1. Grup	1.750	1.350	1.100	950	845
2. Grup	1.100	845	650	550	490
3. Grup	845	550	490	350	275
4. Grup	350	275	200	175	135
5. Grup	200	175	120	115	95
6. Grup	115	95	60	55	42
7. Grup	42	32	22	19	14

Kaynak: 51 seri No.lu Belediye Gelirleri Kanunu Genel Tebliği, 2018.

3.3. Konutlara İlişkin Çevre Temizlik Vergisi

2 Ocak 2004 tarih ve 5035 sayılı Kanunla Çevre Temizlik Vergisi, konutlarda su faturalarına dâhil edilmiştir. Katı atık- atık su ayırımı yapılmaksızın konutlara ait Çevre Temizlik Vergisinin su tüketim miktarına bağlı olarak metreküp başına ödenmesine karar verilmiştir.

Konutlara ait Çevre Temizlik Vergisi; su tüketim miktarı esas alınmak suretiyle 2019 yılı fiyatlarıyla metreküp başına Büyükşehir Belediyelerinde 39 Kuruş, diğer belediyelerde 29 Kuruş olarak hesaplanmaktadır (30642 Sayılı Genel Tebliğ, 3. Madde). Kalkınmada öncelikli yörelerdeki belediyeler ile nüfusu 5.000'den az olan belediyelerde bulunan konutlara ait Çevre Temizlik Vergisi su tüketim miktarı esas alınmak suretiyle metreküp başına 14 kuruş olarak hesaplanır (30642 Sayılı Genel Tebliğ, 5. Madde).

Su tüketim miktarı esas alınmak suretiyle hesaplanan Çevre Temizlik Vergisi, su faturasında ayrıca gösterilmek suretiyle tahakkuk etmiş sayılır. Bu suretle tahakkuk eden vergi, su tüketim bedeli ile birlikte belediyelerce tahsil edilir. Su ve kanalizasyon hizmetleri ayrı bir kanunla düzenlenmiş bulunan büyükşehir belediye sınırları ve mücavir alanlardaki Çevre Temizlik Vergisi ise 20.11.1981 tarihli ve 2560 sayılı Kanun hükümlerine göre kurulan su ve kanalizasyon idarelerince tahsil edilir (2464 Sayılı Belediye Gelirleri Kanunu, 1981).

Su ve kanalizasyon idareleri büyükşehir dâhilindeki her ilçe veya ilk kademe belediyesinin belediye ve mücavir alan sınırları içinde bulunan konutlara ilişkin olarak tahsil ettiği Çevre Temizlik Vergisi ile bu verginin süresinde ödenmemesi nedeniyle tahsil ettiği gecikme zammının yüzde seksenini tahsilatı takip eden ayın yirminci günü akşamına kadar bir bildirim ile ilgili belediyeye bildirerek aynı süre içinde öder. Tahsil edilen vergi ve gecikme zammının yüzde yirmisini ise münhasıran çöp imha tesislerinin kuruluş ve işletmelerinde kullanılmak üzere büyükşehir belediyesinin hesabına tahsilatı takip eden ayın yirminci günü akşamına kadar aktarır. Büyükşehir belediye sınırları içinde bulunan belediyelerin kendileri tarafından tahsil edilen Çevre Temizlik Vergisinin yüzde yirmisi aynı esaslar çerçevesinde büyükşehir belediyelerine aktarılır (2464 Sayılı Belediye Gelirleri Kanunu, 1981).

4. Türkiye’de Çevre Temizlik Vergisinin Analizi

Türkiye’de Çevre Temizlik Vergisinin uygulaması yapılırken, bu verginin GSYH’da ve genel yönetim ve mahalli idarelerin gelirleri içinde ne kadar pay aldığını dikkate alınarak değerlendirmeler yapılacaktır.

4.1. Çevre Temizlik Vergisinin GSYH’deki payı

Tablo 7’de Türkiye’de 2014-2018 yılları arasında Çevre Temizlik Vergisinin GSYH’deki payı gösterilmiştir. Çevre Temizlik Vergisinden elde edilen gelirler diğer vergilere nazaran düşük seviyelerdedir ve dolayısıyla Gayri Safi Yurtiçi Hasıla’daki payı da azdır.

Tablo 7. Çevre Temizlik Vergisinin GSYH’deki Payı (%)

Yıllar	Çevre Temizlik Vergisi (1)	GSYH (2)	1:2
2014	361.832	2.044.465.876	0,0177
2015	395.308	2.338.647.494	0,0169
2016	474.752	2.608.525.749	0,0182
2017	465.615	3.110.650.155	0,0149
2018	541.695	3.724.387.936	0,0145

Kaynak: T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı, Muhasebat Genel Müdürlüğü’ndeki verilerden hareketle tarafımızdan oluşturulmuştur.

4.2. Çevre Temizlik Vergisinin Mahalli İdare Bütçe Gelirleri İçindeki Payı (%)

Tablo 8’de Çevre Temizlik Vergisinin mahalli idare bütçe gelirleri içindeki payı gösterilmiştir. 2018 yılında Çevre Temizlik Vergisinden toplam 541.695.000 TL hasılat elde edilmiştir ve bu tutar mahalli idare bütçe gelirlerinin %0,34’ünü oluşturmaktadır. Dolayısıyla Çevre Temizlik Vergisinden elde edilen gelirlerin mahalli idare gelirleri için çok küçük olduğunu söyleyebiliriz.

Tablo 8. Çevre Temizlik Vergisinin Mahalli İdarelerin Bütçe Gelirleri İçindeki Payı (%)

Yıllar	Çevre Temizlik Vergisi (1)	Mahalli İdarelerin Bütçe Gelirleri (2)	1:2
2014	361.832	87.170.755	0,44
2015	395.308	97.706.380	0,40
2016	474.752	109.374.491	0,43
2017	465.615	133.766.501	0,34
2018	541.695	157.938.576	0,34

Kaynak: T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı, Muhasebat Genel Müdürlüğü'ndeki verilerden hareketle tarafımızdan oluşturulmuştur.

4.3. Çevre Temizlik Vergisinin Mahalli İdarelerin Vergi Gelirleri İçindeki Payı (%)

Tablo 9'a göre, Çevre Temizlik Vergisinin mahalli idarelerin vergi gelirleri içindeki payı 2014-2017 yılları arasında ortalama %3,72 iken, 2018 yılında %4,42 olarak gerçekleşmiştir. Bunun temel nedeni, 2018 yılında 2018/4 nolu Vergi Sirkülerinde konutlara ait olan Çevre Temizlik Vergisi su tüketim miktarı esas alınmak suretiyle metreküp başına 3 kuruş artırılarak (2017 ve 2016 yıllarında bu artış sadece 1 kuruş) büyükşehir belediyelerinde 32 kuruş, diğer belediyelerde 24 kuruş olarak hesaplanmasıdır.

Tablo 9. Çevre Temizlik Vergisinin Mahalli İdarelerin Vergi Gelirleri İçindeki Payı (%)

Yıllar	Çevre Temizlik Vergisi (1)	Mahalli İdarelerin Vergi Gelirleri (2)	1:2
2014	361.832	9.291.679	3,89
2015	395.308	10.852.895	3,64
2016	474.752	12.243.842	3,87
2017	465.615	13.327.799	3,49
2018	541.695	12.248.842	4,42

Kaynak: T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı, Muhasebat Genel Müdürlüğü'ndeki verilerden hareketle tarafımızdan oluşturulmuştur.

4.4. Çevre Temizlik Vergisinin Genel Yönetim Bütçe Gelirleri İçindeki Payı (%)

Çevre Temizlik Vergisinin genel yönetim bütçe gelirleri içindeki payı 2014-2018 yılları arasında fazla değişiklik göstermeden ortalama %0,051 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 10. Çevre Temizlik Vergisinin Genel Yönetim Bütçe Gelirleri İçindeki Payı (%)

Yıllar	Çevre Temizlik Vergisi (1)	Genel Yönetim Toplam Gelirler (2)	1:2
2014	361.832	652.111.132	0,055
2015	395.308	747.097.175	0,052
2016	474.752	859.621.908	0,055
2017	465.615	937.790.023	0,049
2018	541.695	1.118.965.017	0,048

Kaynak: T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı, Muhasebat Genel Müdürlüğü’ndeki verilerden hareketle tarafımızdan oluşturulmuştur.

4.5. Çevre Temizlik Vergisinin Genel Yönetim Bütçesi Toplam Vergi Gelirleri İçindeki Payı (%)

2018 yılı içerisinde genel yönetim bütçesi toplam vergi gelirleri 636.651.069.000 TL olduğu görülmektedir. Çevre Temizlik Vergisi ise, aynı yılda 541.695.000 TL olarak toplam vergi gelirlerinin %0,085’ini oluşturmaktadır. Dolayısıyla Çevre Temizlik Vergisinden elde edilen gelirlerin çok düşük olduğu söylenebilir.

Tablo 11. Çevre Temizlik Vergisinin Genel Yönetim Bütçesi Toplam Vergi Gelirleri İçindeki Payı (%)

Yıllar	Çevre Temizlik Vergisi (1)	Genel Yönetim Vergi Gelirleri (2)	1:2
2014	361.832	362.175.100	0,099
2015	395.308	416.094.393	0,095
2016	474.752	471.729.227	0,100
2017	465.615	550.397.373	0,084
2018	541.695	636.651.069	0,085

Kaynak: T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı, Muhasebat Genel Müdürlüğü’ndeki verilerden hareketle tarafımızdan oluşturulmuştur.

Sonuç

Dünyada çevre kirliliğini azaltmak amacıyla çeşitli araçlar kullanılmıştır. Çevre Temizlik Vergisi bu araçlar içerisinde yer almaktadır. *Kirleten öder* ilkesinden yola çıkarak oluşturulan Çevre Temizlik Vergisi gelirleri özellikle Avrupa Birliği ülkelerinde giderek yükselmektedir. Türkiye’de uygulanan tarifeye bakıldığında, Çevre Temizlik Vergisinin bireyi ve işyerlerini katı atık yönetimine katması sınırlı kalmaktadır. Etkin bir katı atık yönetimi ancak, yerleşmiş bir gönüllülük ve sorumluluk anlayışı ile mümkündür.

Türkiye’de belediyelerde atık yönetimi finansmanını karşılamak amacıyla Belediye Gelirler Kanunu’na konmuş olan Çevre Temizlik Vergisi, bu maliyetlerin çok azını karşılayabilmektedir. Bu verginin çevreyi koruma etkisinin az olduğu ve maktu tarifenin görece az olması nedeniyle mali araç olma özelliğinin kısıtlı olduğu söylenebilir. Türkiye’de Çevre Temizlik Vergisi mali olmayan nedenlerle yani çevresel zararın azaltılması için alınmaktadır.

Türkiye’de Çevre Temizlik Vergisinin ele alınan yıllar itibariyle GSYH’daki payının en fazla %0,182 olduğu gözlemlenmiştir. Çevre Temizlik Vergisinin 2018 yılında 541.695.000 TL olarak, mahalli idare toplam bütçe gelirlerinin %0.34’ünü, genel yönetim bütçe gelirlerinin %0,051’ini oluşturmaktadır. Aynı yıl içerisinde Çevre Temizlik Vergisinin toplam vergi gelirlerinden aldığı pay ise, %0,085 oranla çok düşük düzeyde olduğu söylenebilir.

Çevre Temizlik Vergisi gelirlerinin, çevre temizliği gayesi dışında kullanılmayacağı öngörülmesine rağmen uygulamada bu kurala riayet edilmediği görülmektedir. Bunun en önemli nedeni belediye gelirlerindeki yetersizliktir. Dolayısıyla katı atık yönetiminin başarısı için üretici, tüketici ve kamu arasında iletişimin sağlanması gereklidir. Ülkeler için uygun katı atık yönetim stratejilerinin belirlenmesinden ziyade uygulanabilirliğinin sağlanması önemlidir. Katı atık konusunda halkın bilinçlendirilmesi çalışmalarına önem verilmelidir.

Kaynakça

- Çelikkaya, A. (2011). Avrupa Birliği Üyesi Ülkelerde Çevre Vergisi Reformları ve Türkiye’deki Durumun Değerlendirilmesi, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 11, Sayı: 2, s. 97- 120.
- Çörtoğlu, S. (1995). Kirleten Öder İlkesi ve Ekolojik Zarar Kavramı, *Yeni Türkiye*, C:1, s. 347- 352.
- Ertürk, M.C. (2010). *Evsel Katı Atık Yönetiminde Gelire Bağlı Finansman Modeli Önerisi*, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Görmez, K. (2007). *Çevre Sorunları*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Keleş, R., Çoban, A. & Hamamcı C. (2009). *Çevre Politikası*. Ankara: İmge Yayıncılık.
- Kosonen, K. (2012). “*Regressivity of Environmental Taxation: Myth or Reality?*”, EU Taxation Papers, Working Paper N.32-2012. Erişim:http://ec.europa.eu/taxation_customs/resources/documents/taxation/gen_info/economic_analysis/tax_papers/taxation_paper_32_en.pdf, Erişim tarihi:11.11.2019.
- Kovancılar, B. (2000). *Çevre Kirliliğinin Kontrolünde Standartlara Alternatif Olarak Vergileme ve Çevresel Vergi Afları*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Maliye Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, Yayın No: 13.
- Legg, D., Zoboli, R., Bleischwitz, R., Skovgaard, M., Herczeg M. ve Henry Leveson-Gower, (2006). *Economic Instruments To Promote Material Resources Efficiency*, ETC/RWM Working Paper 2006/1, Copenhagen.
- OECD, (2006). *The Political Economy of Environmentally Related Taxes*, OECD Publishing.
- Özdemir, B. (2009). Küresel Kirlenme Sürdürülebilir Ekonomik Büyüme ve Çevre Vergileri, *Maliye Dergisi*, Sayı: 156, Ocak-Haziran, s. 1- 36.
- Sayıştay. (2007). *Türkiye’de Atık Yönetimi, Ulusal Düzenlemeler ve Uygulama Sonuçlarının Değerlendirilmesi*. Ankara.
- Steiner, M. ve Wiegel U. (2009). *Katı Atık Yönetimi- Atık Yönetiminin Temellerine Yönelik Rehber Kitap, Birinci Baskı*, Efil Yayınevi.
- Şahin, Y. (1999). Türk Vergi Sisteminin ‘Çevresel Vergiler’ Açısından Değerlendirilmesi, *Vergi Sorunları Dergisi*, Ekim, s. 130- 133.

- Tanrıvermiş, H. (1997). Çevre Kirliliğinin Vergilendirilmesi: İlkeler, Uygulamaları ve Türkiye Açısından Genel Değerlendirme, *Ekonomik Yaklaşım*, Cilt:8, Sayı:27, Kış, s. 303- 328.
- T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı.
- T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı, *Muhasebat Genel Müdürlüğü*, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018 Genel Yönetim ve Mahalli İdareler Bütçe İstatistikleri.
- Turgut, N. (1995). Kirleten Öder İlkesi ve Çevre Hukuku, *44 Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, s. 607-654.
- Withana, S. Brink, P.T. Illes, A. Nanni, S. Watkins, E. (2014). Environmental Tax Reform in Europe: Opportunities For The Future, Final Report, Institute for European Environmental Policy, Government of the Netherlands.
- Yüksel, C. (2006). *Dışsallıklarda Kamusal Çözümler: Türkiye Uygulaması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- 51 seri no.lu Belediye Gelirleri Kanunu Genel Tebliği 4. Madde. (2018). T.C. *Resmî Gazete* (30642. 3. Mükerrer Sayı. 31 Aralık 2018).
- 51 seri no.lu Belediye Gelirleri Kanunu Genel Tebliği 5. Madde. (2018). T.C. *Resmî Gazete* (30642. 3. Mükerrer Sayı. 31 Aralık 2018).
- 2005/9817 Sayılı *Bakanlar Kurulu Kararı*.
- 2018/4 Nolu *Vergi Sirküleri*, 2018 Yılında Uygulanacak Çevre Temizlik Vergisi Tutarları.
- 2464 Sayılı Belediye Gelirleri Kanunu. (1981). T.C. *Resmî Gazete* (17354, 26 Mayıs 1981).
- 9817 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ve Kararnamenin Eki Karar. *T.C. Resmî Gazete* (26035, 13 Aralık 2005).

¹ Avusturya, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Finlandiya, Hollanda, Norveç, İsveç, İsviçre ve İngiltere'nin 1994-2003 yılları arası toplanan çevreye yönelik toplam gelirler içinde atık vergi gelirlerinin yüzdelik payı.

ULUSLARARASI VE ULUSAL MEVZUAT HÜKÜMLERİ ÇERÇEVESİNDE İKLİM MÜLTECİSİ KAVRAMI VE TÜRKİYE ÖZELİNDE YARATACAĞI MUHTEMEL SORUNLAR

Kıvanç DEMİRCİ*

Öz

İlk göç kuramcısı George Ravenstein'den bugüne dek göç hareketleri incelendiğinde bireylerin iyi bir gelir elde etmek, eğitim, ulaşım, sağlık, yeme-içme gibi hizmetlerinden ve kentsel alanlardaki büyüme rantlarından faydalanmak, gibi çeşitli nedenlerle göç ettikleri görülmektedir. Bu sebeplere ek olarak son yıllarda küresel ısınma ve iklim değişikliği de önemli göç nedenleri arasında değerlendirilmektedir. Nitekim Uluslararası Göç Örgütü tarafından 2017 yılında yayımlanan "2018 Dünya Göç raporunda" 2008 – 2017 yılları arasında her yıl ortalama 25,3 milyon insanın afetler sebebiyle göç ettiği, bu göç eden bireylerin de yaklaşık %97'si sel, fırtına, kuraklık gibi iklim değişikliğinden kaynaklı nedenlerle yer değiştirdiği ifade edilmiştir. Bu doğrultuda canlı yaşamını olumsuz etkileyen bir durum olan iklim değişikliği sonucunda göç eden bireyler iklim mültecileri olarak ifade edilmeye başlanmıştır. Ancak 1951 Cenevre Sözleşmesinde mülteci tanımına bakıldığında bu bireylerin mülteci olarak kabul edilemeyeceği görülmektedir. Mülteci statüsünü alamayacağı kesin olan kişiler uluslararası korumadan da yararlanamamakta ve dolayısıyla sığınmacı olarak da kabul edilmemektedir. Bu durum iklim mültecileri açısından uluslararası hukukta bir statü boşluğu yaratmaktadır. Bu durumun en temel nedeni ise yoğun bir göç tehdidi altında olan ülkelerin iklim mültecilerini yasal bir zemine dayandırıp ekonomi, güvenlik ve diğer benzeri alanlarda kendilerini ayrı bir külfet altına sokmak istememeleridir. Bu çalışma da iklim mültecilerinin uluslararası hukuk ve Türkiye'deki yasal statüsüne değinilecektir. Ardından iklim mültecilerinin gelecekte ortaya çıkarabileceği potansiyel sorunlara değinilip bu sorunlara Türkiye özelinde getirilebilecek çözüm önerileri vurgulanacaktır.

Anahtar Kelimeler: İklim Mültecileri, İklim Değişikliği, Mülteci, 1951 Cenevre Sözleşmesi.

* Doktora Öğrencisi, Dokuz Eylül Üniversitesi İİBF Kamu Yönetimi Bölümü, kivancdemirci4@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-6598-6673>.

THE CONCEPT OF CLIMATE REFUGEES IN THE FRAMEWORK OF INTERNATIONAL AND NATIONAL LEGISLATION PROVISIONS AND POSSIBLE PROBLEMS REGARDING OF TURKEY

Abstract

When migration movements from the first immigration theorist George Ravenstein are examined, it is seen that individuals migrate for various reasons such as earning a good income, benefiting from services such as education, transportation, health, food and drink and growth rents in urban areas. In addition to these reasons, global warming and climate change have been considered among the major migration causes in recent years. As a matter of fact, in the "World Migration Report 2018" published by the International Organization for Migration in 2017, it is stated that between 2008 and 2017, an average of 25.3 million people migrated due to disasters and 97% of these immigrants displaced due to the climate change reasons such as flood, storm and drought. In this context, individuals who migrated as a result of climate change, which has a negative impact on living life, have been expressed as climate refugees. However, the refugee definition in the Geneva Convention of 1951 shows that these individuals cannot be accepted as refugees. People who are certainly will not be granted refugee status cannot benefit from international protection, either and are therefore cannot be considered as asylum seekers. This creates a status gap in international law for climate refugees. The main reason for this situation is that the countries that are under the threat of immigration do not want to place climate refugees on a legal basis and put themselves under a burden on economy, security and other similar fields. In this study, it will be referred to the legal status of refugees in the international law and in Turkey. Then, the potential problems of climate refugees which might arise in the future will be mentioned and highlighted solutions to these problems regarding Turkey in particular.

Keywords: *Climate Refugees, Climate Change, Refugee, 1951 Geneva Convention.*

Giriş

İnsanlığın ortaya çıkışından bu yana süregelen göç olgusu, bugün de üzerinde önemle durulması gereken başlıklardan birisi haline gelmiştir. Göç kavramı bireylerin çeşitli amaçlarla gelecek yaşantılarını geçirmek üzere yapmış oldukları yer değiştirme eylemini ifade etmektedir. Göç dinamik

özelliği nedeniyle devamlılık arz eden bir eylemdir. Bir diğer tanıma göre ise göç, zorlayıcı sebepler sonucunda insanların yaşadıkları yerlerden istemli veya istemsiz olarak göç etmesi olarak tanımlanmıştır.

Bu kapsamda zorlayıcı sebeplerle göç eden bireylerin başında iklimsel nedenlerden ötürü göç eden kişiler olan iklim mültecileri gelmektedir. İklim mültecisi terimi ilk olarak 1985 yılında Birleşmiş Milletler Çevre Programında bir rapor başlığı olarak yazılmıştır. O zamandan bu yana hem siyasi hem de akademik çevrelerde geniş çapta yayılmaya başlamıştır. Uluslararası örgütlerin çevresel bozulmadan kaynaklanan göçün sonuçları hakkındaki artan endişesi 1990 yılında, iklim değişikliğine ilişkin Birleşmiş Milletler örgütünün hükümetler arası ilk raporunun yayınlanmasıyla sonuçlandı. 1993 yılında 21. yüzyılın sonunda 150 milyon çevre mültecisi olacağı öngörüsü, kitlesel göç korkusunu daha da arttırmıştır. Günümüzde ise iklim mülteci krizi dünyada en önde gelen krizlerinden biri olarak ifade edilmektedir (United Nations, 2008).

Çevre mültecilerinin tanımlanması ve Dünya'daki sayısının tam olarak belirlenmesi zor olarak görülmektedir. Fakat bu konu ile ilgili olarak yapılan uluslararası ve ulusal çalışmalar çevre mültecilerinin sayısı ile ilgili genel bir çerçeve ortaya koymaktadır. Bu çalışmalardan en önemlilerinden birisi ise Ekonomik Forum'da Myers tarafından sunulan çalışmadır. Bu araştırmaya göre; 2025 yılında Kuzey Afrika ve Akdeniz %32'lik bir artışla 333 milyon, Avrupa Birliği'nde de %2'lik bir artışla 470 milyon insanın yaşayacağı tahmin edilmektedir. Myers aynı zamanda küresel ısınmanın etkilerini daha da fazla göstermesi durumunda muson bölgelerinde yağışların daha fazla artacağını ifade etmektedir. Bu yağış artışıyla birlikte deniz seviyesine yakın olan ülkelerde bulunan insanların Kuzey Afrika ve Avrupa bölgelerine göç etme eğilimini arttıracaklarını vurgulamaktadır (Myers, 2005).

Kentsel alanlar iklim değişikliğine bağlı ortaya çıkan iklim mültecilerden kaynaklanan potansiyel tehditlerin en net görülecekleri mekânlardır. Dünya genelinde önemli sayıda büyük kentsel alan, deniz seviyesinin yükselmesinden olumsuz bir şekilde etkilenecek düşük seviyeli kıyı bölgelerinde bulunmaktadır. Hollanda'nın Lahey, Amsterdam,

Rotterdam, Kuzey Kore'nin tüm kıyı kentleri Belçika'nın kıyıya yakın Flanders bölgesi Maldivler ve Türkiye'nin İzmir, Mersin, Bursa gibi yoğun nüfuslu alanlarının sular altında kalma ihtimali bulunmaktadır (United Nations, 2019). Bu bölgelerde yaşayan insanlar yoksulluk, yaşam şartlarının elverişsizliği, salgın hastalık gibi çeşitli nedenlerle buldukları alanları terk edeceklerdir.

Bu bağlamda iklim değişikliği mevcut riskleri çeşitlendirmekte ve bu risklere yenilerini eklemektedir. Bu iklim olayları özellikle de gelişmiş ülkelerde sosyo- kültürel ve ekonomik çeşitli sorunları ortaya çıkartmaktadır. Bu sorunların bir çıktısı olarak kabul edilen iklim mültecileri hedef ülkelerde güvenlik başta olmak üzere çeşitli sorunlara maruz kalmakta aynı zamanda bu sorunların kaynağı durumuna da gelmektedir.

Tüm bu muhtemel sorunlar gerek uluslararası alanda gerekse Türkiye özelinde iklim mültecilerinin gelecek projeksiyonlarının değerlendirilmesini zorunlu kılmaktadır.

Bu çalışmada günümüzde yaşanan iklim değişiklikleriyle birlikte Dünya'nın çeşitli katmanlarında ortaya çıkan doğa olayları sonucunda yaşadıkları alanları bırakmak zorunda kalan iklim mültecilerine yönelik ilgiyi arttırmak ve halen bu konuda yeterli çalışma bulunmayan ulusal literatüre katkıda bulunmak hedeflenmiştir.

Çalışmada iklim mültecilerinin yaratacağı sorunlar üç kısım üzerinden ele alınacaktır. İlk kısımda konuyla yakından bağlantılı temel kavramlar açıklanacak olup, ikinci bölümde iklim mültecileriyle bağlantılı uluslararası ve ulusal mevzuat hükümlerinden bahsedilerek Türkiye özelinde yaratacağı sorunlar ve bu sorunlara yönelik getirilecek çözüm önerileri üzerinde durulacaktır.

1. Temel Kavramlar

1.1. Göç, Mülteci ve Sığınma Kavramları

Göç hareketleri son dönemlerde neredeyse tüm dünyayı etkisi altına almış olup demografik olarak ise milyonlarca bireyi doğrudan veya dolaylı

olarak etkileyen bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. Neredeyse tüm gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin Sosyal, Fen ve Sağlık Bilimleri alanında faaliyet gösteren akademisyen ve uzmanlarının göç hareketleri hakkında belli başlı çalışmaları bulunmaktadır (Unat, 2002:3)

Göç hakkında literatürde farklı tanımlamalar olduğu görülmektedir. Uluslararası Göç Sözlüğü göçü, bireylerin uluslararası bir sınır boyunca veya bir devlet içerisinde hareket etmesi olarak tanımlamıştır. Bununla birlikte sözlük; insanların hareket ettiği mesafenin uzunluğunu, göç nedeni ve yapısı gibi süreçlerin hepsini hesaba katan bir göç tanımı yapmıştır. Buna göre göç hareketi mültecilerin, yerinden edilmiş kişilerin, ekonomik göçleri ve toplu olarak bir yerden uzaklaştırılan ulusların göçlerini içermektedir (IOM, 2019:135). Diğer bir tanıma göre ise göç, bir ya da bir grup insanın bir coğrafyadan başka bir coğrafyaya geçici veya kalıcı olarak geçme durumu olarak tanımlanmıştır (Britannica, 2016).

Son yıllarda yapılan araştırmalara göre, Dünya genelinde göç eden birey sayısı sürekli olarak artmaktadır. 2017 Birleşmiş Milletler Uluslararası Göç Raporu'na göre, 2000 yılına göre % 49 artış ile 258 milyon insan doğduğu ülkenin dışında yaşamaktadır. Göç artış oranının bu kadar fazla olması devletler açısından birçok sorunu beraberinde getirmektedir. Olası bir kitlesel göç hareketinde devletler güvenlik, ekonomik kalkınma ve diğer birçok alanda endişeleri azaltmak amacıyla gerekli düzenlemeleri yapma gereksinimi duymaktadır. Nitekim bu endişelerden birisi uluslararası göç hareketlerinin Sürdürülebilir Kalkınma 2030 Gündemi (UNESCO, 2018) hedeflerine ulaşma konusunda birtakım sıkıntılar doğuracağı düşüncesidir (United Nations, 2017).

Mülteci ise 1951 Cenevre Sözleşmesinin ilk maddesinin A bendine göre; "İrki, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, yâda söz konusu korku nedeniyle, yararlanmak istemeyen yahut tabiiyeti yoksa ve bu olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek

istemeyen bireylere denilmektedir (Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, 1951).

UNICEF ise mültecileri, ülkelerinde zarar görme ihtimali olan ve bu sebeple başka ülkelere göç eden bireyler olarak tanımlamıştır (Marshall, 2010). UNICEF'in bu tanımında zarar görme durumu Cenevre Konvansiyonu'nda olduğu gibi belli bir nedene bağlanmamıştır. Buna göre zarar görme ihtimali sel, küresel ısınma, deprem, heyelan gibi afetler ve iklim değişikliğinden kaynaklanabileceği görülmektedir. Ancak uluslararası alanda karar alırken temel bağlayıcı belge Cenevre Konvansiyonudur ki bu metine göre afetler ve iklim değişikliklerinden dolayı göç eden bireyler mülteci kapsamına alınmamaktadır.

Türkiye ise Cenevre Konvansiyonu'nda yer alan mülteci tanımını 2013 yılında yürürlüğe giren 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanun'unda aynen kabul etmiştir (TBMM, 2013).

Sığınmacı ise yine mülteci tanımında bulunan gerekçeler nedeniyle göç eden ve uluslararası koruma talebinde bulunmuş olan göçmenlerdir (Bartham & Marista Poros, 2017:229). Mülteciler uluslararası anlaşmalar gereği belirli kriterlere uygun olmaları gerekçesiyle “tanınabilirler”, sığınmacılar ise mülteci olarak tanınmayı talep eden göçmenler olarak kabul edilir. Yani bu bireyler henüz soruşturma aşamasındadırlar (Acer & İbrahim Kaya, 2010).

1.2 İklim Değişikliği Kavramı

Konumuzla doğrudan bağlantılı olan bu kavram temel olarak 1994 yılında yürürlüğe giren Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'nde tanımlanmıştır. Buna göre iklim değişikliği; *“Karşılaştırılabilir zaman diliminde gözlenen doğal iklim değişikliğine ek olarak, doğrudan veya dolaylı olarak küresel atmosferin bileşimini bozan insan faaliyetleri sonucunda iklimde oluşan değişiklik demektir”* (Bölgesel Çevre Merkezi, 2006:9).

Tanımdan da anlaşılacağı üzere iklim değişikliği sadece doğal süreçleri değil aynı zamanda insan etkisiyle atmosferin bileşimini bozan eylemler olarak tanımlanmıştır. Bu düşünceye paralel olarak Hükümetler Arası İklim

Değişikliği Paneli (IPCC) Beşinci İklim Değişikliği Değerlendirme Raporu'nda iklim değişikliğinin nedenleri oranlandığında % 95 pay ile insan ilk sırada yer almaktadır (IPCC, 2014).

Bir diğer tanıma göre ise iklim değişikliği, *iklimin ortalama durumunda ya da onun değişkenliğinde onlarca ya da daha uzun yıllar boyunca süren istatistiksel olarak anlamlı değişimler* olarak ifade edilmiştir (Türkeş, 2008: 26-28).

İklim değişikliği dünyanın farklı bölgelerinde, farklı şekillerde insanlığı ve diğer tüm canlıların hayatını tehlikeye sokan en ciddi sorunların başında gelmektedir. İklim değişikliğinin ortaya çıkartmış olduğu en önemli sonuçlarından biri olan küresel ısınma su kaynaklarının ve tarım alanlarının azalmasının yanında sürdürülebilir yaşamı ve yaşam kalitesini olumsuz yönde etkileyen olguların başında gelmektedir. Genel olarak iklim değişikliği, sebebi ne olursa olsun uzun süreli ve yavaş bir şekilde gelişen büyük ölçekli ve önemli yerel etkileri bulunan, iklim şartlarındaki değişiklikleri ifade etmektedir. Çoğu zaman iklim değişikliği kavramı küresel ısınma ile aynı anlama gelecek şekilde kullanılmıştır. Fakat bu iki kavram birbirinden farklı anlamlara gelmektedir. Küresel ısınma, dünyanın ortalama sıcaklık değerlerinde canlı yaşamını olumsuz bir şekilde etkileyecek bir artışı ifade ederken, iklim değişikliği ise Dünya genelinde veya bir bölgedeki sıcaklık, ısı, nem, yağış gibi değişkenleri azalış ve artışı ifade etmektedir (Houghton, 2005).

1.3. İklim Mültecisi Kavramı

Literatüre bakıldığında iklim mültecilerinin yeni bir kavram olduğu görülmektedir. İklim mültecilerinin yeni kullanılan bir kavram olmasına rağmen tarihin ilk zamanlarında bile iklim nedeniyle göç eden bireyler olduğu bilinmektedir. Nitekim Osmanlı İmparatorluğu döneminde görülen Celali İsyanları sonucunda gerçekleşen göçleri iklim değişikliğine bağlayan çalışmalar mevcuttur (White, 2013: 257-313). Ayrıca 1788 yılında Fransa'nın yaşadığı ilkbahar mevsimi kuraklığı sonucu kırsal alanda yaşayan üretici halkın büyük zarara uğradığı görülmüştür. Bu yaşanan kuraklığın Fransız

İhtilali'nin oluşmasına neden olarak değerlendiren tarihçiler de bulunmaktadır (Hobsbawm, 2012: 71).

İklim mültecisi; iklim değişikliğinden kaynaklanan sel, kuraklık, kıtlık, tsunami gibi çeşitli afet türleri nedeniyle bir coğrafi yerden diğerine göç eden bireylere denilmektedir (Docherty & Giannini, 2009: 367).

İklim mültecileri terimi ilk kez 1970'li yıllarda ifade edilmeye başlanmıştır. Bu yıllarda düşünürler temel olarak iki görüş altında toplanmışlardı. Birinci grup çevresel bozulmalar üzerinde göçün direkt etkisi olduğunu savunuyordu. Diğer grup ise bu tahminleri üretmek için kullanılan metotları sorgulayan şüpheciler grubu (IOM, 2010). 1970'li yıllarda doğa bilimcilerinin çoğu çevresel konularda mücadele etmeye çalışırken alarmist gruba katılma eğilimindediler. Ancak ilerleyen yıllarda doğa bilimciler ampirik kanıtların çoğalmasıyla göç üzerinde çevresel bozulmanın yanı sıra yoksulluk, arazi kullanımı, kaynakların adil olmayan kullanımı, kurumsal kısıtlanmalar gibi çeşitli faktörlerin etkili olduğunu görmüşlerdir (Kraler & Tatiana Cernei, 2011: 17).

Yukarıda bahsedilen göçü harekete geçirici faktörlerle etkili bir şekilde mücadele edebilmek için uluslararası anlaşmalar ve sözleşmeler özel bir önem teşkil etmektedir.

2. İklim Mültecileriyle Bağlantılı Olarak Değerlendirilebilecek Mevzuat

2.1. Uluslararası Anlaşma ve Sözleşmeler

Uluslararası sözleşme ve anlaşmalar incelendiğinde iklim mültecileri ile bağlantılı olarak değerlendirilebilecek iki temel metin bulunmaktadır. Bunlardan birincisi 1951 yılında imzalanan Cenevre Sözleşmesi'dir. Cenevre Sözleşmesi iklim mültecilerini mülteci tanımına tam olarak uymaması gerekçesiyle mülteci olarak kabul etmemektedir. 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne göre; bir kişinin mülteci olarak kabul edilebilmesi için bu kişinin ülkesinin dışında olması gerekmektedir. Oysaki iklim değişikliği nedeniyle göç eden birey her durumda ülkesini terk etmemekte, ülke içerisinde başka bir coğrafi alana da göç edebilmektedir. Yine sözleşmeye göre; mültecinin dini, ırkı,

milliyeti, siyasi düşüncesi veya belli bir gruba mensubiyeti nedeniyle şiddete uğrayacağını somut gerekçelerle anlatıp bu durumdan korkması gerekmektedir (Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, 1951). Ancak iklim değişikliğinden kaynaklanan sel, fırtına, hortum gibi felaketler bireye maddi ve manevi olarak zarara uğratsa da Cenevre Sözleşmesi'nde yer alan gerekçelere uygun değildir.

İklim mültecileri Cenevre Sözleşmesi'nde yer alan mülteci tanımına uygun olmasalar da iklim değişiklikleri bir birey ya da belli bir bölgede yaşayan halk üzerinde zulüm yaratacağını ifade eden düşünürler de bulunmaktadır. Bu nedenden ötürü iklim mültecilerini Cenevre Konvansiyonu'na sokan düşünürler de bulunmaktadır. Ancak bu görüşü savunan düşünürler oldukça azınlık bir gruptur (Đurková & Anna Gromilova, 2012: 9).

İklim mültecileriyle bağlantılı olarak değerlendirilebilecek metin 10 Aralık 1948 tarihinde kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'dir. Bildirgenin 6. maddesinde her bireyin mekân farklılığı gözetilmeksizin hukuksal kişiliğinin tanınması hakkı bulunmaktadır (Türkiye Cumhuriyeti Danıştay Başkanlığı, 1948). Bu uluslararası alanda genel bir kabul görmüş metin olmasına karşılık iklim mültecileri açısından uluslararası karar verme mekanizmasının merkezine konulması tam olarak doğru olmayacaktır. Cenevre Sözleşmesi, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesini de temel alarak mülteci statüsünü belirleyen metin olması gerekmektedir.

Son dönemde ulusal, bölgesel ve uluslararası düzeyde iklim mültecilerine yönelik eylemlerin başarıya ulaşması yönünde önemli bir adım atılmıştır. 2010 yılında iklim değişikliklerinin bireylere verdiği zararların ifade edildiği ve bu zararların en aza indirilmesine yönelik anlayışının ve gayretinin ifade edildiği Cancun Konferansı'nda, Uzun Vadeli İşbirliği Anlaşması (UNFCCC) yapılmıştır (United Nations, 2011).

Anlaşma iklim değişikliğinin ulusal planlara dahil edilmesini öngörmektedir. Bunun yanında iklim değişikliği gibi küresel bir sorunun çözülmesi için uluslararası işbirliğinin önemine vurgu yapmakla birlikte iklim değişikliği kaynaklı göç hareketine de açık bir şekilde vurgu yapmaktadır. Son

olarak iklim kaynaklı göç hareketlerinin yaratacağı sorunların önlenmesi için küresel toplantı çağrısı yapmaktadır.

2.2. Ulusal Mevzuat

Bu konuyla ilgili ulusal mevzuatta incelenmesi gereken ilk kanun 2013 yılında yürürlüğe giren 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'dur. 6458 sayılı kanunun 3. maddesi uluslararası korumayı; mülteci, şartlı mülteci ve ikincil koruma statüsü olarak ifade etmiştir. Buna ek olarak kanunda ayrıca kitlesel akın durumunda uygulanacak ve bugün somut olarak Suriye'den gelen göç hareketlerinde de uygulanan geçici koruma statüsü de bulunmaktadır (TBMM, 2013).

Türkiye 1951 Cenevre Sözleşmesi'ni coğrafi sınırlama ile kabul etmiştir. Bu nedenden dolayı Türkiye Avrupa kıtasının sınırları içerisinde bulunan ve sığınma isteğinde bulunan bireyleri 6458 sayılı kanunun 61. maddesine göre mülteci olarak kabul edebilecektir. Avrupa dışından gelen bireylerin statüsü de yine 6458 sayılı kanunun 62. maddesine göre düzenlenmektedir. Bu maddeye göre; Avrupa dışından gelen bireyler şartlı mülteci statüsü almakta ve bu bireyler üçüncü ülkeye yerleşene kadar ikamet izni almaktadır. Ayrıca Türkiye Non-refoulement (Geri Göndermeme) ilkesi kapsamında yabancılara ikinci koruma sağlama yükümlülüğü bulunmaktadır. Bu verilenlerden hareketle Türkiye'nin iklim mültecilerine yönelik bir yükümlülüğü bulunmamaktadır (Ekşi, 2016: 45).

Türkiye'nin Suriye krizinde olduğu gibi kitlesel bir göçe maruz kalması durumunda iklim mültecilerine geçici koruma statüsü verme konusu literatürde tartışılmaya başlanmıştır. Bilindiği gibi kitlesel bir göç durumunda geçici koruma yükümlülüğünü düzenleyen uluslararası bir anlaşma bulunmamaktadır. Üstelik kitlesel bir göç durumunda Cenevre Sözleşmesi hükümleri bile askıya alınmaktadır (Ekşi, 2016: 50).

Ulusal mevzuatta kitlesel akın ve geçici koruma 2014 yılında yürürlüğe giren Geçici Koruma Yönetmeliği'nde tanımlanmıştır. Yönetmeliğin 3. maddesinin f bendinde geçici koruma; *“ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla*

kitlesel olarak veya bu kitlesel akın döneminde bireysel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen ve uluslararası koruma talebi bireysel olarak değerlendirmeye alınamayan yabancılara sağlanan korumayı” ifade etmektedir. Kitlesel akında aynı maddenin j bendinde “Aynı ülkeden veya coğrafi bölgeden kısa bir süre içerisinde ve yüksek sayılarda gerçekleşen ve söz konusu sayılar nedeniyle bireysel olarak uluslararası koruma statüsü belirleme işlemlerinin usulen uygulanabilir olmadığı durumları” ifade etmektedir (TBMM, 2014).

Yukarıdaki tanımlarda da görüldüğü gibi geçici koruma statüsünün verilmesi için ülkeye yönelik kitlesel bir akının söz konusu olması gerekmektedir. Ayrıca geçici koruma yönetmeliğinin 7. maddesinin birinci fıkrasında; “ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel veya bu kitlesel akın döneminde bireysel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılardan haklarında bireysel olarak uluslararası koruma statüsü belirleme işlemi yapılamayan yabancılara uygulanır” hükmü bulunmaktadır. Yönetmeliğin 9. maddesi ise geçici koruma kararını alma yetkisini Cumhurbaşkanlığı’nın inisiyatifine bırakmıştır.

Yönetmelik 8. maddede ise geçici korumadan yararlanamayacak yabancılara sıralamıştır. Buna göre;

- Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair 1967 Protokolüyle değişik 28/7/1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşmenin 1 inci maddesinin (F) fıkrasında belirtilen fiillerden suçlu olduğuna dair ciddi kanaat bulunanlar,
- Türkiye dışında hangi saikle olursa olsun zalimce eylemler yaptığını düşündürecek nedenleri bulunanlar,
- Bu fıkranın (a) ve (b) bentlerinde belirtilen suç ya da fiillerin işlenmesine iştirak eden bu fiillerin işlenmesini tahrik edenler,
- Ülkesinde silahlı çatışmaya katılmış olduğu halde bu faaliyetlerini kalıcı olarak sonlandırmayanlar,
- Terör eylemlerinde bulunduğu veya planladığı ya da bu eylemlere iştirak ettiği tespit edilenler,

- Ciddi bir suçtan mahkûm olarak topluma karşı tehdit oluşturabileceği değerlendirilenler ile milli güvenlik, kamu düzeni veya kamu güvenliği açısından tehlike oluşturduğu değerlendirilenler,
- Türkiye’de işlenmesi hâlinde hapis cezası verilmesini gerektiren suç veya suçları daha önce işleyen ve bu suçun cezasını çekmemek için menşe veya ikamet ülkesini terk edenler,
- Uluslararası mahkemelerce hakkında insanlık suçu işlediğine dair karar verilmiş kişiler, geçici korumadan yararlanamazlar.

Yukarıda verilen Geçici Koruma Yönetmeliğinin 3. maddesinin f bendi, 7. maddesinin 1. fıkrasında geçici koruma sağlanmasında gerekli olan sebepler belirtilmemiştir. Bu sebepten ötürü gerek Geçici Koruma Yönetmeliği’nde gerekse 6548 sayılı Kanunda iklim mültecilerine geçici koruma sağlanmasının önünde bir engel bulunmamaktadır. Ancak yönetmeliğin 9. maddesinde ifade edildiği gibi geçici koruma sağlama konusunda takdir yetkisi tamamen Cumhurbaşkanlığına aittir.

3. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) tüm Dünya’da mülteci sorununun artarak devam etmesinden dolayı 1950 yılında kurulmuştur. Komiserlik aynı zamanda 2. Dünya Savaşı sonrası yıkıcı etkilerin azaltılmasında da önemli görevler üstlenecek şekilde örgütlenmiştir. İlk kurulduğu zaman 3 yıllık görev süresiyle sınırlı olarak kurulan örgüt günümüzde halen Dünya genelinde mültecilerin sorunlarını çözmek amacıyla faaliyetlerde bulunmaktadır (UNHCR Türkiye, 2019).

Birleşmiş Milletlerin bir örgütü olarak kurulan Mülteciler Yüksek Komiserliği hukuki dayanaklarını Birleşmiş Milletler şartının 7. ve 22. maddelerinden almaktadır. Bu şartın 7. maddesi Birleşmiş Milletler üyesi devletlere gerekli gördükleri konu ve alanlarda örgüt kurma serbestliğini tanımaktadır. Aynı şartın 22. maddesi ise gerekli gördükleri alanlarda ortaya çıkan sorunları giderme amacıyla gerekli organları kurma yetkisini üye devletlere vermektedir (Gündüz, 2018, s. 110-115).

Komiserlik mülteciler, sığınmacılar, yerinden edilmiş bireyler, yurtlarına geri dönenler, vatansızlar ve zulüm ve ayrımcılık nedeniyle zor durumda kalan insanlara yardım etmektedir. (UNHCR, 2019)

Komiserliğin görevleri BMMYK tüzüğünün 8. maddesinde açık bir şekilde ifade edilmiştir. Buna göre mültecilerin korunmasıyla ilgili uluslararası anlaşma ve sözleşmelerin yapılmasının teşvik edilmesi, mültecilerin sorunlarının daha hızlı çözülmesi amacıyla hükümetler arası işbirliğinin sağlanması, mültecilerin can ve mallarının korunmasının sağlanmasının yanında mültecilerin yaşam kalitesinin artırılması ve hükümetler-arası kuruluşlarla işbirliği yapılarak koordinasyonun sağlanması komiserliğin temel görevleri arasında sayılmaktadır (Uzun, 2016, s. 75-76).

BMMYK çevresel nedenlerle bulunduğu yeri terk eden iklim mültecileri konusunda da çeşitli çalışmalar yapmaktadır. İklim değişikliği ve buna bağlı afetler nedeniyle ikamet ettiği yeri terk etmek zorunda kalan kişilerin haklarının korunması amacıyla hükümetlere tavsiyeler vermektedir. İç ve sınır ötesi gerçekleşen iklim göçlerinin sayısının en aza indirilmesine yönelik stratejiler geliştirmektedir. Risk azaltma faaliyetlerini ise üye ülkelerle birlikte organize etmektedir. Fakat tüm bunlara rağmen BMMYK iklim mültecisi tanımını uluslararası mevzuat hükümlerindeki farklılıklar nedeniyle net olarak kabul etmiş değildir. İklim mültecisini kavramını *felaketler ve iklim değişikliği bağlamında yerinden edilmiş kişiler* olarak ifade etmektedir (UNHCR, 2019).

4. İklim Göçünün Olası Etkileri

Son dönemlerde yapılan çalışmalarla ulusal ve uluslararası basında yer alan haberler incelendiğinde, uluslararası alanda yapılan önleyici çalışmalar (KYOTO, Paris, Habitat vb.) ve ulusal alanda alınan önlemlere rağmen durumun pek de iç açıcı olmadığı görülmektedir. Stockholm merkezli bir düşünce örgütü olan FORES, iklim değişikliğinden kaynaklanan felaketler nedeniyle 2050 yılına kadar 200 milyon bireyin göç etmek durumunda kalacağını ve bu duruma ek olarak dünya üzerinde yapılan tarım ürünleri veriminin de ortalama olarak % 20'ye düşeceğini ifade etmiştir (CNNTÜRK, 2017).

İklim göçleri beraberinde aşırı kalabalık yerleşim yerlerini gündeme getirecek bu durum sağlıklı su, gıda güvenliği, gıda güvencesi, gıda bağımsızlığı, beslenme koşullarının fakirleşmesi, eğitim ve sağlık başta olmak üzere altyapı ve konut yetersizliği, artan işsizlik, kentsel güvenlik gibi çarpan etkili çok boyutlu sorunlara neden olacaktır.

İklim göçünün olumsuz etkilerinin başında karasal alanların deniz seviyesinin altına düşmesi ve bu alanların sular altında kalması gelmektedir. Özellikle Mısır, Bangladeş, Afrika'nın Sahel bölgesi gibi bazı alanların sular altında kalacağı net bir dille ifade edilmektedir (Homer-Dixon, 1999: 93). Bununla birlikte balık popülasyonunun azalması geçim kaynağı bu olan balıkçılar için yeni gelir kaynakları arama dolayısıyla göç etme olgusunu teşvik edecektir.

Küresel ısınma ve sonrasında meydana gelen iklim değişikliği sonucunda özellikle kıyı bölgelerinde yer alan ülkeler büyük tehlike altındadır. Bu duruma en iyi verilecek örneklerden birisi de Okyanusya'da yer alan Tuvalu ülkesidir. Mercan atollerine üzerine kurulu bir ülke olan Tuvalu yok olma tehlikesi altındadır (Berberoğlu, 2009). Ülkede bulunan topraklardaki tuz oranının artması, fırtınaların verdiği hasarlar, su baskınlarının tarım alanlarına zarar vermesi gibi nedenlerden ötürü Tuvalu vatandaşları şimdiden Yeni Zelanda gibi çevre ülkelere mülteci başvurusunda bulunmaya başlamışlardır (Ekşi, 2016: 25).

İklim göçlerine ek olarak iklimlerdeki ani değişimler sonucunda salgın hastalıkların da yoğun bir şekilde ortaya çıkması beklenmektedir. Özellikle virüslerin yağış düzensizliğinden dolayı sayılarının artması beklenmektedir. İklimlerin değişmesi sonucunda kuş gribi, kene, kolera, ebola, veba, kızıl humma, verem, uyku hastalığı gibi birçok hastalığın göçler nedeniyle Türkiye genelinde artacağı tahmin edilmektedir (Meteoroloji Genel Müdürlüğü, 2018).

İklim değişikliğinin olumsuz bir şekilde etkileyeceği diğer bir alan da enerji sektörüdür. Özellikle hidroelektrik santrallerine bağlı olan ülkeler su azalışlarından büyük bir oranda etkilenen ve enerji üretimleri azalacaktır. Kaliforniya'da yapılan bir araştırmada 4 derecelik bir sıcaklık artışının akarsu

akış hızını yaklaşık olarak % 28 civarında azaltacağı buna bağlı olarak da enerji üretiminin yaklaşık olarak % 30 azalacağı ortaya konulmuştur (Cayan & Amy Lynd Luers, 2006).

Özellikle sahil kesimlerine kurulu olan enerji tesisleri su seviyesinin yükselmesiyle çalışamaz hale gelecektir. Çalışamaz durumda olan enerji tesisleri nedeniyle yeterli enerjiyi sağlayamayan üretim tesisleri yerel halkın yoksulluğa düşmesine neden olacak ve bu yoksulluk yapılacak olan göçlerin itici bir unsuru olacaktır (Başoğlu, 2014).

İklim değişikliğinin yarattığı durumlardan ötürü çaresiz kalan bireylerin büyük bir kısmı şüphesiz bulunduğu yeri terk edip hayatını daha kolay devam ettirebileceği alanlara doğru yönelecektir. Fakat bu kişilerin belli bir statüsünün olmaması, sığındıkları devletin sürekli korumasından mahrum olmaları kentsel ve kırsal alanlarda güvenlik açıkları ortaya çıkartacaktır. Toplum yaşamında kanuni düzeninin aksamadan yürütülmesi, kişilerin korkusuzca yaşaması anlamına gelen güvenliği (Toprak, 2016: 256) ülke içerisinde belirli statüsü dahi bulunmayan bireyler tarafından hırsızlık, terör örgütlerine üyelik, örgütlü suçlar gibi çeşitli nedenlerle sekteye uğratılabilme ihtimali bulunmaktadır.

Yukarıda verilen örneklerden de görüldüğü gibi iklim değişikliği dünya genelindeki ülkelerde enerji verimliliği, istihdam, turizm, ülkelerin büyüme ve kalkınması gibi insan hayatında önemli olan neredeyse tüm alanları olumsuz bir şekilde etkileyecektir. Uluslararası ve ulusal alanlarda atılacak adımlar bu tip sorunlarla mücadele edilmesi açısından büyük bir önem taşımaktadır.

5. Türkiye Özelinde İklim Mültecilerinden Kaynaklanan Sorunlara Yönelik Eylem Planları

İklim göçlerinin yarattığı olumsuz durumlar karşısında alınması gereken önlemler aşağıda belirtilmiştir.

Türkiye özeline girmeden önce uluslararası alanda bu konuda atılması gereken ilk adım şüphesiz ki literatürde yoğun bir şekilde eleştirilen hangi

afetlerin iklim değişikliğinden kaynaklandığı konusu net bir şekilde açıklığa kavuşturulmalıdır.

Ardından iklim nedeniyle zarar gören bireylerin statü sorununun çözülmesi büyük bir önem taşımaktadır. Nitekim iklim mültecilerinin uluslararası alanda kabul edilmiş bir statülerinin olmaması kaynak ülkelerde yiyecek yardımlarına, araçlara, barınağa, okullara veya kliniklere erişimlerinin olmaması anlamına gelmektedir. Kısacası uluslararası sistemde iklim mültecilerinden kaynaklanan sorunları en aza indirecek yapısal bir kapasite bulunmamaktadır. Bu sorunun çözülmesi için ise iki yöntem önerilmektedir. İlk yöntem Cenevre Sözleşmesi'nde bulunan mülteci tanımının iklim mültecilerini de kapsayacak bir şekilde genişletilmesidir. İkincisi ise yönetim ve katılım ilkeleri çerçevesinde hazırlanacak olan iklim mültecilerini de içeren yeni bir sözleşmenin hazırlanmasıdır Unutulmamalıdır ki bir sorunla mücadele edebilmek için ilk olarak o sorunu iyi bir şekilde tanımlayıp analiz etmek gerekmektedir.

Dünya üzerinde iklim değişikliği ve bunun yaratacağı göç olaylarından en çok etkilenecek alanlar uluslararası zirvelerde belirlenmelidir. Bu bağlamda Sahra altı Afrika ülkeleri dünyanın en hızlı büyüyen nüfusuna sahip ülkelerin başında gelmektedir. 2018 yılında 1 milyar insan Sahra altı Afrika bölgesinde yaşamaktadır. Bu nüfusun 2050 yılında %100 oranında artarak 2 milyara çıkacağı tahmin edilmektedir (World Bank, 2019). Bu bölgelerin yoksulluk oranlarına bakıldığında ise Dünya ortalamalarının altında bir seyir izlediği görülmektedir. Nitekim bu ülkelerde ortalama yoksulluk oranı % 41 civarındayken dünyanın en fakir 28 ülkesinden 27'si Sahra altı bölgesinde bulunmaktadır (Brookings Institution, 2018). Sonuç olarak yoksulluk bu ülkelerde oldukça yaygındır. Bu tip ülkeler ve bölgeler üzerinde herhangi bir önlem alınmadığı takdirde iklim göçlerinin önlenmesi mümkün görünmemektedir.

Türkiye ise ilk olarak ulusal mevzuatında bulunan mülteci tanımını iklim mültecilerini de kapsayacak şekilde genişletmelidir. Akabinde iklim göçünün ilerleyen zamanlarda artacağından yola çıkarak Tuvalu gibi okyanuslara kıyısı olan ülkelere beyin göçü almaya çalışılmalıdır. İklim

göçlerinin içinden çıkılmaz bir duruma geldiği zamanlarda uluslararası arenada oransallık ilkesini kullanarak eğitimsiz kişilerin büyük bir kısmının yükünün ülkenin omuzlarına binmesi engellenmiş olacaktır. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü bünyesinde sadece iklim göçü üzerinde faaliyetlerde bulunacak bir daire başkanlığı açılmalıdır.

Merkezi örgütlenmenin yanında kentsel alanlarda imar, su, kanalizasyon, çevre sağlığı ve temizlik gibi alanlarda politika uygulayıcısı olan yerel yönetimlerin strateji planlarında iklim mültecisi başlığına yer verilmelidir. Her belediye kendi özgü koşullarına uygun olarak iklim mültecileriyle mücadele eylem planları hazırlamalıdır. Merkezi yönetim tarafından yerel yönetimlere iklim mültecileri alanda faaliyette bulunabilmeleri amacıyla özel fon ayrılmalıdır.

İklim göçünü önleyebilmek adına tarım politikaları değişen iklime uygun hale getirilmelidir. Özellikle pamuk şekerpancarı gibi bol su isteyen ürünler yurtdışından tarım toprağı kiralanarak bölgenin su kaynaklarıyla üretilmelidir. Tarım topraklarının kiralanmasında iş gücünün ve su kaynaklarının yoğun olduğu alanlar tercih edilmelidir. Yurt içerisinde ise az su isteyen tahıl ürünleri üretilmeli ve kuru tarım metotları uygulanmalıdır. Ayrıca tarım ürünlerine bağlı sanayi kollarında kuru tarım ürünlerine yönelik uygun araç, personel ve teçhizatlar sağlanması gerekmektedir. Bu şekilde bu alanlarda çalışan işgücünün geçim sıkıntısı nedeniyle başka alanlara göç etmesinin önüne geçilmesi sağlanacaktır.

İklim göçleri göç edilen alanlarda hassas nüfus yoğunluğunu artırmaktadır. Hassas nüfus yoğunluğunun artması iklim değişikliğinin özelde kuraklığın sağlık üzerine olan etkilerini artırmaktadır. 65 yaş üzeri ve 10 yaş altı nüfus olarak tanımlanan hassas nüfus, kuraklık söz konusu olduğunda sağlıksız koşullara ortalamanın üzerinde duyarlılık göstermektedir. Bu durumda Türkiye 10.000 kişi başına düşen yatak sayısını ve 100.000 kişi başına düşen doktor sayısını OECD ortalamalarına çıkarmalı, kırsal nüfusun sağlık merkezlerine erişimini artırmalı sonuç olarak topyekun sağlık altyapısını iklim riskleri karşısında geliştirmelidir. Bu noktada havza bazlı risk analizleri yapılmalı, kuraklığa duyarlı bölgelerin alt yapısı değerlendirilerek

etkilenebilirlik seviyesine göre sağlık alt yapısı yatırım planları gözden geçirilmelidir. Yukarıda ifade edildiği üzere özellikle Türkiye'nin güney kentlerinde artması beklenen sıtma gibi virütik hastalıklar karşısında sağlık alt yapısının doktor ve bakım hizmetleri açısından ihtisaslaşması sağlanmalıdır.

İklim değişikliği ve yarattığı olumsuz etkilerle mücadele etmek amacıyla kurulan sivil toplum örgütlerine gereken maddi destekler verilmelidir. Türkiye'de iklim değişikliği ile mücadele alanında kurulan ve çalışmalarıyla ulusal alanda en fazla ses getiren 5 sivil toplum örgütüne yıllık fon ayrılmalıdır. Bu fonu almak için rekabet halinde olacak sivil toplum kuruluşları bu sayede yaratıcı çalışmalar yapabilecektir.

Yükseköğretim Kurumu ve üniversiteler işbirliği ile siyaset bilimi, kamu yönetimi, iktisat, hukuk bölümleri ve mimarlık fakültelerine gördükleri eğitimlerle uyumlu olacak şekilde müfredatlarına seçmeli iklim göçü dersleri koyulmalıdır. Bunun yanında 100/2000 gibi projelerde göç yönetimi başlığı altında iklim göçü konusunun bulunması lisansüstü öğrencileri bu konu üzerinde düşünmeye teşvik edecektir.

Sonuç

Göç insanlık tarihi boyunca çeşitli dönemlerde farklı nedenlere bağlı şekilde ortaya çıkmış olgulardan birisidir. 21. yüzyılda uluslararası göçü meydana getiren sebeplerin en başlarında yerini alan ekolojik sorunlar gün geçtikçe önemini arttırmaktadır. Nitekim doğal nedenlere ek olarak insan kaynaklı nedenlere bağlı şekilde meydana gelen ekolojik sorunların ortaya çıkarttığı göç nedeniyle iklim mültecisi kavramı akademik literatürde kendisine önemli bir yer bulmuştur.

İnsanlık tarihi boyunca bölgesel kuraklıklar, sel olayları hava ve su kirliliği gibi çeşitli çevresel problemler yaşanmasına rağmen sanayi devrimi sonrası ortaya çıkan ilerlemeler sonucunda mevcut ekolojik sorunlar daha da artmış ve etkileri küresel boyutta daha da yaygın hale gelmiştir.

Yakın dönemlerde az gelişmiş ülkeleri etkileyen dünyanın doğusu veya güneyinde gerçekleşen tsunami, tayfun ve sel afetleri gibi doğal olaylar ve bu olayların kitlesel göçlere neden olan çıktıkları, iklim mültecileri olgusunu

küresel nitelikteki yoksulluk, açlık ve ölüm riski bağlamında önemli kılmaktadır.

İklim değişikliği ile bağlantılı olarak başta küresel ısınma, seller, depremler, kuraklık, tsunami, çölleşme, kasırgalar ve diğer afetler sonucunda birçok yerleşik buldukları yerleri terk ederek bu olayların olma ihtimalinin düşük olduğu güvenli alanlara göç etmektedir. Uzun yıllar boyunca aynı yerde yaşayan yaşadıkları yerin kültürüne tam olarak uyum sağlamış büyük kitleleri göç etmeye zorlayan afet derecesine ulaşmış doğa olayları, Dünya ülkelerinde olduğu gibi Türkiye için de önemli bir tehdit unsurudur. Dünya'nın hemen yerinde değişik boyut ve özelliklerde görülebilecek olan bu doğa olayları insanların hayatını tamamıyla değiştirmekle beraber onları aynı zamanda bir iklim mültecisi haline getirmektedir. Bu olaylar meydana gelmeden kamu politikası uygulama ve üretmekle sorumlu olan politika yapıcılarının gerekli önlemleri alması bu olayların etkilerini en aza indirmek açısından büyük bir önem arz etmektedir. İklim mültecileri ve yaratacağı sorunları çözmek amacıyla geliştirilen ulusal ölçekteki kapsamlı ve doğru stratejiler, aynı zamanda çevresel sorunlar açısından uluslararası ölçekte etkin ve hedefe yönelik girişimler yapma anlamı taşıması bakımından büyük bir önem teşkil etmektedir.

Kaynakça

- Acer, Y. ve İbrahim Kaya, M. G. (2010). *Küresel ve Bölgesel Perspektiften Türkiye'nin İltica Stratejisi*. Uşak: Uşak Yayınevi.
- Bartham, D. ve Marista Poros, P. M. (2017). *Göç Meselesinde Temel Kavramlar*. Çev. I. A. Tuncay. Ankara, Çankaya: Hece Yayınları.
- Başoğlu, A. (2014). Küresel İklim Değişikliğinin Ekonomik Etkileri. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 179-190.
- Berberoğlu, N. (2009). İklim Değişikliği: Post-Kyoto Müzakereleri ve Türkiye. *Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi*, (33), 18-26.
- Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği. (1951, 07 28). Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme. 10 17, 2019 tarihinde Erişim: <http://www.multeci.org.tr/wp-content/uploads/2016/12/1951-Cenevre-Sozlesmesi-1.pdf>, Erişim Tarihi: 17.10.2019.
- Bölgesel Çevre Merkezi. (2006). *Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi ve Kyoto Protokolü Metinler ve Temel Bilgiler*. Ankara: REC Türkiye Yayınları.
- Britannica (2017). *Encyclopædia Britannica*. Erişim: <https://www.britannica.com/topic/human-migration> Erişim Tarihi:08.09.2017.
- Brookings Institution (2018). Figure of the Week: Understanding Poverty in Africa: Erişim:<https://www.brookings.edu/blog/africa-in-focus/2018/11/21/figure-of-the-week-understanding-poverty-in-africa/>, Erişim Tarihi:03.12.2019.
- Cayan, D. ve Amy Lynd Luers, M. H. (2006). *Scenarios of Climate Change in California: An Overview*, A Report From California Climate Change Center, 1-47.
- CNNTÜRK (2017). *200 Milyon Kişi, 'İklim Mültecisi' Olacak*. Erişim: <https://www.cnnturk.com/dunya/200-milyon-kisi-iklim-multecisi-olacak>, Erişim Tarihi: 05.08.2019.
- Docherty, B. ve Giannini, T. (2009). Confronting a Rising Tide: A Proposal For a Convention on Climate Change Refugees. *Harvard Environmental Law Review*, 33, 349-403.
- Đurková, P., & Anna Gromilova, B. K. (2012, 12). Climate Refugees in the 21st Century. Erişim: <https://acuns.org/wp-content/uploads/2013/01/Climate-Refugees-1.pdf>, Erişim Tarihi: 25.09.2019.
- Ekşi, N. (2016). İklim Mültecileri. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 10-58.

- Hobsbawm, E. J. (2012). *Devrim Çağı Avrupa 1789- 1848*. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Homer-Dixon, T. F. (1999). *Environment, Scarcity, and Violence*. Princeton: Princeton University Press.
- Houghton, J. (2005). Global Warming. *Report on Progress in Physics*, 68(6), 1343-1403.
- Gündüz, A. (2018). *Milletlerarası Hukuk*. İstanbul: Beta Basım Yayın.
- IOM (2010). *Climate Change and International Migration*. Erişim: https://publications.iom.int/system/files/pdf/wmr2010_climate_change_migration.pdf, Erişim Tarihi: 27.09.2019.
- IOM (2019). *Glossary on Migration*. Erişim: https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml_34_glossary.pdf, Erişim Tarihi: 05.09.2019.
- IPCC (2014). *Fifth Assessment Report: Intergovernmental Panel on Climate Change* Erişim: <https://www.ipcc.ch/report/ar5/syr/>, Erişim Tarihi: 02.10.2019.
- Kraler, A. ve Tatiana Cernei, M. N. (2011). “*Climate Refugees*” *Legal And Policy Responses to Environmentally Induced Migration*. Erişim: [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2011/462422/IPO-L-LIBE_ET\(2011\)462422_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2011/462422/IPO-L-LIBE_ET(2011)462422_EN.pdf), Erişim Tarihi: 01.10.2019.
- Marshall, L. (2010). *Toward a New Definition of Refugee: Is the 1951 Convention Out Of Date*. *European Journal of Trauma and Emergency Surgery*, 61-66.
- Meteoroloji Genel Müdürlüğü (2018). *Küresel İklim Değişikliği ve İnsan Sağlığına Etkileri*. Erişim:https://www.mgm.gov.tr/FILES/genel/saglik/iklimdegisikligi/kureseli_klimdegisikligietkileri.pdf, Erişim Tarihi: 01.10.2019.
- Myers, N. (2005, 05 22). *Environmental Refugees and Emergent Security Issue*. Erişim: <https://www.osce.org/eea/14851?download=true>, Erişim Tarihi: 28.09.2019.
- TBMM (2014). *Geçici Koruma Yönetmeliği*. Erişim: <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/3.5.20146883.pdf>, Erişim Tarihi: 24.09.2019.
- TBMM (2013). *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu*. Erişim: <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6458.pdf>, Erişim Tarihi: 19.09.2019.
- Toprak, Z. (2016). *Kent Yönetimi ve Politikası*. Ankara: Siyasal Kitabevi.

- Türkeş, M. (2008). Küresel İklim Değişikliği Nedir? Temel Kavramlar, Nedenleri, Gözlenen ve Öngörülen Değişiklikler. *İklim Değişikliği ve Çevre*, 26-37.
- Türkiye Cumhuriyeti Danıştay Başkanlığı. (1948). İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi.
Erişim:<http://www.danistay.gov.tr/upload/insanhaklarievrenselbeyannamesi.pdf>, Erişim Tarihi: 25.09.2019.
- Unat, N. A. (2002). *Bitmeyen Göç*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- UNESCO (2018). *Sürdürülebilir Kalkınma 2030 Hedefleri*.
Erişim:<http://www.unesco.org.tr/Pages/108/219/Sürdürülebilir-Kalkınma-2030-Hedefleri-İhtisas-Komitesi>, Erişim Tarihi: 01.10.2019.
- UNHCR (2019). *Who We Help*. Erişim: <https://www.unhcr.org/who-we-help.html>, Erişim Tarihi: 04.12.2019.
- UNHCR (2019). The UN Refugee Agency. *Climate Change and Disaster Displacement*. Erişim: <https://www.unhcr.org/climate-change-and-disasters.html>, Erişim Tarihi: 04.12.2019.
- United Nations. (2017). *World Migration Report 2018*.
Erişim:https://www.iom.int/sites/default/files/country/docs/china/r5_world_migration_report_2018_en.pdf, Erişim Tarihi: 01.10.2019.
- United Nations. (2008, 02). *Climate Change and Forced Migration*. Erişim: <https://www.refworld.org/pdfid/4c2325630.pdf>, Erişim Tarihi: 02.10.2019.
- United Nations (2011). *Framework Convention on Climate Change*. Erişim: <https://unfccc.int/resource/docs/2010/cop16/eng/07a01.pdf#page=4>Erişim Tarihi: 29.10.2019.
- United Nations (2019). *The World's Cities in 2018*: Erişim: https://www.un.org/en/events/citiesday/assets/pdf/the_worlds_cities_in_2018_data_booklet.pdf, Erişim Tarihi: 12.04.2019.
- Uzun, E. (2016). Uluslararası Hukuk Çerçevesinde BMMYK'nın Yapısı, Görevleri ve Uluslararası Mülteci Hukukunun Gelişimindeki Yeri. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 60-85.
- White, S. (2013). *Osmanlı'da İsyân İklimi, Erken Modern Dönemde Celali İsyanları*. İstanbul: Alfa Yayıncılık.
- World Bank. (2019). *World Bank Data*.
Erişim:<https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL>, Erişim Tarihi: 12.03.2019.

Diğer Konular / Beyond the Topic

OSMANLI'DA BİR SULTANZÂDE

Zümrüt BAHADIR*

Öz

İstibdat yönetimi beraberinde güçlü bir muhalefeti de doğurmuştu. Bu muhalifler Paris'te Prens Sabahattin'in çağrısıyla örgütlenecekler fakat Prens'in radikal düşüncelerine destek vermeyeceklerdir. Anne tarafından hanedan soyundan olan Prens Sabahattin, Osmanlı İmparatorluğu'nun siyasi buhranlı döneminde öne çıkan bir isim olacaktır. Osmanlı'nın sosyal yapısını tanımlayan Prens bir sosyolog, adem-i merkeziyet ve teşebbüs-i şahsi kavramlarına verdiği önemle ise ilk liberal aydın olarak tarihe geçecektir. Prens Sabahattin'in düşüncesinin bir bütünü olan "Türkiye Nasıl Kurtarılabilir?" kitabı, Osmanlı İmparatorluğu'nun kurtuluşu için öne sürdüğü düşünceleri anlamak için önemli bir yapıttır. Prens'in sosyal yapıya verdiği önem, burjuva sınıfı oluşturma arzusu, İmparatorluğa yönelik ıslahat fikirleri radikal bir aydınlanmacı olduğunu göstermektedir. Prens Sabahattin'in düşünceleri döneminde yeterince önemsenmese de bugün Avrupa'da yerleşme ve bölgeselleşme kavramları çerçevesinde en çok tartışılan konulardandır. Bu çalışmada Prens'in dönemin aydınlarından farklı olan yönetim anlayışı incelenmeye çalışılacaktır

Anahtar Kelimeler: Prens Sabahattin, Adem-i Merkeziyet, Teşebbüs-i Şahsi, Türkiye Nasıl Kurtarılabilir?

AN OTTOMAN PRINCE

Abstract

The autocratic rule of Abdulhamid II paved the way for a strong opposition. These opponents organized in Paris upon the call of Prince Sabahattin; however, they would not support his radical ideas. Belonging to the Ottoman dynasty through maternal line, Prince Sabahattin was a prominent figure at a time of political crisis in the Ottoman Empire. Prince Sabahattin went down in history as a sociologist by

* Ahi Evran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Öğrencisi
zmrtbahadir92@gmail.com.

defining the social structure of the Ottomans and as the first liberal intellectual due to the importance he ascribed to the concepts of decentralization and private initiative. His book “Türkiye Nasıl Kurtarılabilir” representing Prince Sabahattin’s entire thinking is an important work to understand the ideas he put forward for saving the Ottoman Empire. His emphasize on social structure, aspiration to create a bourgeoisie as well as reform ideas for the empire indicate that he was a radical enlightened figure. Although his ideas were not given sufficient importance in his time, they are among the most discussed issues in the context of localization and regionalization in Europe today. This study attempts to provide an insight into Prince Sabahattin’s approach to governing and administration as distinct from the intellectuals of the period.

Key Words: Prince Sabahattin, Decentralization, Private Initiative, How Can Turkey be Recovered?

Giriş

İstanbul, Rumeli’nden gelmiş kimselerden gittikçe soğuyor, kendi içinde beliren mutedillere, “Ahrar” ismiyle teşekkül eden fırkaya, hatta programının ve nutuklarının şişkin, müphem fakat maddileştirilip tatbik sahasına geçirilecek olsa imparatorluğu parçalamaya pek kaadir sözleri arasında ince nezaketinden, güzel konuşmasından ve annesi Seniha Sultan’ın eşyası hayli eskimiş sarayından başka hiçbir şey bulunmayan Prens Sabahattin Bey tarafına dönüyor. (Nahid Sırrı Örik / Sultan Hamid Düşerken)

Osmanlı İmparatorluğu’nun son yüz yılında siyasi buhranlar baş göstermişti. Devlet modernleşme sancıları ile kıvranıyor, Fransız İhtilali’nin yaydığı fikir akımları uçsuz bucaksız Osmanlı topraklarında yankılar buluyordu. Azınlıkların Osmanlı’ya başkaldırmasıyla, İmparatorluğun dağılacağına kanaat getiren aydınlar, Osmanlıyı dağılmaktan kurtarmak için çeşitli fikirler ortaya attılar. Bu aydınların düşüncelerinden belki de en radikal olanı Prens Sabahattin idi. Annesi tarafından hanedan soyuna karışan Sabahattin, *Prens* unvanını kullanarak siyasi arenada görünür olacaktır.

Prens’in radikal düşünceleri Osmanlı’da azınlık halk tarafından desteklense de dönemin aktörleri tarafından oldukça eleştirilmiştir. Nitekim eleştirilerin şiddeti gittikçe artmış ve Prens’in ülkesini terk etmesine sebep olmuştur. Büyük devletlerin ellerinden kurtarılan Anadolu’da kurulan çiçeği

burnundaki Türkiye'de de kendine yer bulamamış, İsviçre'de hayata gözlerini yummuştur.

Prens'in aynı zamanda annesinin kardeşi olan II. Abdülhamid'in istibdat yönetimine karşı direnişi ve Osmanlıyı çöküşten kurtarmak için öne sürdüğü fikirleri önemlidir. O'na göre adem-i merkezîyet fikri ve teşebbüs-i şahsi düşüncesi Osmanlıyı çöküşten kurtaracak iki temel kavramdır. Prens'in bu iki kavramı temele oturtturarak tartıştığı fikirleri, bugün Avrupa'da yerelleşme ve bölgeselleşme kavramları üzerinden tartışılmaktadır.

Türkiye Nasıl Kurtarılabilir? Kitabı, Osmanlı'nın içinde bulunduğu buhranı tahlil eden ve bu buhranın atlatılması için yol gösteren Prens'in düşüncelerinin bir bütünüdür. Bu çalışmada, *Türkiye Nasıl Kurtarılabilir?* Kitabından yola çıkarak Prens Sabahattin'in düşünceleri üzerinde durulacak, bu düşüncelerin Osmanlı İmparatorluğu'nda bulunduğu yankıdan ve günümüzdeki yansımalarından söz edilecektir.

1. Osmanlı'da Bir Sultanzâde: Prens Sabahattin

Prens Sabahattin Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde ortaya çıkmış olan siyasi bir kişiliktir. Gerçek adı Mehmet Sabahattin olmakla birlikte kendini Prens Sabahattin olarak tanıtır. Tarihçiler *prens* unvanını Avrupa'da itibar kazanmak için kullandığını söylemektedirler. Fakat bu unvan bir yakıştırma da değildir. Sabahattin Bey, Tanzimat Fermanı'nı ilan ederek Osmanlı'nın hukuk devleti olma yolunda ilerlemesini sağlayan padişah Abdülmecid'in kızı Seniha Sultanın oğlu olarak dünyaya gelmiştir. Babası ise Bahriye Nazırı Gürcü Halil Rıfat Paşa'nın oğlu Mahmud Celaleddin Paşadır ve Bahriye Nazırı Gürcü Halil Rıfat Paşa, Sultan II. Mahmut'un damadıdır (Ege, 1977:3). Dolayısıyla Sabahattin Bey, anne ve baba tarafından hanedan soyuna karışmaktadır, aslında prensliği de buradan kaynaklanmaktadır. Sabahattin Bey'in bir de kardeşi Lütfullah Bey vardır.

Prens Sabahattin'in annesi Seniha Sultan hayvan sever, sporla ve müzikle alakadar ve siyasi olayları yakından takip etmekte olan birisi idi. Bir anne figürü olarak oğullarının hayatında önemli bir yere sahipti ancak prenslerin hayatında en önemli rolü babaları Mahmud Celaleddin Paşa

oynamaktaydı. Mahmud Celaleddin Paşa'nın babası erken yaşta vefat etmiş, Celaleddin Paşa öğrenimini tamamladıktan sonra Paris Sefaretine (Büyükelçilik) memur olmuş ve böylece Fransızcasını ilerletmişti. Ayrıca Sultan Abdülaziz tahtta iken Sultan Abdülhamit'in onayı ile Seniha Sultan ile evlenmiştir (Ege, 1977:5).

Mahmud Celaleddin Paşa oğullarının eğitimine bir hayli önem vermiş, küçük yaştan itibaren Avrupa'dan hocalar getirerek Fransızca öğrenmeleri için çabalamıştır. Bu eğitimi çok ciddi tuttuğu Ege'nin şu satırlarından da anlaşılabilir: *“On dokuzuncu asrın sonlarına doğru, Boğaziçi'nin efsanevi güzellikteki güzel sahillerinde, dünyanın dört bucağından büyük bir itina ile toplanıp getirilmiş nadide ağaçların zenginleştirdiği sâyedâr bir parkın içinde, cidden nefis bir mimari şaheser olan bir bina Seniha Sultan'ın Kuruçeşme sarayı, genç Prenslerin yetişmesi için, hususi bir üniversite haline konulmuş bulunuyordu. Senenin muhtelif mevsimlerinde Çamlıca tepelerindeki köşklerinde yahut (Pendik) sahillerindeki muhteşem yalılarında hep bu üniversitenin muhtelif şubeleri, kendilerine has bir ilim irfan havasıyla genç Prenslerin körpe dimâlarına büyük ümitler, sonsuz emellerle ziyadar ruhlarını esrârâhud bir cazibe ile ihata etmekte idi.”* (Ege, 1977:6-7).

“Prensler küçük yaştan itibaren böyle bir ortamda eğitim alarak büyümüşlerdi. Fransızca'yı çok iyi bilmekteydiler. Prens Sabahaddin küçük yaşta Fransız şair La Martin'in eserlerini çevirmiş, Lütfullah Bey ise Fransız şairlerin eserlerinin bazılarını manzum olarak dilimize çevirmiş ancak bu şiirler basılmamıştır” (Ege, 1977:8). Prens Sabahaddin, aynı zamanda kimya ve fizik ile ilgilenmekte idi. Küçük yaştan beri aldığı eğitim Prenslerin oldukça donanımlı bireyler olmalarını sağlamıştı.

Ege, Prens Sabahattin'in kendine has yeteneklerinin olduğunu ancak bunlardan en değerli olanının vicdani, ahlaki ve ruhani kudreti olduğunu ifade eder. İnsanların dertleriyle şefkatle alakadar olduğunu, annesi gibi hayvanlara karşı derin bir merhamet beslediğini, bu yüzden de ömrü boyunca et yemediğini aktarır (Ege, 1977:9). Prens Sabahaddin'in kişilik özelliklerini bilmemizi sağlayan bu aktarımlar ileri de Prens'in Osmanlı İmparatorluğu'na karşı da nasıl bir tutum izlediğini ortaya koyacaktır.

2. Sultanzâde'nin Fikri Hayatı

19. yy. Osmanlı Devleti için buhranlı bir dönemdir. Çok uluslu yapıya sahip olan İmparatorluk Fransız İhtilali'nin etkisiyle yayılan ulusçuluk akımının, kendi bünyesinde bulunan unsurlara yansımaları ile uğraşmaktaydı. Osmanlı aydınları devletin kurtuluşu üzerine kafa yormakta ve İmparatorluğu Avrupa devletleri gibi güçlü kılmak istemekteydiler. Osmanlı'nın bekasını düşünen aydınlardan biri de Prens Sabahattin'dir.

Prens, bilindiği gibi ciddi bir eğitim almış, eğitimine daha sonra Fransa Sorbonne Üniversitesi'nde devam etmiştir (Ege, 1977:34). *“Düşünce hayatını şekillendiren düşünürler Le Play, Edmond Demolins, De Tourville gibi isimler olmuştur”* (Durukan, 2006:150).

Prens Sabahattin, özellikle Demolins'den etkilenmiş ve Osmanlı'da yaşanan siyasi, sosyal ve kültürel sorunları çözmek için sosyal analizler yapılması gerektiğini savunmuştur. Osmanlı'nın kurtuluşu için çareler arayan Prens, bu arayışını tıbbın insanı tedavi edişine benzetmiştir. *“Tıpta nasıl hastalık tedavi edilmeden önce çeşitli bilimlerin yardımıyla (biyoloji, fizyoloji vs.) vücut tanınıyor sonrasında hastalık ile ilgili işlemler yapılıyorsa, bir devletin bünyesindeki esas sorunlar da yardımcı bilimler yoluyla (burada asıl kastı sosyoloji bilimi) tespit edilip onu tedavi edecek ıslahat programına öyle geçilmelidir der”* (Ege, 1977:35). Bundan dolayı sosyoloji programlarını özenle takip edip kendi devletine çözümü sunacak olan programı arıyordu. Sonunda bu programı Le Play'in kurduğu Science Sociale (İlm-i İçtima) da buldu (Durukan, 2006:153).

Prens Sabahaddin bu programa nasıl tesadüf ettiğini Ege'ye şöyle anlatmıştır: *“Birgün mânen, maddeten çok yorgun, çok üzgün bir halde Paris'in meşhur caddelerin birinde bir kütüphanenin vitrininde (EDMOND DEMOLİNS)'in (Aquoi tien la superiote des Anglo- Saxon) ünvanlı eseri gözüme ilişti. Hemen kütüphaneye girerek kitabı satın aldım. O gece bir hamlede kitabı baştan sona okudum. Müellifin (Anglo-Saksonların fakiyetlerinin sebebi nedir?) sualine verdiği cevapta o zamana kadar sosyoloji neşriyatında tesadüf etmediğim, müsbet ilimlerin metodlarına benzeyen bir ilmi metodun mevcudiyetini sezmiştim.”* (Ege, 1977:36).

Ege'nin aktardığı bu satırlar bize Prens'in Osmanlı'nın kurtuluşu için aradığı çareyi bulduğunu, Demolins ve Le Play'in görüşlerini Osmanlı için uyarlayarak ülkesini çöküşten kurtarmaya çalışacağını ifade etmektedir. Science Sociale Prens için büyük öneme sahiptir. "... *Korkunç ve öldürücü uçurumlarla dolu bir gece yolculuğunu kuvvetli bir projektörle nasıl emniyetli bir hale getirmek mümkünse, Sosyal Bilim sayesinde de sosyal yaşamımızın en muğlak ve karanlık meselelerini aydınlatıp açıklayarak gelecek yolculuğunu aynı şekilde güvenli hale getirmek mümkün! Temenni ederim ki vatanımız, siyasi bağımsızlığını kaybetmeden önce, bu keskin bilgiden tamamen istifade edebilsin.*" (Sabahattin, 2002:15).

Nitekim bu sözleri, bize Prens'in Science Sociale Osmanlı'yı kurtaracak büyülü bir formül gibi algıladığını göstermektedir. Peki, nedir bu Science Sociale, ya da Prens'in deyimiyle İlm-i İçtima?

Science Sociale, Fransız toplumunun yaşadığı sorunları çözmek amacıyla Le Play Okulu tarafından ortaya atılmış, felsefi temelleri olan bir programdı. Bu okulun toplumdaki demografik değişimler, savaşlar, ekonomik değişimler (zenginleşme ya da yoksullaşma), toplumu oluşturan yapılar, cemaatler, sosyal olaylarla ilgili olarak sosyolojik incelemeleri vardır. Prens Sabahattin, tüm bu incelemeleri bir kenara bırakarak Osmanlı ile o dönemki Fransa arasında benzerlik kurmakta, toplumda yaşanan bozukluğu düzeltmek için ortaya atılmış olan Science Sociale'in sosyal tekniklerini siyasal program olarak Osmanlı'ya uyarlamaktadır (Reyhan, 2006:151).

Prens Sabahattin, bilimin sınıflandırmalar ile bilim olabildiğini savunmaktadır, Science Sociale'yi de bilim olarak kabul etmesinin temelinde toplumları sınıflandırmış olması yer almaktadır (Sabahattin, 2002:12-13). Böyle bir sınıflama esasen Demolins tarafından ortaya atılmıştır. "*Demolins toplumları formations communautorites (kamucu/iştiraki ya da tecemmüi yapılar) ile formations particularistes (bireyci/ infiradi yapılar) olarak sınıflar ve science sociale bu temel üzerine inşa edilir*" (Durukan, 2006:151). Bir toplumun bu şekilde sınıflandırılması, o toplum yapısının tanınmasının önünü açar, bu da Sabahattin'e göre o toplum için gerekli olan ıslahat programının doğru biçimde seçilmesini sağlar (Sabahattin, 2002:15).

Prens'in tecemmüi (cemaatçi) toplumlar olarak adlandırdığı toplumlar her şeyi topluluktan bekleyen, kişisel teşebbüsten yoksun toplumlardır, oysaki infiradi (bireysel) toplumlarda kişiler kendilerine güvenir ve ön plana çıkan şey kişisel teşebbüsleridir. “*Bu tür toplumlar yönetim şekli olarak, yaşayış olarak daha iyi toplumlardır*” (Akşin, 1980:43). Prens'e göre cemaatçi yapılar kamusal hayatı özel hayat üzerinde hâkim kılmakta, bu yüzden de yönetim şekli ne olursa olsun (meşrutiyet, cumhuriyet, monarşi vb.) sağlıklı bir siyasi yaşam kurulamamaktadır. Osmanlıdaki bu cemaatçi yapı fikri değişmeli, başarılı ıslahatlar yapabilmek için teşebbüs-ü şahsinin (özel girişimin) önü açılmalıdır. “*Osmanlı cemaatçi yapıdan bireyci yapıya geçmediği sürece çöküşten kurtulamayacaktır*” (Durukan, 2006:152).

Prens'in Le Play okulundan alarak Osmanlı'ya uyarladığı düşüncenin unsurları birbirinden ayrılmamaktadır ancak Mardin şöyle bir ayırım yaparak fikri anlamamıza yardımcı olmuştur:

- a) *Bir insan ideali*
- b) *Bu insan idealini gerçekleştirecek eğitim teorisi*
- c) *Bu insan idealine uygun bir toplum modeli*
- d) *Mevcut toplumları tahlil etmeye yardımcı olacak 'toplum tahlil metodu, (Mardin, 1964:217).*

Mardin'in bu sıralamasında toplum tahlil metodu en başta olmalıdır. Çünkü Prens toplumları tanımadan yapılacak tüm faaliyetlerin başarısızlıkla sonuçlanacağı söylemektedir. Nitekim toplumları tanımadan ıslahatlar yapmayı, düzensiz bir gemi ile seyahat etmeye benzetmesi toplumu tanımaya ve onu sınıflandırmaya verdiği önemi göstermektedir (Sabahattin, 2002:15).

Mardin, “*Prens'in sosyolojik alana dâhil olan bu tekniğin siyasi teori olarak kullanılmasının sorunları çözmeye yetersiz*” olduğunu ifade etmektedir (Mardin, 1964:222). Yine de Osmanlı Devleti'nin düştüğü buhrandan kurtulması için ortaya attığı fikirler, bugün dahi zaman zaman tartışılmaktadır. Tüm bu fikirlerini topladığı “*Türkiye Nasıl Kurtarılabilir?*” kitabı bu fikri çerçevede incelenmeye değerdir.

3. Bir İmparatorluğu Kurtarmak

Prens Sabahattin'in temel amacı dönemin diğer aydınları gibi Osmanlı'yı düştüğü buhrandan kurtarmaktı. Bu amaçla yürüttüğü çalışmalarını ve fikirlerini kitabında anlatmıştır. Prens'in diğer aydınlanmacılardan ayrılan yönleri bulunmaktadır. Mesela Prens'in demokrasi anlayışı, Jön Türklerin demokrasi anlayışından farklıdır, bunu adem-i merkeziyete vurgu yapmasından anlamaktayız. Bir başka ayrılan yönü ise Prens'in sorun olarak sosyal yapıyı ele almasıdır. Prens, sorunu II. Abdülhamit'in padişahlığında görmez, sorun Osmanlı'nın sosyal yapısı ile ilgilidir. Asıl mesele Abdülhamit'i devirmek değil, Doğulu toplum tipi olan cemaatçi yapıdan Batılı toplum tipi olan bireyci yapıya geçmektir (Berkes, 2002:397). Bu toplumsal dönüşüm ise sosyal yapıyı tanımakla başlar.

“Sosyal yapıyı tanımadan, bilimsel yöntemlerle sosyal analizler yapılmadan, Batı'dan yayılan düşüncelerin mahiyeti anlaşılmadan ıslahatlar yapılması, o toplumun düzenlenmesini sağlayamaz.” (Sabahattin, 2002:27). Islahatların neden başarısız olduğunu Prens Sabahattin böyle açıklamaktadır. Toplumu analiz ve sınıflandırma ile sorunu aydınlatmak gereğini duymuştur Prens, Osmanlı Devleti cemaatçi bir yapıya sahiptir öncelikle bu yapıdan infiradi yapıya geçmesi gerekmektedir. *“Tanzimat'tan beri süregelen çağdaşlaşma ıslahatlarının ilk yapıdan ikinci yapıya geçişi sağlaması gerekmektedir, oysaki ıslahatlar ilk yapının daha güçlenmesine yol açmıştır.”* (Berkes, 2002:397). *“Tanzimat gelirleri tek merkeze toplayarak merkezi idari teşkilatı kapsayan büyük bir memur ordusu yaratmıştır ve bu durum cemaatçi yapıyı güçlendirmektedir.”* (Sabahattin, 2002:30).

Sosyal yapının değişimi eğitimin bireysel insanlar yetiştirmesiyle başlar. Yani Prens'in insan ideali infiradi, kişisel teşebbüse yatkın bir insan modelidir. Bunun da en başta eğitim modelini değiştirerek yapılacağını düşünmektedir. Eski eğitim sisteminde önemli olan beden eğitimiydi çünkü beden gücü savaşçılık açısından önemliydi. Şimdi ise devlet, teorik ve kanun kuvveti ile idare ediliyordu. Bu bize eğitimin de sosyal koşulların altında kaldığını göstermektedir. *“Nasıl ki Tanzimat ülkemiz için bireycilik yolunda yeni toplumlara doğru bir ilerleme yaratamıyor, toplumumuzu sosyal mutluluğa ulaştıracak yola getirdiğini gösterecek bir işaret olamıyorsa,*

okullarımız da bunu sağlayacak yeni bir eğitimin ülkede olduğunu gösterecek bir alâmet değil!” (Sabahattin, 2002:31).

Prens Sabahattin'in bu sözleri bize Osmanlı eğitim modelini tasvip etmediğini ve bunun değiştirilmesini düşündüğünü göstermektedir. Prens, bütün sorunların temelinde cemaatçi yapıyı görmektedir. Cemaatçi yapıdan bireyci yapıya geçişin ise temelde eğitimle gerçekleşeceğini söylemektedir. Bir toplumda eğitimi başlatan ve düzenleyen kurum ise ailedir. Bireyci zihniyete sahip aileler yetiştirmek, bireyci kız ve erkeklerin yetişmesinin önünü açacak, böylece toplumun temel yapısı olan aileden başlayıp eğitimle desteklenecek olan bireyci yapı toplumda hızla yayılmaya başlayacaktır. Peki, bu nasıl gerçekleştirilebilir sorusuna yanıt yine Prens Sabahattin'den gelmektedir: “... İlk olarak Sosyal Bilim'in bireyci eğitim hakkındaki araştırmalarından ve İngiliz Public Schooll ve yeni okulların eğitim kurallarından esinlenerek ülkenin en uygun yerlerinde kız ve erkekler için ayrı ayrı kurulabilecek eğitim kurumlarına, o okullardan işin ehli eğitmen aileler getirilmesi. İkinci olarak gençlerimize bireyci karakteri oluşturmak için Anglo-Sakson eğitim ortamından ve özel hayatlarının aile ve çiftlik gibi kurumlarından yararlanılması. Üçüncü olarak bu yollarla yetişecek gençlere, toprağa güçlüce yerleşecek ve özgürlüklerine kendi çalışmalarını ile yaratmayı hazırlayacak gerekli kolaylıkların gerçekleştirilmesi. Ülkemizde bireyci çevreden yardım isteyerek kurulacak olan –bilimsel ortamın yönetimine bırakılması gereken- bireyci eğitim kurumları; ancak bu koşullarla amaca yürüyebilirler.” (Sabahattin, 2002:51-52).

Prens Sabahattin'in eğitim konusunda çarpıcı görüşleri vardır. Sosyal gelişmeyi sağlayacak olan eğitim, yalnızca teorik öğrenim dersleri ile sağlanamayacağını savunan Sabahattin, öğrenimin günümüz ihtiyaçlarına göre şekillendirilip etkin bir eğitim sağlamanın yardımcısı olması gerektiğini söyler. Ayrıca kişisel gelişimi sağlayacak olan eğitimin, bütün safhalarının iş hayatında ortaya çıkabilecek tüm ihtiyaçlara cevap vermesi gerekmektedir. Prens'e göre “Okulların yönetiminde de amaç; kendilerini yaşatacak araçları ve dayanakları, hükümet dışında bulabilmeleridir. Okullar devletin idari teşkilatının bir bölümü olmak yerine, ailelerin iş yaşamının yardımcıları hâlini almalıdır.” (Sabahattin, 2002:47).

Okulların hükümet dışında kendini yaşatabilmeleri, onların kamunun tahakkümünden kurtulmalarını sağlayacaktır ve böylece teşebbüs-ü şahsinin önu açılacaktır. Devletin idari teşkilatının bir bölümü olması, özel hayata bağlı olarak gelişmesine engel olur bu sebeple okullar merkezin bir parçası olmaktan çıkarılmalıdır. Bunun gerçekleşebilmesi içinse yani hem okulların özel hayata bağlı olarak gelişmesi, hem de iş gereksinimlerine karşılık verebilmesi için genel okullar kurulmalı ve yönetimleri yerel yönetimlere bırakılmalıdır. (Sabahattin, 2002:48).

Fakat Prens'in savunduğu eğitim fikri laik bir eğitim fikri değildi. Prens Osmanlı içindeki din kurumlarının eğitim algısının daha bireyci olduğunu iddia ediyor, yalnızca azınlık okullarında olan bu eğitimin tüm ülkeye yayılması gerektiğini söylemekteydi (Sabahattin, 2002). Laik eğitim anlayışının Osmanlı Devleti için yetiştirilmesi gereken bireyci tipi engellediğini savunan Prens, Türklerin geri kalmasını eğitimin, dini kurumlardan alınıp devletin eline verilmesinden dolayı kaynaklandığını söylüyordu. *“Prens Sabahaddin'in övgü ile bahsettiği dini kurumların eğitim modeli aydınlanmacı bilimsel anlayışa ters bir düşünce idi, bu düşünce eğitim felsefesi açısından tahripkârdı, nitekim İttihat ve Terakki Cemiyeti Prens'i bu konuda şiddetle eleştirmiştir.”* (Kansu, 2006:164).

Sosyal yapımızın değişimini kurtuluş olarak gören Prens'in eğitime verdiği önemin temelinde ise bir burjuva sınıfı yaratmak istediği şu sözlerinden anlaşılmaktadır: *“Sosyal kurtuluş; yönetim erkinin tahakkümünü arttırmakla değil, özel girişimciliğin gelişmesi sayesinde özel hayatın düzenlenmesi ve desteklenmesi ve kamusal hayatta da aynı amacın sağlanmasıyla mümkün! Özel hayatımızın düzenlenip desteklenmesi ise; toplumumuzda yükselmek isteyenlerin bunu şimdiye kadar olduğu gibi yönetim erkini ele geçirmekte değil, üretim alanında kazanılacak bağımsız statülerde aramasında ve o yeteneğe sahip olmasında bulunuyor. Bunun içindir ki özel hayatımızın ıslahı; bireyci eğitim ile donatılmış işletmeciler sınıfının yetiştirilmesine dayanıyor.”* (Sabahattin, 2002:34).

Burada da ifade ettiği gibi geleceği kuracak aydınların birer girişimci olarak yetişmesi böylece sosyal yapımızın değişmesi gerekmektedir. Prens'in

eğitim yoluyla burjuva sınıfı yaratmaya ve bu sınıfla toplumun diğer alanlarını düzenlemeye çalıştığını görmekteyiz. Prens'in burjuva sınıfı yaratmaya yönelik çabaları, onun liberal eğilimlerinin olduğunu göstermektedir. Teşebbüs-i şahsiyi kişisel girişimci birey olarak tanımlar. Prens Sabahattin, bireyci eğitim ile işletmeci sınıf yetiştirmek istiyor. Burjuva sınıfı yalnız eğitimle yaratılamaz, pek tabii Prens Sabahattin de bunu biliyor ve mülkiyet konusu üzerinde önemle duruyordu. Mülkiyetin varlığı ve onun korunması, ülkedeki çalışma şeklini ve toplumun güçlü yapısını gösterir oysa Osmanlı'da mülkiyet kavramı gelişmemiştir. Prens, mülkiyet kavramının gelişmemiş olmasını yalnızca idari bir sorun olarak düşünmemektedir.

“Halkımızın en geniş ve sabit kalan kısmını oluşturan ve köylerde toplu halde yaşayan çiftçiler iki çeşit araziden geçimini sağlıyor:

- 1. Baltahıklar ve meralar gibi köylüler arasında taksim edilmemiş olan arazi; işletmeye gerek kalmadan ürünü alınan bu yerlerin taksimine gerek yok çünkü bu araziler herkesin kullanımına açık.*
- 2. Tarlalar, bunlardan yararlanılıp işlenmesi, devamlı bir çalışma gerektirdiği için aile toplulukları tarafından kullanılmaktadırlar. Eski örgütlenmeye dair tarihi kayıtlarda 'kurâ ve tarlalar' tabiri yer alır. Devleti kuran Sipahiler; kendilerini topraklarda tarım yapan kurâ; yani köy cemaatleri karşısında buluyorlar.”* (Sabahattin 2002:34-35).

Prens Sabahattin'in bu ifadesinden de anlaşılabilceği gibi mülkiyet kavramının gelişmemesi idareden değil aslında Osmanlı'nın sosyal yapısından kaynaklanmaktadır. Cemaatin kendini temsil eden bir güç olmadan varlığını sürdüremeyeceğini ifade eder (Sabahattin 2002). Köyü bir tarımsal cemaat olarak tanımlayan Prens, bu düzenin devam edebilmesi için cemaatin kendini temsil eden güce, -sipahi oluyor bu durumda-, ihtiyaç duyduğunu ifade etmektedir. Bu yapılanma mülkiyet kavramının gelişmesine engel olmaktadır. Mülkiyet devlete, yönetim erkine aittir. Mülkiyet kavramı gelişmeyen Osmanlıda doğal olarak bir burjuva sınıfı da gelişmiyor. Sosyal güçsüzlüğümüz olarak tanımlandığı bu yapıyı, iktisadi alandaki rekabete engel olarak görmektedir. Ülkenin yalnızca idari ve askeri olarak sevk edilmesi

ülkeyi korumaya yetmemektedir, iktisadi alandaki esaret zorunlu olarak siyasi esareti doğurmaktadır diyerek, Osmanlının son dönemlerindeki ağır ekonomik buhranın da ana kaynağını idare alanı dışında temellendirerek ifade etmektedir (Sabahattin, 2002:36).

Sorunun çözümünü ise sosyal sınıfın zihniyetinin değişime açık, yeni bir zihniyetle gelecek kuşakları girişimci ve etkin kılacak bir eğitim sayesinde olacaktır. Eğitim ile cemaatçi toplum yapısı bireyci toplum yapısına dönüşecektir. Bireyci toplum yapısı, şahsi teşebbüsün var olmasını sağlayacak böylece kolektif mülkiyetten vazgeçilerek özel mülkiyete geçilmesi sağlanacaktır. Prens, Osmanlı'daki asıl sorunu sosyal yapıda görmekte ve tüm sorunların çözümünü sosyal yapıdaki değişime bağlamaktadır. Cemaatçi yapılar, özel hayat üzerinde kamusal hayatın tahakkümü olan yapılar. Merkezi idareler bireylerin özel hayatlarını sınırlamakta, merkezileşme arttıkça bu sınırlar daha da artmaktadır. Refah içinde yaşayan, ilerlemiş bireyci toplumlarda, bireye kişisel girişimin yani teşebbüs-i şahsinin kazandırdığı bir özgürlük ve bu özgürlüğün sağlanabilmesi için yerel yönetimler tarafından merkezi idarenin kısıtlanması durumu vardır. *“Yani özel hayatın gücü; yönetim erkinin yerine getirmek zorunda olduğu görevlerin sınırlandırılmasını gerektiriyor. İşler; ilgili ve ilgililerin de ehliyetlileri tarafından yürütülüyor. İşler ayrı ayrı kurullara bölüştürülmüş, bu şekilde her özel işe ve sorumluluğa özel bir yetki karşılık gelmekte. Bu nedenle yönetimi devlete kalan işler; özel ve yerel faaliyet ile yerine getirmesi mümkün olmayan işleri kapsayacak biçimde en alt seviyeye iniyor... İşte kamusal hayatta gerçek bir ilerleme yaratan adem-i merkeziyet!”* (Sabahattin, 2002: 37-38).

Bugün çok sıkça tartışılan yerelleşme kavramı aslında Osmanlı da Prens'in hayata geçirmek istediği bir olguydu. Prens Sabahattin, yönetim işlerini etkin biçimde dağıtarak hem merkezin yükünü hafifletmek hem de hayal ettiği bireyci toplumu kurmayı kolaylaştırmak istiyordu. Merkezi yönetim sistemi ister monarşi ister parlamenter monarşi, isterse cumhuriyet olsun özel hayatın üzerinde kamusal hayatı tahakküm altına almaya devam edecektir, bu durum Osmanlı için beraberinde yine baskı ve çöküşü getirecektir diyerek meşrutiyetin Osmanlıyı çöküşten kurtaramayacağını ifade etmiştir. Tanzimat Fermanı Prens'e göre ilerlemeyi göstermez, aksine hâlâ

olduğumuz yerde saydığımızı gösterir çünkü bu ferman ile ülkedeki gelirler tek bir elde, merkezi idarede, toplanıp oradan dağıtılarak kamusal hayatın merkeze bağlı olması sağlanmıştır. Bu durum da özel hayat üzerinde ona hâkim ve güçlü bir kamusal hayat meydana getirmektedir (Sabahattin, 2002:39).

Prens, Osmanlıyı çöküşten kurtaracak yol haritasını, sorunları tespit ve tahlil ettikten sonra çizmişti. İlk önce kamusal hayat ıslah edilmeli, bu da yerel yönetimler güçlendirilerek yani devlet adem-i merkeziyete uygun biçime getirilerek başlanmalıydı. *“İdari teşkilat; merkezden verilecek emri ülkenin her tarafına dağıtma ilkesine göre değil, onun yerine, her belirli işe karşılık yetkili ve sorumlu bir yönetim kurulu oluşturmak ilkesine göre düzenlenmeli! Bu ise yönetim işlerinin türü, sayısı ve karmaşıklığı bakımından ayrılması, işlerin yönetimi en uygun yerde bulunan, en uygun kurullar tarafından yeterli yetki ve gerekli araçlarla ayrı ayrı yüklenilmesi demektir.”* (Sabahattin, 2002:43).

Yerel yönetimin oluşturulmasında o bölgenin refahı ve kalkınması ile ilgilenecek kalıcı memurlar sağlanmalıdır ki yerel yönetim kalıcı bir hale gelebilsin. Osmanlı'da tüm güç merkezi idarede yani padişahda idi. Prens Sabahattin üç kıtaya yayılmış olan devletin, İstanbul'dan yönetilemeyeceğinin farkındaydı. Bu görüşünde de haklıdır. Her bölge ya da her vilayet aynı gelişmişliğe sahip değildi. Balkanların refah seviyesi farklı, Anadolu'nunki farklı, Kuzey Afrika'nunki farklı idi. Bu durumda merkezi idare her bir yere farklı bir program uygulamalıydı, bu ise merkezi idareyi zorlayacak bir durumdu. Bu yüzden merkezi idare, adem-i merkeziyet ile güçlerini yerel yönetimlere devredebilir ve yerelleşme ile her bölgenin ihtiyacı olan kalkınma programı hazırlanabilirdi.

Merkezi idare gücünü yerele devrederken güvenlik, adalet, eğitim, maliye gibi konularda da erkini devretmelidir. Bu devir hem yönetimi kolaylaştıracak hem de her bölgenin şartları farklı olduğu için her bölge kendi ihtiyacına göre düzenlemelerde bulunacaktı. Bu da azınlıkların ve Müslüman halkın yönetime katılımını sağlayacak, hem de onları İmparatorluğa daha çok bağlayacaktı.

Prens'e göre, güvenlik güçlerinin halkın haklarına tecavüz etmemesi için, güvenlik işlerinin yerel yönetimlerce yapılması gerekmektedir. Bölgeyi tanıyan ve bölge insanının sorunlarını bilen yönetimlerin, bölgedeki güvenlik konusunda merkezi idareden daha başarılı olacağı düşünülmektedir. Prens Sabahattin, Adalet işlerinin sağlıklı biçimde işleyebilmesi için bu işlerin de yerel yönetimlerce yapılması gerektiğini önemle vurgulamıştır. *“Hâkimlik en yüksek sorumluluk duygusunu gerektiren bir statüdür. Sorumluluk duygusu ise kişisel özgürlüğün sonucudur! Hangi yapı kişisel özgürlüğü ve sonuç olarak sorumluluk duygusunu fazla beslerse, o yapının düzenlendiği ülkelerde yapay tedbirlere başvurulmadan adalet ihtiyacını sürekli ve güvenilir bir biçimde yerine getirecek sosyal kişilerin oluşması doğaldır.”* (Sabahattin, 2002:44).

Prens cemaatçi yapıların toplumda bağlılığı arttırdığını ve kişisel özgürlüğün olmadığını ifade eder. Bu özgürlüğün olmaması Osmanlı adalet sisteminde güvenilir kararların çıkmamasına neden olmaktadır. Anayasada yer alan *'azledilmezlik'* kuralı kendisinden beklenen kişisel özgürlüğü ve sorumluluk duygusunu sağlamamaktadır. Prens'e göre bu sorunun çözümü için ilk adım yerelde çevrenin hürmetini kazanmış olan, hakemliğine güvenilen kişinin sınırlı davalarda sulh hâkimi olarak görevlendirilmesidir, böylece adaletin hızlı ve kolay biçimde sağlanabilmesi için yereldeki kişilerden istifade edilmiş olunur. Ülkenin her tarafındaki adalet ihtiyacını karşılamak için hâkimler sınıfından işinin ehli ve dürüst olanlarının seçilmesi, adliye teşkilatının sınırlı sayıda hâkimle idare edilebilecek biçimde düzenlenmesi ve davaların hızla çözüme kavuşturulması, adli teşkilatı ve hâkimleri güçlendirecektir (Sabahattin, 2002:45).

Prens'in sunduğu çözüm önerileri günümüz Türkiye'sinde de tartışılmaktadır. Davaların çok uzun sürmesi ve masraflı olması, adalet sisteminin hızlı işlememesi, hâkimlerin bağımsızlığı hâlâ tartışmalı konulardandır. Osmanlı'dan beri tartışılan adalet sisteminin istendiği biçimde işlemediği, ülkemizin bu konuyu tartışıyor olması, aynı kısırdöngünün içinde olduğunu gösterir. Prens'e göre *“Adliye teşkilatı bir örnek değil, yerel yönetimlerin ihtiyacına göre düzenlenirse adli sistem daha iyi işler hâle gelir.”* (Sabahattin, 2002: 46).

“Üretimin temel koşulu üretim araçlarının yeniden üretilmesidir.” (Althusser, 1994:18). Üretim araçlarının yeniden üretilmesi içinse kişisel girişimin önü açılmalıdır. Yönetici sınıf girişimcilerin önünü açmalı, kolaylığa kavuşturmalıdır. Sorunların çözümünü yalnızca merkeze gelerek çözmelerini beklememelidir, aksi takdirde bu durum üretimin aksamasına ve yönetim erkinin gücünü kaybetmesine vesile olur.

Ülke servetlerinin işletilmesi ise Prens tarafından Osmanlı'da başka bir sorun alanı olarak görülmüştür. Ülke servetlerinin işletilmesi için basit yöntemler geliştirilmeli, yerel yönetimlerin çözümleyebileceği şekilde düzenlemeler yapılmalıdır (Sabahattin, 2002:47). Prens, ülke serveti olarak nitelendirilen orman, maden, akarsu gibi alanların yönetimi ve üretim amaçlı kullanılması şahsi teşebbüs ile sağlanırsa ülkenin kalkınacağını savunmaktadır. Cemaatçi toplumlarda ve yönetimlerde topluluklar tüm faaliyetleri merkez erkten beklemekte böylece merkeze ağır bir yük yüklemektedirler. Bu yük altında ezilen idare, ülke servetlerini sağlıklı biçimde işletemez ve gerçekleşmesi istenen kalkınmayı sağlayamaz. Eğer bu toplum yapısı bireyci topluma dönüşürse, merkezi idare şahsi teşebbüsün önünü açarak ülke servetlerinin çok daha iyi biçimde işletilmesini sağlayabilir. Bu konuda yerele devredeceği güçleriyle ülkenin bayındırlık ve imar işlerinde istenen düzeye ulaşmasını sağlayabilir.

Eğitimin, adaletin, güvenliğin düzenlenmesi, kamusal hayatın ıslah edilmesi ve yerel aktörlerin burada rol alabilmesi için yerelin belli bir bütçeye sahip olması gerekmektedir. Prens Sabahattin, yerel yönetimlere verilecek yetkilerle birlikte her ilin bir yerel bütçeye sahip olması gerektiğini savunmaktadır. Üretimin ve şahsi teşebbüsün sürekliliği için gerektiği zaman merkez tarafından belirlenen sınır dâhilinde yerel yönetimlere borç alma yetkisi verilmelidir (Sabahattin 2002:48). Prens'in 1900'lerde savunduğu bu düşünce bugün sınırlı şekilde işletilmektedir. Yerel yönetim aracı olan belediyeler, bir ilin yerel ihtiyaçlarını karşılamak için belirli bir bütçeye sahiptir. Yerel yönetimler adalet, eğitim gibi alanlarda hizmet veremeseler de illerin ihtiyacı olan başka gereksinimleri karşılamaktadırlar (Keleş, 2014:265). *“Yerel yönetimler ve merkezi yönetimin açıklanan ilkeler üzerine düzenlenmesi ile en iyi işleyecek ve olgunlaşacak uygun idare kurulları*

meydana getirilecek ve bunların düzenli olarak çalışması zorunlu ve doğal olarak, kendilerini yaşatan gelirlerin yani vergilerin en güvenilir ve adil şekilde gelişmesini doğuracaktır.” (Sabahattin, 2002:47).

Merkezi idarenin yetkilerini, belirli kurallara uyararak yerel yönetimlere devretmesi, Prens'e göre vergilerin daha adil ve güvenilir biçimde toplanmasını sağlayacaktır. *“Osmanlı devletinde baş gösteren ekonomik bunalımın üstesinden gelebilmek ve teşebbüs-i şahsinin önünü açabilmek yerel yönetimin güçlendirilmesi ile mümkündür. Maliye alanında yapılacak bu tarz bir düzenleme yerelin üzerindeki yani özel hayatın üzerindeki kamusal tahakkümü ortadan kaldıracaktır.” (Sabahattin, 2002: 48).* Nitekim Prens Sabahattin'in öne sürdüğü bu düşünceler, Avrupa'da bugün yerelleşme ve bölgeselleşme kavramları ile tartışılmaktadır. Günümüzde Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı (AYYÖŞ)¹ olarak bildiğimiz antlaşma maddeleri, merkezi idarenin yetkilerini oldukça daraltmakta yerel yönetimleri ise oldukça güçlendirmektedir. Ülkelerin yerel siyasetine daha çok önem veren ve kalkınmanın yerelden sağlanacağını öne süren bu belgede de merkezi idarenin sınırları daraltılmış, eğitim, güvenlik gibi alanlar ve mali yetkiler yerele devredilmeye çalışılmıştır. Yerelde gelişecek olan bu örgütlenmenin ülkelerin kalkınma hızlarını artacağına vurgu yapılmaktadır. Prens'in sözünü ettiği düzenlemelerin yapılabilmesi, düzenleme kurullarının varlığı ile olanaklı kılınabilir. Prens'in deyiimiyle: *“Yönetim işlerinin bölgesel ve sosyal koşullara göre farklar göstermesi zorunlu! Bu durumda her yerin yönetimini tek bir kalıba uydurmaya çalışarak yönetimin yerel ihtiyaçlara uygunluğunu engelleyecek genel bir kanun ile il idaresi düzenlenemez. Yerel yönetim teşkilatlarının –bölgenin ve işlerin ihtiyaçlarına uygun olacak biçimde-düzenlenebilmesi için şimdiki iller doğal ve sosyal koşullar itibariyle mıntikalara ayrılmalı. Bu yolla birkaç il bir mıntika içine alınabilir. Her mıntika için bir düzenleme kurulu oluşturulmalı; Hindistan ve Mısır gibi yerlerin yönetiminde başarılı olmuş, İngilizlerden devlet hizmetine alınacak bazı kişilerin bu kurulların başkanlığına getirilerek düzenleme yeteneklerinden yararlanılmalıdır.” (Sabahattin, 2002:48-49).*

İllerin kendi içinde ya da bölgelenerek yönetim işlerinin yeniden düzenlenmesini savunan Prens Sabahattin, bu işin nasıl yapılacağını da

anlatmıştır. İl idare kanunları da bu bölgeleme ve araştırmaların sonucunda kendiliğinden oluşmalıdır. Prens'in daha önce de belirttiği gibi her ilin sosyo-kültürel yapısı birbirinden farklıdır, bu yüzden de tek tip bir kanunla idare edilmesi mümkün değildir. Bu yüzden merkezi idare bu konudaki yetkilerini de yerele devretmelidir. Düzenleme kurulları, düzenleme işlevini tamamladıktan sonra denetleme işlevini de üstlenmelidir. Böylece düzenin devamlılığı sağlanmış olacaktır (Sabahattin, 2002:49).

Prens, bu söylediklerinin gerçekleşmesi halinde yeni kuşakların oluşturacağı aileler kişisel girişime açık, özel mülkiyeti benimsemiş ve ülkenin bayındırlaşması için çalışan aileler olacaktır. Bu aileler sayesinde toplumda dönüşüm başlayacak ve Osmanlı toplumu, içine düşmüş olduğu buhrandan kurtulacaktır. Kendi ifadesiyle: *“Asırlardan beri askeri ve siyasi yollarla bir türlü çözmeyi başaramayarak bugün kesin bir çöküşle kapanacak bir facia halinde yaşadığımız ‘varlığımızın bekası’ sorunu, lehimize ve bütün insanlığın lehine olarak ancak bu şekilde çözülebilecek.”* (Sabahattin, 2002:53).

4. İmparatorluk Açısından Prens Sabahattin

Damat Mahmud Celaleddin Paşa, Adliye Nezareti'nde çalışırken çok başarılıydı. II. Abdülhamit ile arası çok iyi olan Paşa'nın kâhyasının, Sultan Hamid'i devirmeye çalışan grubun içinde yer alması, Paşa'nın görevinden azledilmesine neden olmuştur. Daha sonraki görev tekliflerini reddeden Paşa'nın Sultan Abdülhamit ile arası gittikçe açılmıştır. Mahmud Celaleddin Paşa, Sabahattin'in sütkardeşi Fazlı Bey'e, Sultan Abdülhamit'in kendisine şöyle sitem ettiğini aktarmıştır: *“Beni yapayalnız bırakıyorsun. Eğer memleketin idaresinde bir kusurum olursa ve memlekete bir fenalık gelirse, bunun mesulü sensin; Çünkü benim itimad ettiğim başka kimsem yoktur.”* (Ege, 1977:20).

Abdülhamit'in bu ifadeleri, bize Mahmud Celaleddin Paşa ile aralarındaki bağın güçlü olduğunu göstermektedir. Fakat bu bağ Mahmud Paşa'nın, Abdülhamit'in tekliflerini geri çevirmesiyle kopmuştur. Adının tahtı devirmeye yönelik faaliyetlerin içinde anılmasından dolayı bir suikast girişimi olabileceğinden korkmuş, oğullarını alarak Fransa'ya kaçmıştır (Durukan,

2006:144). İşte bu kaçış Abdülhamit'e karşı örgütlenmenin en önemli ayağı olacak, Fransa'da Prens Sabahattin, Birinci Jön Türk Kongresi'ni toplayacaktır.

“Sabahattin ile Lütfullah Beylerin bildirgesiyle yapılan çağrı üzerine Paris'te 1902 yılında ilk kongre toplanır.” (Akşin, 1980:39). “Kongrenin toplanması için gerekli mali yardımı kendi adına borçlanarak Prens Sabahattin sağlamıştır.” (Ege, 1977:25). Kongrenin mali sorunu da çözüldükten sonra Paris'te Birinci Jön Türk Kongresi başlamıştır.

“Kongre'de tartışmalar iki eksen etrafında yoğunlaşır. İlk devrim yapılırken askeri güçlerin kullanılıp kullanılmayacağıdır.” (Ülken, 2001:133). Hilmi Ziya Ülken, bu konuda çok büyük bir ayrışma yaşanmadığı söyler, Prens Sabahattin'de bir devrimde silahlı gücün önemini kabul etmektedir. (Ülken, 2011:134) *“Asıl tartışma devrimde yabancı devletlerin müdahalesi konusunda yaşanmıştır.”* (Durukan, 2006:145). *“Prens Sabahattin, yabancı güçlerin işe karışmasının ülkeye zarar vereceğini söylese dahi menfaat ortaklığı bulunan hükümetlerle iş birliği yapılabileceğini de ifade etmiştir.”* (Ülken, 2001:133). *“Prens burada azınlık temsilcilerinin oluşturduğu bir grupta müdahale fikrini savunmakta iken Ahmet Rıza'nın başını çektiği grup, böyle bir müdahalenin kesinlikle Osmanlı egemenlik haklarına aykırı olduğunu söyleyerek itiraz etmektedir.”* (Durukan, 2006:145-146). *“Birinci Jön Türk Kongresi, Abdülhamit karşıtı cephenin birleşmesini değil, aksine bu cephenin bölünmesine neden olmuştur.”* (Akşin, 1980:42).

Kongredeki muhalefet birliği sağlanamayınca Prens Sabahattin, Teşebbüs-i Şahsi ve Adem-i Merkeziyet Cemiyeti'ni kurar (Durukan, 2006:147). Prens, bu cemiyetin yayın organı olan “Terakki” dergisi ile fikirlerini anlatmıştır (Reyhan, 2006:147).

Prens'in fikirleri temelde Ahmet Rıza grubu -ki bu grup İttihatçılar olarak anılır- ile uyuşmamaktaydı. Prens'in düşüncesinin esas noktası, yerel yönetimin güçlü olması ve kişisel girişimin önünün açılması iken bu fikre İttihatçılar Osmanlı parçalanacak gayesi ile karşı çıkmaktadırlar. Prens, azınlıkların Osmanlı bünyesinde kalabilmesinin onlara temsil hakkı vererek sağlanamayacağını söylemektedir. Azınlıklara kendilerini yönetme hakkı

verirken bunu Osmanlı'dan ayrı tutarak değil, azınlıkların kendini yerelde yönetecek güçleri seçmesini sağlayarak yapmaktadır. “*Prens'in adem-i merkeziyet vurgusu aslında onun diğer Jön Türklerden ayrı bir demokrasi anlayışına sahip olduğunu göstermektedir.*” (Mardin, 1964:221).

Prens'in adem-i merkeziyet fikrinde esas kastedilen idari merkeziyetsizliktir. İmparatorluk oldukça geniş topraklara sahiptir ve yönetimin tek elden yürütülmesi hâkimiyeti oldukça azaltmaktadır. Bundan dolayı merkezi otorite güvenlik, adliye, maliye, eğitim gibi alanlarda merkezin yetkilerinden vazgeçerek yerele devretmesi, hem yönetimi kolaylaştıracak hem de Osmanlı içindeki azınlık unsurlarını devlete bağlı kılacaktır (Durukan, 2006:154).

Prens Sabahattin, Osmanlı Devleti'nde Meşrutiyeti ilan etmek sorunları çözmeye yetmez, bir Abdülhamit gider bir başka Abdülhamit gelir, istibdat denen olgu büyük ölçüde toplumun şartlarından doğmuştur. Bu şartlar değişmedikçe yeni istibdatlar kaçınılmaz olur, Meşrutiyetle birlikte istibdatı ortadan kaldırmak için devlet yönetiminde adem-i merkeziyeti kurmak gereklidir. (Akşin, 1980:43). Sabahattin bu söylediklerinde çok da haksız sayılmaz. İttihat ve Terakki'nin yönetimi de Meşrutiyet ilan edilmiş olmasına rağmen baskıcı bir yönetimdi. Berkes'in de ifade ettiği gibi “*İttihat Terakki iktidara geldikten sonra gücünü arttırmak için anayasa değişikliği yapmak istemiş, güçlü bir muhalefetle karşılaşınca da parlamentoyu dağıtmış ve diktatörlük kurmuştur.*” (Berkes, 2002:435).

Mardin, Prens Sabahattin'in adem-i merkeziyet tezinin bazı zaafı olduğunu ifade eder: “*Prens Sabahattin'in tezi, Anglo-Sakson memleketlerindeki eğitim şeklinin ve adem-i merkeziyet sisteminin endüstriyel medeniyeti yaratmış bir insan tipi ortaya çıkardığı idi. Oysa ki, hakikatte, endüstriyel gelişme ile paralel olarak merkeziyetçilik artmıştı. İngiltere'de bu vetire (süreç) 1835'de Municipal Corporation Act'in geçmesiyle belirmiş, Amerika'da 1860'lardan sonra merkeziyetçilik kendini göstermeye başlamıştı.*” (Mardin, 1964:224). Mardin'in bu ifadesinden de anlaşılacağı gibi Prens'in istediği gelişmişlik seviyesine ulaşmak ile adem-i merkeziyet arasında bağ yok. Anglo-Sakson memleketlerde endüstriyel gelişimle beraber

Prens'in kastettiği bireyci yapı oluşmaya başlamıştır. Ancak endüstriyel üretimin gelişmesi yönetimde merkeziyetçiliği arttırmıştır. Çünkü üretimin devamlılığı işlerin aksamadan yürütülmesine bağlıdır.

Osmanlı toplumundaki memur zihniyetine karşı olan Sabahaddin, memurluğu cemaatçi yapının üretilmesini sağlayan yapılardan biri olarak alır. Sabahattin'in düşüncelerinde memurların ortadan kaldırılması, kamucu anlayıştan bireyci anlayışa geçişin önemli bir safhası olarak kendini gösterir (Durukan, 2006:152).

Sabahattin'in o gün savunduğu bu fikirler, bugün yeni kamu yönetimi işletmeciliği anlayışıyla yeniden tartışılmaktadır. *“Yeni kamu yönetimi işletmeciliği, idarenin işleyişindeki klasik yöntemin terk edilip işletme yönetimi anlayışına geçilmesini ifade eder.”* (Eryılmaz, 2012:19). Yeni kamu yönetimi anlayışının getirdiği ilkeler doğrultusunda kamuda da önemli bir dönüşüm yaşanmaktadır. Tam da Prens Sabahattin'in istediği gibi işletmeci mantık kamuyu ele geçirmiştir. İşletme mantığına uygun olan etkinlik, verimlilik, kariyer, performans gibi kişisel girişimi öne çıkaran uygulamalar, kamuda da yer almaya başlamıştır (Eryılmaz, 2012:320). *“Prens bir burjuva sınıfı yaratmaya çalışıyor ve bunun için de İngiltere modelini takip ediyordu. Burjuva sınıfı yaratmak için tercih ettiği yol ise özel girişimciliğin teşvikidir. Fakat Prens'in çok önem verdiği bu özel girişimcilik meselesi istediği gibi burjuva sınıfı yaratma konusunda en az etkili yoldur. Ancak Prens'in memurluk konusundaki eleştirileri 'her türlü elitin memur olduğu bir ülkede çok derin bir sosyal analiz' olarak karşımıza çıkmaktadır.”* (Durukan, 2006:152). Sabahattin'in fikirleri, Osmanlı Devleti'nde şiddetle karşı çıkılan fikirlerden oldu. Adem-i merkeziyet anlayışı, büyük devletlerin bu anlayışı kullanarak İmparatorluğun parçalanmasını kolaylaştıracağı düşünüldüğü için şiddetle reddedilmiştir (Berkes, 2002:399). Nitekim Prens'in memurlukla ilgili düşünceleri ve kamusal hayatın dönüştürülmesi için ileri sürdüğü fikirler, Osmanlı İmparatorluğu'nda birçok kişinin Sabahattin aleyhine propaganda yapmasına neden olacaktır.

“Prens Sabahattin Bey'in doktrininin radikalliği Osmanlı İmparatorluğu'nun sosyal dinamiğini değiştirip bir 'memurlar kavgasından

başka bir unsuru dayandırmak istemesinden ileri gelmişti. Osmanlı sisteminin köklerine atılmak istenen bu tırpan, pek tabii ki birçok kimselerin Sabahattin'in aleyhine yönelmesiyle neticelenecekti... Söylediklerimizi başka bir şekilde sokarak diyebiliriz ki, Jön Türklerin Batıda aldıkları fikirler bile Osmanlı İmparatorluğu'nda zaten mevcut bir 'ümmetçi' strüktüre uygun gelecek şekilde seçilmişti... Bütün bunlardan şu neticeyi çıkartabiliriz: Reformcu Osmanlı aydınlarının Batı ile temasları neticesinde Batı fikirleri onlarda iz bırakmağa başladığı hâlde bu tesirlere şekil veren Osmanlı İmparatorluğu'nun bazı sosyal strüktürel (yapısal) özellikleri olmuştur." (Mardin, 1964: 230).

Mardin'in bu açıklamaları bize Osmanlı'da yaşanan modernleşme zihniyeti kurucularının etkilendikleri düşünceleri ümmetçi potada eriterek Osmanlıya uygulandığını göstermektedir. Prens'in radikal düşüncelerinin Osmanlı'da karşılık bulamamasının temelinde de bu ümmetçi zihniyet yatmaktadır.

Prens, kendini liberal olarak tanımlamasa da ülkenin kurtuluşu için öne sürdüğü temel düşünceler, bireycilik ve adem-i merkeziyete yaptığı vurgu, burjuvaziye atfettiği önem, O'nun bir tür liberal olarak görülmesini sağlayabilir (Durukan, 2006:154). Fakat Reyhan, O'nun düşüncelerinin liberalizmin felsefi kökenleri ile tam örtüşmediğini, tutarlı bir liberal felsefe kuramadığını ifade ederek O'nu liberal düşünürlerin içine dâhil etmez (Reyhan, 2006:152).

Prens Sabahattin merkezileşmenin Osmanlı'da ne gibi sorunlara yol açtığını ve yol açmaya devam edeceğini Osmanlı halkına ve yöneticilerine anlatmaya çalışmıştır (Ege, 1977:497). Osmanlı'da yeni bir yönetim anlayışı kurmaya çalışmış, fakat dönemin siyasi aktörlerince ağır eleştirilere tutulmuştur. İttihat Terakki yönetimi tarafından sürekli eleştirilen ve sıkıştırılan Prens, 31 Mart Vakası destekçisi olmakla suçlanır ve idama mahkûm edilir. Bunun üzerine Prens yine yurt dışına kaçar. İttihat Terakki iktidardan düşünce tekrar ülkeye döner. Durukan'ın söylediğine göre bu yıllarda artık ilk zamanlardaki kadar atak değildir, hâlâ Osmanlıcılık

kavramına karşı itimadını yitirmemiştir ancak Milli Mücadele'ye ve onun lideri Mustafa Kemal'e de sempati ile yaklaşır (Durukan, 2006:155).

“Yeni rejimin kurulmasından sonra halifelik kaldırılmıştır. Halifeliğin kaldırılmasıyla beraber hanedan üyelerinin yurtdışına çıkmasını emreden kanunla beraber Prens, Türkiye'yi terk etmek zorunda kalır. 1948'de İsviçre'de hayata gözlerini yumar.” (Ege, 1977:499).

Prens Sabahattin, ülkesinin kurtuluşu için ileri sürdüğü düşüncelerde oldukça radikal ve devrimci idi. Düşünceleri Osmanlı'da çok itibar görmeyip eleştirilse de bugün Batı dünyasının ve nitekim bu dünyaya dâhil olmak isteyen diğer ülkelerin tartıştıkları konulardandır. Ülkesinin bekası için çok fazla çabalayan ancak ona hasret vefat eden Prens Sabahattin'in hikâyesi tam da bu noktada trajiktir.

Sonuç

Prens Sabahattin'in düşünceleri, İmparatorluğun son zamanlarında öne sürülmüş olan en çarpıcı ve radikal düşüncelerdir. Fikri hayatının asıl kaynağını, Demolins'den alarak Osmanlı'ya uyarladığı sosyal yapı fikri Osmanlı'nın sosyo-kültürel yapısını tanımak açısından çok önemlidir. Sabahattin'in Osmanlı'nın sosyo-kültürel yapısıyla ilgili olarak öne sürdüğü fikirler günümüz sosyologlarına ışık tutmuş, Prensi de ilk sosyologlardan biri olarak tarihin sayfalarına kaydetmiştir.

Düşüncesinin temeli olan adem-i merkeziyet ve teşebbüs-i şahsi kavramları, Prens'in idari merkeziyetsizlik ve özel girişime verdiği önemi gösterir. Her ne kadar kendini liberal biri olarak tanımlamasa da düşünceleri liberal ideoloji ile uyumludur. *“Türkiye Nasıl Kurtarılabilir?”* kitabı, Osmanlı'nın siyasi buhranının çözümü için öne sürdüğü liberal fikirlerden oluşur. Bu fikirlerin en önemli özelliği, hâlâ geçerliliğini yitirmemiş olmasıdır.

Bugün geriye dönüp baktığımızda Prens'in dünyaya erken geldiği gibi bir spekülasyonda bulunabiliriz. Yahut daha doğru bir ifade ile öncü fikirleri olan sıra dışı bir münevver olduğunu söyleyebiliriz. Zira O'nun yaşadığı yıllar, dünyada ulus devletlerin ardı ardına kurulduğu ve merkezileşmenin

doruğa çıktığı zamanlardı. Almanya birliğini tamamlamış, Osmanlı üzerinde ciddi bir nüfuz edinmiş, Bismarck'ın ünü yedi düvele yayılmıştı. İşte tam da bu zamanlarda Prens, dokuz köyden kovulma pahasına da olsa doğru bildiklerini söylemiş ve böylece eskimeyen bir Jön Türk olarak düşünce hayatımızdaki müstesna yerini almıştır.

Kaynakça

- Akşin, S. (1980). *100 soruda Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Althusser, L. (1994). *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*. Çev. Yusuf Alp ve Mahmut Özışık. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Berkes, N. (2002). *Türkiye'de Çağdaşlaşma*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Durukan, K. (2006). Prens Sabahaddin ve İlm-i İçtima: Türk Liberalizminin Kökenleri. *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce* içinde T. Bora (Ed.), 143-155, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ege, N. N. (1977). *Prens Sabahaddin*. İstanbul: Güneş Neşriyat.
- Eryılmaz, B. (2012). *Kamu Yönetimi*. Kocaeli: Umuttepe Yayınları.
- Kansu, A. (2006). Prens Sabahaddin'in Düşünsel Kaynakları ve Aşırı-Muhafazakâr Düşüncenin İthali. *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce* içinde T. Bora (Ed.),156-165). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Keleş, R. (2014). *Yerinden Yönetim ve Siyaset*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Mardin, Ş. (1964). *Jön Türklerin Siyasi Fikirleri 1895-1908*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Prens, S. (2002). *Türkiye Nasıl Kurtarılabilir?* Çev. İnan Keser. Ankara: Liberte Yayınları.
- Reyhan, C. (2006). Prens Sabahaddin. *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce* içinde T. Bora (Ed.), 146-151). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ülken, H. Z. (2001). *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*. İstanbul: Ülken Yayınla

¹ RG, 03.10.1992, 21364. Avrupa Yerel Özerklik Şartı (AYYÖŞ) Avrupa Konseyi tarafından hazırlanmış ve imzaya açılmış, yerel yönetimlerin merkezi otoriteden özerkliğini garanti eden antlaşmadır. Antlaşma 15.10.1985 tarihinde imzaya açılmış, Türkiye 21.11.1988 de imza atmış, 09.12.1992 tarihinde de onaylamıştır.

Kitap İncelemeleri / Book Reviews

Kitap İncelemesi

ALDOUS HUXLEY (BRAVE NEW WORLD) CESUR YENİ DÜNYA

Çeviren: Ümit TOSUN, İstanbul: İthaki Yayınları, 266 sayfa, (32. Basım), 2019 (132).**Aldous Huxley Hakkında**

Çalışmanın amacı, çıktığı 1932 yılından bugüne halen tartışılan anti-ütopya olan Cesur Yeni Dünya Kitabını incelemek ve tanıtmaktır.

1984 yılında İngiltere’de doğan Huxley, yirmili yaşlarının başında şiir ve öykü yazmaya başlamış ve bununla birlikte edebiyat dünyasıyla da ilgilenmiştir. Huxley, birçok ünlü bilim adamı ve sanatçı yetiştirmiş olan Huxley ailesinden geliyordu. Darwin’in ateşli savunucularından ünlü biyolog Thomas Henry Huxley’in torunu, yine ünlü biyolog Sir Julian Huxley’in kardeşiydi. Annesi şair ve denemeci Matthew Arnold’ın yeğenydi. Babası Leonard Huxley ise Cornhill dergisinin sahibi ve yöneticisiydi. Bilim ve edebiyatı birleştiren bu entelektüel miras Huxley’in dünyaya bakışının temelini oluşturdu.

1908-1914 yılları arasında yaşadığı üç sarsıcı olay; annesinin ölümüyle ailesinin dağılması, kardeşinin intiharı ve Eton College’de öğrenimi sırasında geçirdiği bir rahatsızlık sonucu kör olması, Huxley’in iç dünyasını keşfetmesine olanak verdi. Bu olaylar Huxley’in tüm gençliğini etkiledi ve hayatında silinmez izler bıraktı. Yazar yaşamının sonuna kadar göz hastalığı ile savaşmak zorunda kaldı.

Huxley'in kısa öyküler yazarak oluşturduğu "Limbodan"dan (1920) sonra kendisini üne kavuşturan "Crome Yellow/Krom Sarısı" (1921) adlı ilk romanı yayımlandı. 1925'te yayımlanan "Those Barren Leaves/ Şu Kısır Yapraklar" isimli romanını, W.B Yeats İngiliz romanına felsefenin dönüşü olarak değerlendirdi. Huxley'in ilk "fikir romanı" sayılan "Point Counter Point / Ses Sese Karşı" (1928) romanı ününü daha da pekişirdi. Ama asıl ününü "Brave New World/ Cesur Yeni Dünya" (1932) adlı gelecekçi yerli romanı sağladı. Yazarın birçok romanında, İkinci Dünya Savaşı öncesinde tehlikeli bir şekilde kontrolden çıkmakta olduğunu hissettiği toplumun karmaşasına gösterdiği düşünsel tepkiler kolaylıkla hissedilmektedir. Yazar 1963 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) ölmüştür.

Kitabın Yazıldığı Dönem

Cesur Yeni Dünya kitabının yazıldığı dönem hakkında bilgi sahibi olmak kitabı daha iyi anlamamıza yardımcı olacaktır. Huxley'in kitabının yazıldığı dönem pek de aydınlık bir dönem değildi ve bu karanlık dönem onu bu kitabı yazmaya itmiştir. Huxley, romanını yazarken kafasında kurduğu kâbus gibi bir gelecekte başka şeyler de düşünmekteydi. Huxley'e göre I. Dünya Savaşı'nın en kötü sonuçlarından biri ABD'nin dünya egemenliğinin kaçınılmaz bir şekilde hızlanıştıydı. Huxley, 'ABD'nin geleceği dünyanın geleceğidir' yollu mahzun kehanetini 1920'lerde birkaç yerde daha dile getirmişti ve kocaman gökdelenleri, dolar ekonomisi, gençlik kültü, duyusal filmleri, seks hormonlu sakızları, her yerde hazır ve nazır fermuarları ve feryat eden seksofonlarıyla Dünya Devleti'nin ilk önce Amerikan yaşama biçiminin küresel yayılışına bir yergi olarak düşünüldüğü açıktı.

Huxley'in Cesur Yeni Dünya'yı yazmadaki asıl amacının Tanrılara Benzeyen İnsanlar'ı ve California dünyasını yermek olduğunu söyleyebiliriz. Yazmaya başlar başlamaz, Huxley'in kurmaca bir geleceğin parodisini yapma isteği, şimdinin kurmaca olmayan acil sorunlarına korkulu ilgisiyle karışmıştır.

Ekim 1929'da Wall Street'in çöküşü, Britanya'nın sadece temel ürün endüstrilerine dayanan alanları için sert yan etkileri olan bir küresel sarsıntıya neden oldu. Sonraki iki yıl boyunca bu bölgelerde işsizlik hızla artmış ve

1931'in ilk aylarından itibaren, ülkenin ekonomik problemlerinin her gün biraz daha vahim bir hal alması ve Parlamento'nun etkisiz bir seyirci olduğunun gitgide açığa çıkmasıyla, Britanya kaosu eşliğinde görünüyordu. Uygarlığın kendisi yok oluşa mahkumdu. Huxley, Durham kömür madenlerini ziyaret etmiş ve kitle işsizliğinin sefaletine tanık olmuştu. Ekonomik ve politik durum üzerine kilit bir Avamlar Kamarası tartışmasında da hazır bulunmuş ve gözlemediği tutumlardan, işittiklerinden hiç etkilenmemişti. 1931'in yazında kriz derinleştikçe, Huxley'nin karamsarlığı da derinleşmişti. Ağustos ayındaki sterline hücum, Britanya'nın acil durumla uğraşacak ilk hükümetin kurulması, iki savaş arasındaki İngiliz tarihinin dönüm noktasını belirleyerek Eylül'de altın standartının bırakılması gibi gelişmeler Huxley'in hayata bakışındaki karamsarlığı daha da derinleştirmişti.

Kısa bir süre sonra geleneksel politikaya ilişkin ümitsizliğinin en derin noktasına ulaşmış ve çoğu çağdaşı gibi parlamenter demokrasiden vazgeçmiştir. Huxley rasyonel bir öngörünün gereklerini yapmaya ve bizi bu doğrultuda yönetecek kişilerin olmasının gerekliliğini savunmuştur. Propagandayı da devlet kontrolünün meşru bir aracı olarak görmüştür.

Cesur Yeni Dünya'yı yazdığı sıralarda, tıpkı kitabın ana karakterlerinden biri olan Mustafa Mond gibi, eğer uygarlık mevcut krizden sağ çıkacaksa, ilk ve en son kertede ihtiyaç duyulan şeyin istikrar olduğunu ileri sürmüştür. Mond'un adı Sir Alfred Mond'dan esinlenerek konulmuştur. Huxley onun Middlesborough yakınlarında olan Billingham'daki devasa fabrikasını Cesur Yeni Dünya'yı yazmaya başlamadan hemen önce gezmiştir. Huxley, Billingham'ı planlama ilkelerinin 'muzaffer bir tecessümü' olarak kocaman bir plansız tutarsızlık dünyasının ortasındaki düzenli bir evren' olarak görmüştür. Öyle görünüyor ki, Vahşi'ye buyurgan tahakkümü içinde Mustafa Mond, Huxley'nin Haziran 1931'de Britanya'ya akıl, düzen ve istikrar getirmesi için çağrıda bulunduğu 'güçlü ve akıllı merkezi otorite'yi kişileştirmektedir.

Cesur Yeni Dünya'nın arka planını tam olarak bilmek romanın kara ütopyacı dayanaklarını hiçbir şekilde geçersiz kılmaz. Roman, şirket-devletin

doğasındaki totaliter tehlikelerin bir geleceğe yansıtımı olarak okunacağı gibi, Amerikan öncüsüne dair bir hiciv olarak da anlaşılabilir.

Brave New World (Cesur Yeni Dünya)

Aldous Huxley tarafından yazılan Cesur Yeni Dünya ilk defa 1932’de basılmıştır. George Orwell’ın 1984 adlı eseri ile birlikte, anti-ütopya edebiyatında akla gelen ilk romanlardan biridir. Londra’da geçen eserde yazar, sisteme alternatif sunmak yerine mevcut sisteme eleştirel yaklaşmıştır.

2019 yılında İthaki Yayınlarından 32. Baskısı çıkan kitap on sekiz bölümden oluşmaktadır. Kitabın orijinal adı Brave New World’dür. Kitabın sunuşunu Margaret Atwood, kitabın sonsözünü de David Bradshaw yazmıştır.

Kitapta geçen karakterler şunlardır: Bernard Marks, Helmholtz Watson, Lenina, Kuluçkalama ve Şartlandırma Müdürü, Linda, John (Vahşi), Mustafa Mond.

Cesur Yeni Dünya ‘F.S. 632’de istikrar yılında’ geçmektedir. Burada miladın Ford olarak alınmasının nedeni romandaki dünyanın temelini oluşturan üretim bandının yaratıcısının Henry Ford olmasıdır. Eserde, ‘Fordumuz’, ‘Ford aşkına’ sözlerinin kullanılmasından Ford’un tanrısallaştırıldığını söylemek mümkündür. Çünkü İngilizcedeki ‘Our Lord’a gönderme niteliğindedir bu da tanrısallığı pekiştirmektedir. Kitapta daha çok Henry Ford tarafından 600 yıl önce yaratılan toplum, tek bir devletin varlığı ve iki temel karakter üzerinden bireylerin çatışmaları anlatılmaktadır. Bu nedenle bu yeni dünyanın özelliklerine değinirsek, Dokuz Yıl Savaşları’ndan sonraki büyük ekonomik sıkıntıdan sonra kurulan Cesur Yeni Dünya’nın sloganı Cemaat, Özdeşlik, İstikrardır.

Yönetenler bu üç ilkenin sürekliliğini sağlamak için bilimsel yöntemlerle devrimi yürütmektedirler. Bununla birlikte geleceğin en önemli projesi olan mutluluk sorununu (insanlara köleliklerini sevdirmeye sorununu) da çözmektedirler.

Kitapta anlatılan devletin adı Dünya Devleti'dir ve bu devlet, standartlaştırılmış iki milyar nüfuslu, yurttaşların sadece on bin soyadını taşıdığı, hiçbir kaynağın sınırlı olmadığı ve herkesin mutlu olduğu bir yerdir.

Dünya Devleti'nden ayrıntılı olarak bahsederseniz; Londra'da kurulan Kuluçka ve Şartlandırma Merkezi'nde insanlar toplumdaki rolleri kabul ettirilmiş olarak doğarlar. Genetik ve sosyal olarak hiçbir özellik şansa bırakılmamaktadır. Herkes ait olduğu kastın genetik özelliklerini taşımakla kalmaz, o kastın toplumsal normlarının ve görevlerini de severek ve isteyerek doğar, büyür ve ölür. Burada insan yumurtaları bilim adamları tarafından işlemden geçirilir. Yumurtalardan doğanların zeki, ahmak ya da normal olmaları sağlanır. Uzun ya da kısa boylu olmaları burada kararlaştırılır. Sonra yumurtadan çıkarılan çocuklar talimden geçirilip eğitilirler. Kendileri için tahsis edilmiş özgün sosyal sınıf ve gruplara uyum sağlayabilmeleri için, onlara eğitim ve öğretim verilir. Onların ne tür bir insan olabileceğine dünya devleti karar vermektedir. Bunun adı Şartlandırma'dır. Onlar sadece devlete hizmet etmek için yaşamaktadırlar.

Dünya devletindeki herkes özel bir işle meşguldür herkesin şartlandığı doğrultuda bir özgün fikri vardır. Kuluçka makineleri ise, yumurtalara hayat veren cam tüplerdir. Sıcak sıvıdan oluşan buradaki karışım, erkek tohumlarına ve kadın yumurtalarına ortam oluşturur. Çocuklar bu ortamda gelişmektedir. Bu çocukların babaları, anneleri ya da evleri yoktur, çünkü onlar Dünya Devleti'nin çocuk odalarında yetiştirilmektedir.

Kadın ve erkek yumurta ve tohumları merkeze bağışlanmaktaydı. Bay ve bayanlar bunu sosyal sistem için yapıyorlardı ve bu davranışlardan dolayı ödüllendiriliyorlardı. Döllenen yumurtalar gelişmiş mikroskoplar altında gerekli incelemelerden geçirildikten sonra 5 gruba ayrılmışlardı bunlar; "Alfalar", "Betalar", "Gamalar", "Deltalar" ve "Epsilonlar" dır.

Düşük kalitede kabul edilen yumurtalar, dünya devletinin az eğitilen ve hizmet işlerini gören bireylerin yetiştirilmesi için embriyonik gelişime tabi tutulmaktadır. Bu çocuklar büyüdüklerinde fabrikalarda makinelere bakmakla yükümlü olmakta ve başka gerekli hizmetleri de yapmaktaydı. Bunlar bu işleri yaparken fazla bir zekâyâ ihtiyaç duymuyorlardı. Dünya Devleti'ndeki bütün insan yaşamı planlanmakta ve insanların gelecekteki görevleri belirlenmekteydi. Yumurtadan çıkan çocuklar “Sosyal Belirleme Merkezi”ne gönderiliyor ve orada eğitimden geçiriliyordu. Şartlandırmada, “Hipnopedya” yöntemi yani uykuda öğretme yöntemi kullanılıyordu. Çocukların yastıklarının altındaki ses cihazlarıyla gece defalarca tekrarlanan cümlelerle şartlandırma gerçekleştiriliyordu.

Şartlandırma sayesinde özgün sosyal sınıf ve gruplara daha kolay uyum sağlanabilmektedir. Sadece devlet için çalışan bu gruplardan, Alfa ve Betalar, Dünya Devletinde verilecek görevleri yapmak, geleceğin müdürleri ve idarecileri olmak üzere eğitilirlerdi ve sayıları diğerlerinden azdı. Kaç tane Alfa, Beta, Gama, Delta ve Epsilon'a ihtiyaç olduğunu devlet belirliyordu ve ona göre üretim yapılmaktaydı.

Epsilonların insan zekâsına pek ihtiyaçları yoktur. Fakat yapacakları işleri mümkün olduğu kadar çabuk yapmaları gerekmektedir. Örneğin gelecekte sıcak iklimli sahip ülkelerde çalışacak işçiler, ısıdan hoşlanacak şekilde eğitiliyorlardı. Geleceğin uzay mühendislerine de topuklarının üzerinde yürümekten zevk almaları öğretiliyordu. Yani şartlandırma süresince insan yumurtaları gelecekteki görevlerine uygun bir biçimde hazırlanıyordu. Şartlandırma aynı zamanda bireylerin mutlu ve itaatkâr olmasını sağlıyordu.

Şartlanma yoluyla çocuklar kitap ve çiçeklerden nefret eder hale getiriliyordu. Çünkü okuma, şartlandırılarak eğitilen bu kişilerin eğitimlerini alt-üst edecekti. Daha önceki gruba doğa ve çiçek sevgisi aşılınmış ve bu şartlanma kişilerin sürekli doğayı görme ve orada olma isteklerinden dolayı fabrikaların çalışamaz duruma gelmesine neden olduğu için yasaklanmıştı. Uyku öğretimi içinde eğitim veriliyordu. Bilinç sınıfı eğitimi verilmesindeki amaç buldukları gruptan hoşlanmalarını sağlamak ve aidiyet duygusunu geliştirmekti.

İnsanlara sistemin istikrarı için tarih öğretilmiyor ve tarihin boş bir şey olduğu öğretiliyordu. Dini kitaplar, edebiyat ve felsefe kitapları da yasaklanmıştı. Bu nedenle 150 yıl önce yayımlanan bütün kitaplar yok edilmişti.

Haç işaretinin üstü kesilerek ‘T’ harfine dönüştürüldü. Dini bayramlar ve ayinlerin yerini, Dünya Devleti’nde ‘Ford Günü Bayramları’, ‘Cemaat İlahileri’ ve ‘Dayanışma Ayinler’ almıştı. Ayinlerde de normal zamanlarda olduğu gibi ‘SOMA’ adında bir ilaç veriliyordu ve bu ilaç insanların kendilerini kötü hissettiklerinde aldıkları ve onları rahatlatan, mutlu olmalarını sağlayan bir ilaçtı. Soma içerek insanlar hayal dünyalarında istedikleri yere tatile gidebiliyordu. Fakat somayı her zaman kullanmaları sistemin aksamasına neden olacağı için fabrika çıkışlarında devlet tarafından veriliyordu. Dünya Devleti insanları şartlandırıp kontrol altına alarak istikrarı sağlamış ve Soma vererek insanların mutluluklarına da çare olmuştu. Bunlardan sonra geriye tek bir sorun kalmıştı; o da yaşlılığa çare bulmaktı. Ona da çare bulundu; eşeylik hormonları, genç kan nakli, magnezyum tuzları sayesinde yaşlılığın tüm fizyolojik izlerini silmiş oluyorlardı. Bununla birlikte yaşlılara özgü zihinsel tutsaklıklar da halledilmiş oluyordu. Bu sayede insanlar hiç hastalanmıyorlar, yaşları ilerlese de hep genç kalıyorlardı. Dünya Devleti’nin sloganlarından olan Cemaat kavramı da ‘Herkes Herkes İçindir’ mantığını barındırıyordu. Kimse kimseye sahip olamaz herkes birbiriyle beraber olabilir. Aşk, nefret gibi duygulara da sahip olmayan insanlar bu nedenle duygusal hiçbir şey hissedemiyorlar, kendilerine şartlandırılanın dışında bir şey düşünemiyorlardı. ‘Anne’ ve ‘Baba’ gibi kavramlar kullanılmıyor, çok kötü bir şeymiş gibi gösteriliyordu. Aile kavramı yoktu. Topluluk vardı bu dünyada, bireysellik yoktu.

Ölüm için de şartlandırılma yapılıyor, çocuklar daha 18 aylıkken ölümlerin ve hastaların yanına götürülüyor orada eğitim veriliyor ve oyun oynayarak zaman geçiriyorlardı. Ölüm iyi bir şey olarak şartlandırılıyor ve ölen insanların ölümlerini yakıp, onları fosfora çevirip enerji olarak kullanıyorlardı.

Dünya Devleti böyle bir düzen üzerine kurulurken bu düzeni kabul etmeyen eski hayatlarını devam ettiren modern dünyanın dışında yaşayan bir toplum daha vardı ve bu toplumun yaşadığı yere “Vahşi Bölge” deniyordu. Vahşi Bölge, Dünya Devleti’nden elektrikli tellerle ayrılmış bir bölgedeydi. Buradaki insanlar Hıristiyanlık dinine inanıyorlardı. Vahşi Bölge’de aile kavramı vardı, insanlar birbirlerini severek evleniyorlar ve normal yollarla çocuk sahibi oluyorlardı. Yaklaşık olarak 60 bin kişi bu bölgede yaşıyordu.

Daha güzel ve güvenilir bir dünya için kurulan Dünya Devleti dışında yer alan Vahşi Bölge kitabın yazıldığı dönemin yaşam biçimini anlatmaktadır. Yeni kurulan sisteme uyum sağlayamayan kişilerin hayatlarını sürdürdükleri bölgedir.

Genel Değerlendirme

Huxley’in 1932 yılında yazdığı *Cesur Yeni Dünya* bugün halen daha çok konuşulan ve tartışılan anti-ütopya olma özelliğini korumaktadır.

Huxley’in *Cesur Yeni Dünya*’sındaki yaşam, kitabın yazıldığı o dönemdeki yaşamın sunduğu şartlardan ve imkanlardan oluşan dünyadan oldukça farklıdır. *Cesur Yeni Dünya*’da refahın olduğu ve bu refahın mühendislikle sağlandığı, bebeklerin normal yollarla dünyaya gelmediği şişelerde büyüdüğü, insanların hipnoz yoluyla ikna edildiği, sınırsız tüketimin olduğu, yönetimde bulunan kişiler tarafından dayatılan bir yaşamın olduğu, cinsel birlikteliklerin rastgele olduğu, idari sınıfın oldukça zeki olduğu ve basit şekilde yapılacak işleri isyan etmeden hatta severek yapacak bir işçi sınıfının oluşturulduğu kast sistemine benzer bir sistemin varlık gösterdiği ve soma denilen mutluluk ilacıyla elde edilen totaliter bir hayat vardır.

Huxley, o günkü şartları ve o günden bugüne bakmaya çalışarak geleceği değerlendirdiği bu kitapta Dünya Devleti ile güvenli, sorunların olmadığı, herkesin mutlu olduğu ve görevlerinin daha doğmadan belli olduğu, dolayısıyla kariyer planı için mücadele vermenin gerek olmadığı bir dünyayı ele almıştır. Hastalığın, açlığın, savaşın olmadığı bir dünyanın var olduğunu düşünmek hayal gibi gelebilir ancak Huxley’in kitabını yazdığı 1930’lu yılların dünyasının durumunu gözlemleyerek böyle bir dünya tasarlaması

normaldi. Çünkü o yıllarda Amerika'dan etkilenen Huxley, Amerika'yı gelecek dünyanın modeli olarak görmüştür. Kitapta anlattığı dünya Amerika'nın gelecekteki durumudur ve neredeyse tüm dünyaya hakimiyet kuracağı düşüncesi ile ortaya çıkan bir dünya modelidir.

Cesur Yeni Dünya'da en çok önem verilen şey istikrardır. İstikrarın sağlanması için de insanların düşünmemesi, sanatla, edebiyatla, tarihle, müzikle ilgilenmemesi ve bu tür eserleri okumaması gerekir. İnsanlar okursa ve bilimle, sanatla, edebiyatla ilgilenirse yaratılan bu dünyaya uyum sağlayamaz ve isyan ederler. Böyle bir durumda istikrar, barış ve huzur ortamı sağlanamaz. Bunun için insanlar hipnoz yöntemiyle şartlandırılmakta, soma denilen ilaçla hayal ürünü olan mutlu dünyalara gönderilmektedir. Dolayısıyla herkes yaptığı işi severek yapmakta, yaşadığı hayatı sevmekte ve sorgulamamaktadır. Sonuç olarak da Cesur Yeni Dünya'da istikrar bu yolla sağlanmış olmaktadır. Bu dünyayı yöneten insanların amacınının anarşi değil, toplumsal istikrarı sağlamak olduğunu söyleyebiliriz.

2019 yılında kitabın 32. baskısında Huxley, Cesur Yeni Dünya'yı eleştirerek, kitabın bir sanat eseri olarak epey kusurunun olduğunu ifade etmiştir. Ancak bunları düzeltmek için kitabı yeniden yazması gerektiğini de ekleyen Huxley söz konusu yeniden yazma sürecinde, daha yaşlı, farklı bir insan olarak, öyküdeki bazı kusurların yanı sıra üstün yanlarını da çıkarıp atmasının gerekeceğini belirtmiştir.

Hülya KÜÇÜK
Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler
Meslek Yüksekokulu,
Yerel Yönetimler Programı

Kitap İncelemesi

21. YÜZYILDA KRİZLER: DÖNÜŞEN ULUSLARARASI SİSTEMDE DEVLETLER

Editörler: Yunus YOLDAŞ ve Özlem BECERİK YOLDAŞ, İstanbul: Der Yayınları, 466 sayfa, (Birinci Baskı), 2019.

Eser Hakkında

Yunus Yoldaş ve Özlem Becerik Yoldaş tarafından yayına hazırlanan kitapta, genç ve deneyimli araştırmacıların, son iki yüzyılda ortaya çıkan krizlerin nedenleri ve sonuçları, toplumsal, siyasal ve uluslararası sisteme etkileri ve ayrıca yeni ortaya çıkabilecek krizler hakkındaki öngörülerini kapsayan analizleri yer almaktadır. Bu kitap, kriz araştırmaları yaklaşımının bir örneği olarak, konuya ilgi duyan bilim insanlarının, araştırmacıların ve öğrencilerin dönüşen uluslararası sistemi krizler üzerinden değerlendirmesi ve ülkemizin uluslararası sistemdeki yerini daha iyi anlaması konusunda önemli katkı sağlayan bir çalışma olmuştur.

Kitap on yedi bölümden oluşmakta ve her bölümde farklı coğrafyalarda meydana gelmiş ve küresel ölçekte etkileri hissedilmiş krizlerin ulusal ve uluslararası siyasete tesirleri incelenmiştir.

İlk bölümde yer alan, Yunus Yoldaş ve Özlem Becerik Yoldaş'ın, "21. Yüzyılda Küresel Krizlerin Siyasete Etkileri" başlıklı çalışmasında, genel çerçeveden bakılarak krizlerin siyaseti hangi açılardan etkilediği ve siyasal alanı nasıl yönlendirdiği değerlendirilmiştir. Bu incelemede, küreselleşme sürecinde meydana gelen krizlerin olumsuz sonuçlarına değinilmiş, krizlere karşı siyaset kurumunun zafiyetinin, toplumda güven sorununa yol açtığı ve normatif değerlerin erozyonuna neden olduğu belirtilmiş, bu durumun radikal grupları ve görüşleri beslediği ifade edilmiştir.

İsmail Safi tarafından kaleme alınan "Amerika Birleşik Devletleri ve Küresel Kriz İhracı" başlıklı çalışmada Trump döneminde iyice hırçınlaşan Amerika Birleşik Devletleri (ABD) politikalarının yol açtığı krizler,

uluslararası sistemde yeni ve güçlü aktörlerin varlığı ile birlikte düşünüldüğünde, bir dönemin süper gücü ABD'nin, hegemonik yapısından uzaklaştığı ve bu durumun daha dengeli bir dünyanın inşasına katkıda bulunabileceği belirtilmiştir.

Tural Bahadır'ın “Batı Dünyası'nda Değişen Dengeler ve Batı'nın Krizi” başlıklı çalışmasında, II. Dünya Savaşı sonrasında öncelikle Avrupalı aktörlerin dünya siyasetindeki etkisinin azalarak Batı'nın gücünün ABD tarafından temsil edilmeye başlanması ve 1990'ların başından itibaren SSCB'nin dağılması ile Rusya Federasyonu'nun yanı sıra Çin ve Hindistan'ın hızlı yükselişi ile dünya sisteminde bir güç haline gelmeleri Batı dünyası perspektifinden değerlendirilmiş ve 21. yüzyılda Avrupa ülkeleri ve ABD'nin yeni güçlerle kurdukları ilişkiler ve dış politika stratejileri analiz edilmiştir.

Kamala Valiyeva, “Bölgesel Düzene Dair Çatışan Stratejik Vizyonlar ve Komşuluk Politikaları Bağlamında AB ve Rusya'nın Karşı Karşıya Gelmesi” başlıklı çalışmasında; AB'nin savunduğu “Geniş Avrupa” yaklaşımı ile Rusya'nın Avrupa perspektifi arasındaki özellikle post-Sovyet Doğu Avrupa ve Güney Kafkasya'dan oluşan komşuluk alanındaki çatışmanın, karşılıklı yarar ve bir arada var olma mekanizmasına uygun bir etkileşim alanına dönüşebilme potansiyelini değerlendirmiştir.

İsmail Ermağan, “Avrupa Birliği ve Çin İlişkileri” başlıklı çalışmasında, AB ve Çin ilişkilerini Soğuk Savaş dönemi ve Soğuk Savaş sonrası dönem için karşılaştırmış ve küresel boyutlu, siyasi, kültürel ve güvenlik alanında derinleşen bu ilişkilerde temel meseleler ve beklentiler tarihsel çerçevede irdelenmiştir.

Burak Gümüş “Türk(iye) ve Alman(ya) İlişkilerinde Mesut Özil Krizi” başlıklı çalışmasında, Alman Milli Futbol Takım oyuncularının Türkiye Cumhurbaşkanı ile birlikte fotoğraf çektiler, kendisine formalarını takdim etmelerinin Alman siyaseti, medyası ve vatandaşları tarafından ağır bir şekilde eleştirilmesinin ve bu olayın bir krize dönüşmesinin sebeplerini, Türkiye ile Almanya ve Alman devleti ile Alman kamuoyu arasındaki ilişkiler çerçevesinde ele alınmıştır.

Elif ŖimŖek Özkan tarafından hazırlanan “Kosova Krizi ve Rusya’nın Kosova Siyaseti (1992-2008)” baŖlıklı alıŖmada Kosova’nın bağımsızlığının ilanından sonra Rusya ile Avrupa Birliği halinde örgütlenmiŖ Avrupa uluslararası toplumunun dünya siyasetindeki etkileŖimi incelenmiŖ, Kosova krizinde, Rusya’nın arabuluculuk hususundaki katkılarının AB tarafından uygun bulunmadığı ve ABD’nin norm yapıcı bir lider olarak sürece dahil edildiği vurgulanmıŖtır. AB tarafından ABD’nin bir güç olarak tanındığı ve Rusya’nın ötekileŖtirildiđini savunan alıŖmada bu bağlamda inŖa edilen Rusya siyasetindeki deđiŖim incelenmiŖtir.

Cem Karadeli, “Türk DıŖ Politikası ve Krizlerde Devamlılık ve DeđiŖimler” baŖlıklı alıŖmasında, Türk DıŖ Politikasında 20. yüzyıl boyunca karŖılaŖılan krizler ile 21. yüzyılda yaŖanan krizler arasındaki farklılıklar deđerlendirilmiŖ, uluslararası sistemdeki iŖleyiŖin de artık kestirilebilir olmaması ile birlikte Türkiye’nin sistemde üstleneceği rolün henüz belirginleŖmediđi, kesinlik kazanması için gelecekte bölgede ve dünyada yaŖanan geliŖmelerin etkili olacağı ifade edilmiŖtir.

Mehmet Öcal ve Ahmet Bülbül tarafından hazırlanan “Brexit Sonrası BirleŖik Krallık ve Avrupa Birliği İliŖkileri” baŖlıklı alıŖmada ise BirleŖik Krallık’ın AB üyeliğinden ayrılması anlamına gelen Brexit süreci ve bu süreçte hem BirleŖik Krallık hem de AB içindeki tartıŖmalar deđerlendirilmiŖtir. Avrupa Ŗüpheciliđinin sebepleri, tarihsel süreci ve bu olgunun güncel durumu ve bu bağlamda ortaya ıkan Brexit’in siyasi, ekonomi, güvenlik ve askeri alanlardaki sonuçları incelenmiŖ ve AB-İngiltere iliŖkisinin geleceğindeki belirsizliğin Brexit sürecinde etkili bir siyaset geliŖtirilmesinin önünde engel olduğu belirtilmiŖtir.

Celalettin Yavuz’un “Suriye’nin Geleceği ve Türkiye’nin Güvenliği” baŖlıklı alıŖmasında Suriye iç savaŖının Türkiye ile bölge aısından önemli bulunan geliŖmeleri ele alınarak Suriye’nin geleceğinin baŖta güvenlik olmak üzere, Türkiye’ye olası etkilerinin neler olabileceği araŖtırılmıŖtır.

AyŖe Aslıhan elenk’in “Orta Büyüklükteki Devletler ve Bölgesel atıŖma: Fransa ve İspanya’nın Afrika ve Akdeniz Politikalarının KarŖılaŖtırmalı Analizi” baŖlıklı araŖtırmasında birbirine yakın coğrafyalarda

bulunan, Afrika ve Akdeniz bölgelerindeki etkileri bakımından benzerlikleri bulunan iki ülkenin söz konusu bölgelerdeki dış politikaları; tarihsel arka plan, güç ve uluslararası sistemdeki konum ve politika yapıcı aktörler bağlamında karşılaştırmalı olarak incelenmiştir.

O. Can Ünver, “Ekonomik Krizin Belirlediği Dış Politika: Yunanistan Örneği” başlıklı çalışmasında ekonomik krizin etkisindeki Yunan dış politikasını ele almış ve dış yardıma muhtaç durumdaki ekonomisinde meydana gelen kriz esnasında özellikle Almanya olmak üzere Avrupa Birliği’ne karşı tavrı ve bu dönemdeki Türkiye’ye karşı söylemlerini incelemiştir.

Hülya Toker’in “Türk İngiliz İlişkileri Ekseninde Süveyş Krizinin Kıbrıs Sorunu Üzerine Etkisi (1950-1960)” başlıklı çalışmasında Türk-İngiliz ilişkilerinde yaşanan ılımlı politikaya paralel olarak, Türk-Arap ilişkilerinde kırılmalara yol açan 1950-1960 yılları arasındaki süreç; Süveyş Krizi ve Kıbrıs Sorunu özelinde ele alınmış, bu süreçte Türkiye’nin izlediği politikalarda güvenlik endişesinin, coğrafi konumun ve yönetim felsefesi açısından da Batı yanlısı tutumun etkili olduğu belirtilmiş ve bu durumun sonuçları değerlendirilmiştir.

Mehmet Bardakçı’nın hazırladığı “Avrupa Birliği’nin İran Nükleer Krizi’ndeki Rolü” başlıklı bölümde İran’ın nükleer programının 1950’lerin sonlarından itibaren Rıza Şah Pehlevi döneminde ortay çıkışından başlayarak 2002’ye kadarki gelişimi değerlendirilmiş ve 2002’den sonra AB ile İran arasındaki müzakereler, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi ve uluslararası toplumun uyguladığı ambargo dönemi, İran ile AB’nin büyük ülkeleri, ABD, Rusya ve Çin arasında 2015 yılında imzalanan nükleer antlaşma ve sonraki süreçte AB ve ABD’nin nükleer antlaşmaya karşı izledikleri politikalardaki yaklaşım farklılıkları incelenmiştir.

Fahri Türk’ün “Uluslararası Çatışmalar Bağlamında Tacikistan İç Savaşı (1992-1997)” başlıklı çalışmasında Tacikistan’ın 1991 tarihinde bağımsızlığını ilan etmesinin ardından kısa bir süre sonra çıkan iç savaşın, dini bir motifle bezenmiş olmakla birlikte bölgede eskiden beri var olan güç odaklarının rol oynadığı siyasal çekişmelerin sonucunda ortaya çıktığı

belirtilmiş, bu suretle bir iktidar mücadelesi olan Tacikistan İç Savaşı uluslararası yansımaları bağlamında incelenmiştir.

Yaşar Pınar Özmen'in "Brezilya'da Siyasal Kurumlar ve Krizler" başlıklı çalışmasında Brezilya'nın yaşadığı ekonomik ve siyasal krizlerde anayasal ve siyasal kurumlarının rolü tarihsel bir perspektifle değerlendirilmiş, ülkenin kurumlarındaki kırılmalığın krizlerin ortaya çıkışında ve kriz yönetimindeki etkisi incelenmiştir.

M. İnanç Özekmekçi'nin "Post-Komünist Geçiş Sürecinin Krizi Olarak Doğu Avrupa'da Radikal Sağ Partilerin Yükselişi: Macaristan Jobbik Partisi Örneği" başlıklı çalışmasında radikal sağ partilerin özellikleri, Batı Avrupa ve Doğu Avrupa'daki örnekleri arasındaki farklar ve bu partileri ortaya çıkaran koşullar incelenmiş, Macaristan'daki Jobbik Partisi'nin kuruluşu, yükselişi ve temel ideolojisi çerçevesinde ülke siyasetindeki etkileri tartışılmıştır.

Genel Değerlendirme

Ülkeler bazında yaşanan birtakım krizlerin analizlerini derleyen bu çalışma özellikle siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler disiplini açısından büyük bir boşluğu doldurmuştur. Türkçe literatürde az sayıda örneği bulunan bir alanda katkı sağlayan bu eser, 21. yüzyılda uluslararası sistemdeki değişimleri anlamak ve açıklayabilmek için neden ve sonuçları itibari ile boyutları ülke sınırlarını aşan krizlerden yola çıkarak kriz araştırmaları yaklaşımının nadir bir örneğini sunmuştur.

Sadık Erdaş
Hacettepe Üniversitesi
Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü

Bu Sayıya Katkıda Bulunanlar

İrem Ece Akpınar

1993 yılında İstanbul'da doğmuştur. Lisans eğitimini Kırklareli Üniversitesi Kamu Yönetimi Bölümü'nde 2015 yılında tamamlamıştır. 2013-2014 yılında Farabi değişim programı ile eğitimine Dokuz Eylül Üniversitesi'nde devam etmiştir. 2016 yılında Namık Kemal Üniversitesi'nde Küreselleşme ve Uluslararası İlişkiler Anabilim dalında yüksek lisans programına başlamıştır. 2017 yılında Marmara Üniversitesi Kent Sorunları ve Yerel Yönetimler Araştırma ve Uygulama Merkezi'nde gönüllü olarak çalışmıştır. 2018 yılında ABA Eğitim'de Yönetici Asistanı olarak görev yapmış ve aynı yıl yüksek lisansını tamamlamıştır. 01.04.2019-31.05.2019 tarihlerinde kısa zamanlı Romanya'da Erasmus programına dahil olmuştur. 2019 Eylül ayından itibaren KA.DER proje uzmanı olarak çalışmaktadır.

İlgi Alanları: Yerel Yönetimler, Kentleşme Politikaları, Mekân ve İktidar İlişkileri, Kadın Çalışmaları.

E-posta: i.ece.akpinar@gmail.com

Zümrüt Bahadır

1992 yılında Kırşehir'de doğmuş, ilkokul ve liseyi Kırşehir'de tamamlamıştır. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi bölümünden 2017 yılında mezun olmuştur. Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalında yüksek lisans yapmaktadır. 2019 yılından itibaren Toprak Mahsulleri Ofisi Genel Müdürlüğü'nde memur olarak çalışmaktadır.

İlgi Alanları: Türk Siyasi Hayatı, Siyasi Tarih.

E-posta: zmrtbahadir92@gmail.com

Hazal Ilgın Bahçeci Başarmak

Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimleri Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümü (2011) ve yine aynı fakültede Uluslararası İlişkiler (2012)

Bölümü'nden mezun oldu. 2013 yılında Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Kentleşme ve Çevre Sorunları Bilim Dalı'ndan yüksek lisans derecesini aldı. Eylül 2015- Şubat 2016 arasında doktora tez araştırması için Londra Middlesex Üniversitesi'nde bulundu. 2016 yılında Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı'nda doktorasını tamamladı. 2017 yılından beri Yozgat Bozok Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü'nde öğretim üyesi olarak çalışmaktadır. 2019 yılında Doçentlik unvanını almıştır.

İlgi Alanları: Kentsel Ekonomi Politik, Kentleşme Politikası, Kent Sosyolojisi, Yerel Yönetimler Politik Ekoloji.

E-posta: hazallilgin@gmail.com, hazali.bahceci@bozok.edu.tr

Kıvanç Demirci

1993 yılında Tekirdağ ilinin Çorlu ilçesinde dünyaya gelmiştir. 2011 yılında Nevşehir 2000 Evler Anadolu Lisesinden (Şimdiki adıyla 15 Temmuz Şehitleri Anadolu Lisesi) mezun olmuştur. 2015 yılında Dokuz Eylül Üniversitesi Kamu Yönetimi Bölümünü bitirmiştir. Lisans eğitimi boyunca Dokuz Eylül Üniversitesi Siyaset Bilimi topluluğunda başkan yardımcılığı görevini üstlenmiştir. Bu süreçte 2014 yılında 11. Ulusal Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Öğrenci Kongresine Konuşmacı olarak katılmış, 2015 yılında 12. Ulusal Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Kongresi Düzenleme Kurulu Başkan Yardımcılığı görevini üstlenmiştir. Yüksek Lisansını 2017 yılında Dokuz Eylül Üniversitesi Kamu Yönetimi Anabilim Dalında “Hayvan Hakları Kapsamında Kentsel Alanlarda Sokak Köpekleri Olgusu: İzmir ve Nevşehir İlleri Örnekleri” başlıklı teziyle tamamlamıştır. Yüksek Lisans eğitimi süresince Dağlık Alanların Sürdürülebilirliği ve Yönetişimi Derneği ve Hayvan Hakları Federasyonu'nda gönüllü olarak faaliyetlerde bulunmuştur. 2017 yılında YÖK 100/2000 projesi kapsamında Göç Yönetimi alanında Dokuz Eylül Üniversitesine bursiyer olarak kabul edilerek doktora eğitimine başlamıştır.

İlgi alanları: Yerel Yönetimler, Kentleşme ve Çevre Sorunları, Göç Yönetimi.

E posta: kivandemirci4@gmail.com

Sadık Erdaş

Nevşehir doğumlu olan Erdaş, lisans ve yüksek lisans eğitimini Hacettepe Üniversitesi'nde tamamlamış ve aynı üniversitenin Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü'nden "Osmanlı'dan Cumhuriyete Türk Boğazları 1841-1953" başlıklı çalışmasıyla doktora derecesini almıştır. 1992'den bu yana aynı enstitüde çalışmakta ve üniversite bünyesinde lisans, yüksek lisans ve doktora programlarında Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi, Milli Mücadele Tarihi, 19.Yüzyıl Siyasi Tarihi, 20.Yüzyıl Siyasi Tarihi dersleri vermektedir. Millî Mücadele, Modern Türkiye Tarihi, Türk İktisat Tarihi ve Siyasi Tarih alanlarında makale ve kitap bölümleri bulunan Erdaş'ın "Hükümet Programlarında ve Program Müzakerelerinde Türk Dış Politikası 1920-1980" adlı yayınlanmış bir kitabı bulunmakta, "Peyami Safa'nın Kaleminden Milli Mücadelenin Öncüleri" başlıklı bir kitabı da basım aşamasındadır.

İlgi alanları: Cumhuriyet Tarihi, Türk İktisat Tarihi, Siyasi Tarih.

E-posta: serdas@hacettepe.edu.tr

Berkan Karagöz

Berkan Karagöz 25 Mayıs 1983 tarihinde Balıkesir'de doğmuştur. İlk, orta ve lise eğitimini Balıkesir'de tamamlamıştır. Lisans eğitimini ve yüksek lisans eğitimini Marmara Üniversitesi'nde sürdürmüştür. Doktora derecesini 2014 yılında Kamu ekonomisi (Maliye) üzerine Ankara Üniversitesi'nden almıştır. 2017 yılından beri Yozgat Bozok Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Maliye Bölümü'nde doktor öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır.

İlgi Alanları: Kamu Maliyesi, Kamu Ekonomisi, Yerel Yönetim Ekonomisi.

E-posta: berkan.karagoz@bozok.edu.tr

Hikmet Kuran

1986 yılında Erzurum’da doğmuş, ilk ve orta öğrenimini bu şehirde tamamlamıştır. 2009 yılında Orta Doğu Teknik Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi bölümünden mezun oldu. 2010-2017 yılları arasında Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde araştırma görevlisi olarak çalışmıştır. 2014 yılında aynı enstitünün Kent ve Çevre Bilimleri Yüksek Lisans Programı’ndan mezun olmuştur. Aynı yıl başladığı doktora eğitimini Ankara Üniversitesi Kent, Çevre ve Yerel Yönetim Politikaları Ana Bilim Dalı’nda 2019 yılında tamamlamıştır. Halihazırda, Kapadokya Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü’nde öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır.

İlgi Alanları: Şehir Hakkı, Çevre Felsefesi, Marksist Kentleşme Kuramları, Doğa-Ulus İlişkileri, Kentsel Toplumsal Hareketler ve Ekofaşizm.

E-posta: hikmetkuran@msn.com

Hülya Küçük

1989 tarihinde İstanbul’da doğmuştur. Lisans eğitimini 2008-2013 yılları arasında Sakarya Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü’nde tamamlamıştır. Lisans eğitimi sırasında 2010-2011 yılları arasında Erasmus Öğrenim Hareketliliği programı ile iki dönem İtalya’da Università Della Calabria’da öğrenim görmüştür. 2009-2014 yılları arasında da Anadolu Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü’nde ikinci lisans eğitimini tamamlamıştır. 2016 yılında İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Yerel Yönetimler Kent ve Çevre Çalışmaları Bilim Dalı Yüksek Lisans Programından mezun olmuş ve aynı yıl tez çalışması için Erasmus Staj Hareketliliği kapsamında Bologna Üniversitesi’nde iki ay araştırma yapmıştır. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Bilim Dalı’nda ikinci yüksek lisansını tamamlamıştır. Marmara Üniversitesi Kent Sorunları ve Yerel Yönetimler Araştırma ve Uygulama Merkezi’nde Kent ve Katılım Birim sorumlusu olarak halen görev yapmaktadır. 2017 yılında başladığı İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi

Anabilim Dalı Doktora programında eğitimine devam etmektedir. 2018 yılından itibaren Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler MYO, Yerel Yönetimler Programında öğretim görevlisi olarak çalışmaktadır.

İlgi Alanları: Kent Konseyleri, Belediyelerin Denetimi, Yerel Özerklik.

E-posta: hulyakucuk2015@gmail.com

Ahsen Saçlı

1970 yılında Adana’da doğmuştur. 1993 yılında Ankara Üniversitesi Fen Fakültesi Kimya Mühendisliği Bölümü’nden mezun olmuş, 1996 yılında Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Kimya Mühendisliği Bölümü’nde Yüksek Lisansını tamamlamıştır. 1997 yılında Çevre Bakanlığı’na Kimya Yüksek Mühendisi olarak atanmış ve 1998 yılında Başbakanlık Basın Halkla İlişkiler Müşavirliği’nde görev yapmaya başlamıştır. Başbakanlık’ta müşavirlik görevine devam ederken, 2005 yılında Anadolu Üniversitesi İktisat Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümünden mezun olmuştur. Doktorasını 2009 yılında Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Çevre Bilimleri Anabilim Dalı’nda tamamlamıştır. 2011 yılından itibaren Abant İzzet Baysal Üniversitesi Kamu Yönetimi Bölümü’nde öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır.

İlgi Alanları: Yerel Yönetimler, Kent ve Çevre Politikaları.

E-posta: ahsen1tr@gmail.com

Muhammed Samancı

Lisans ve yüksek lisans eğitimini Musul Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Maliye ve Banka Bölümü’nde, Doktora eğitimini ise Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Bölümü’nde yapmıştır. Maliye Tarihi, Mali hukuk, Çevre ve Ortadoğu vergi sistemleri üzerinde çalışmaları bulunmaktadır. Lisans ve yüksek lisans düzeyinde dersler vermekte olup, halen Yozgat Bozok Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Maliye Bölümü’nde öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır.

İlgi Alanları: Maliye Tarihi, Mali Hukuk, Çevre ve Ortadoğu Vergi Sistemleri

E-posta: muhammed.samancı@bozok.edu.tr

Contributors to the Current Issue

İrem Ece Akpınar

She was born in Istanbul in 1993. She studied in the Department of Public Administration at Kırklareli University. In 2013-2014, she continued her study at Dokuz Eylül University within the framework of Farabi exchange program. She graduated from Kırklareli University, Department of Public Administration in 2015. She started her master's degree at the academic programme of Globalization and International Relations in 2016. She started working as a volunteer in Marmara University Center for Urban Problems and Local Governments in 2017. She worked as Executive Assistant at ABA Training and in the same year she completed her master's degree. She participated in Erasmus program in Romania for a short time between 01.04.2019-31.05.2019. She has been working as a project expert at KA.DER since September 2019.

Research Interests: Local Governments, Urbanization Policies, Relations Between Space and Power, Women's Studies.

E-mail: i.ece.akpinar@gmail.com

Zümürüt Bahadır

She was born in 1992 in Kırşehir and completed primary and high school education in Kırşehir. She graduated from the Department of Political Science and Public Administration of the Faculty of Political Sciences of Ankara University in 2017. She has continued master's degree at Ahi Evran University, Institute of Social Sciences, Department of Political Science and Public Administration. She has been working in the Directorate General of Turkish Grain Board (TMO) since 2019.

Research Interests: Turkish Political Life, Political History.

E-mail: zmrtbahadir92@gmail.com

Hazal Ilgın Bahçeci Başarmak

She graduated from Gazi University Faculty of Economics and Administrative Science, Department of Public Administration (BA) in 2011 and in the same faculty International Relations (BA/double major) in 2012. In 2013, she received her master's degree in Public Administration, Department of Urbanization and Environmental Problems from Gazi University. She was in London Middlesex University (2015-2016) for her Ph.D. thesis research. She concluded her Ph.D. degree in Gazi University Department of Public Administration in 2016. She works as faculty member in Department of Political Science and Public Administration at Yozgat Bozok University since April 2017. Bahçeci Başarmak became Associate Professor in 2019.

Research Interests: Urban Political Economy, Urbanization Policy, Urban Sociology, Local Governments Political Ecology.

E-mail: hazalilgin@gmail.com, hazali.bahceci@bozok.edu.tr

Kıvanç Demirci

He was born in 1993 in Çorlu district of Tekirdağ. In 2011, he graduated from Nevşehir 2000 Evler Anatolian High School (now 15 July Martyrs Anatolian High School). In 2015, he graduated from Dokuz Eylül University, Department of Public Administration. During his undergraduate education, he served as vice president of Dokuz Eylül University Political Science Society. In 2014, he participated in the 11th National Political Science and Public Administration Student Congress as a speaker. In 2015, he became the Vice Chairman of the 12th National Political Science and Public Administration Congress. He completed his master's degree in 2017 at Dokuz Eylül University, Department of Public Administration, with the thesis titled "The Case of Street Dogs in Urban Areas within the Scope of Animal Rights: İzmir and Nevşehir Provinces". During his graduate education, he voluntarily worked at the Association for Sustainability and Governance of Mountain Areas and the Federation of Animal Rights. In 2017, within the framework of The Council of Higher Education (YÖK) 100/2000, he was accepted as a

doctoral scholarship to Dokuz Eylül University in the field of Migration Management.

Research Interests: Local Governments, Urbanization and Environmental Problems, Migration Management.

E-mail: kivancdemirci4@gmail.com

Sadık Erdaş

Erdaş was born in Nevşehir. He completed his undergraduate and graduate studies at Hacettepe University and received his Ph.D. degree from Atatürk Principles and History of Reforms programme (Atatürk Institute) of the same university with his thesis titled “Turkish Straits from the Ottomans to the Republic 1841-1953”. He has been working at the same institute since 1992 and teaches Atatürk's Principles and History of Revolution, History of National Struggle, Political History of the 19th Century, Political History of the 20th Century for undergraduate, graduate and doctorate programs. He has articles and book chapters in the fields of National Struggle, History of Modern Turkey, Turkish Economic History and Political History. Erdaş has a published book called “Turkish Foreign Policy in Government Programs and Program Negotiations, 1920-1980” and a book titled “Pioneers of National Struggle from Peyami Safa's Pen” is also in the process of publication.

Research Interests: Republic History of Turkey, Turkish Economic History, Political History

E-mail: serdas@hacettepe.edu.tr

Berkan Karagöz

Berkan Karagöz was born on 25 May 1983 in Balıkesir. He completed primary, secondary and high school education in Balıkesir. He studied undergraduate and graduate education at Marmara University. His Ph.D. degree was completed in 2014 at Ankara University on Public Economics. He has been serving as a doctoral lecturer in the Department of Public Finance in

the Faculty of Economics and Administrative Sciences at Yozgat Bozok University since 2017.

Research Interests: Public Finance, Public Economics, Local Government Economics.

E-mail: berkan.karagoz@bozok.edu.tr

Hikmet Kuran

Hikmet Kuran was born in Erzurum in 1986. He graduated from Department of Political Science and Public Administration at Middle East Technical University in 2009. He was a research assistant at Ankara University's Institute of Social Sciences between 2010-2017. He received his master's degree from Urban and Environmental Sciences Department of the same institute in 2014. He completed his Ph.D. in 2019 from the same Department and Institute of Ankara University. He is currently employed as a faculty member in Political Science and Public Administration at Cappadocia University.

Research Interests: Right to the City, Environmental Philosophy, Theories of Marxist Urbanization, Nature-Nation Relations, Urban Social Movements and Ecofascism.

E-mail: hikmetkuran@msn.com

Hülya Küçük

She was born in 1989 in Istanbul. She completed her undergraduate education at Sakarya University, Department of Political Science and Public Administration between 2008-2013. In 2010-2011 she studied two terms in Italy, at Universita Della Calabria within the framework of Erasmus Learning Mobility program. She completed her second undergraduate education at Anadolu University, Department of International Relations between 2009-2014. She received her master's degree from Local Government Urban and Environmental Studies at Istanbul University, Institute of Social Sciences, Political Science and Public Administration Department in 2016 and in the

same year she continued her research for two months within the framework of Erasmus Internship Mobility at University of Bologna. She received her second master's degree from Public Administration at Sakarya University, Institute of Social Sciences. She is still working as the Head of City and Participation Unit of Marmara University Research and Application Center for Urban Problems and Local Governments. She continues Ph.D. programme of Political Science and Public Administration at Istanbul University, Institute of Social Sciences. Since 2018, she has been working as a lecturer in Kafkas University Social Sciences Vocational School, Local Governments Program. There are studies on city councils, municipal control and local autonomy.

Research Interests: City Councils, Municipal Control, Local Autonomy.

E-mail: hulyakucuk2015@gmail.com

Ahsen Saçlı

She was born in Adana in 1970. In 1993, she graduated from Ankara University, Faculty of Sciences, Department of Chemical Engineering. She completed postgraduate degree in Gazi University Faculty of Engineering and Architecture in 1996. She was assigned to The Ministry of Environment as a chemical engineer msc in 1997. Afterwards, she started working in the Prime Ministry Bureau of Press and Public Relations in 1998. While carrying out this duty, she graduated from Anadolu University Faculty of Economics, Public Administration Department in 2005. She completed her Ph.D. in 2009 in Ankara University, Institute of Social Sciences, Department of Social Environment Sciences. She has been serving as a faculty member in the Department of Public Administration at Abant İzzet Baysal University since 2011.

Research Interests: Local Governments, Urban and Environmental Policies.

E-mail: ahsenltr@gmail.com

Muhammed Samancı

He received his undergraduate and graduate degrees from the Faculty of Economics and Administrative Sciences of Mosul University, and his doctorate from the Department of Public Finance at the Social Sciences Institute of Dokuz Eylül University. His research interests are history of public finance, financial law, environment and Middle East tax systems. He teaches undergraduate and graduate level courses and is currently a faculty member in the Department of Public Finance in the Faculty of Economics and Administrative Sciences at Yozgat Bozok University.

Research Interests: History of Public Finance, Financial Law, Environment and Middle East Tax Systems

E-mail: muhammed.samanci@bozok.edu.tr

Makale Çağrısı

Türkiye Siyaset Bilimi Dergisi 2020/1

Dünden Bugüne Enerjinin Önemi ve Enerji Savaşları

Sayı Editörü: Dr. Mustafa ÖZALP

Yayın Kurulumuz dergimizin “*Dünden Bugüne Enerjinin Önemi ve Enerji Savaşları*” ana temalı 2020/1 Sayısı için temel alanın Türkiye ve dünya enerji görünümü, enerji bağımlılığı, enerji transit ülkesi, enerjide merkez ülke (hub), enerji boru hatları, Akdeniz’deki enerji üzerinden yaşanan gerilim, enerji çeşitliliği, yenilenebilir/alternatif enerji kaynakları, enerji güvenliği, ulusal ve uluslararası güvenlik, sürdürülebilir bir büyüme ve kalkınmada enerjinin önemi ve enerji ekonomisi gibi alt konularına yoğunlaşan bilimsel literatüre katkı sağlayacak çalışmalarını beklemektedir. Değerlendirmeye alınacak yazıların Dergipark aracılığıyla en geç 30 Ocak 2020 tarihine kadar teslim edilmesi gerekmektedir. Başvuru sahipleri yayın kararı ile ilgili en geç 2020 Şubat ayı içinde bilgilendirileceklerdir. Dergimiz ana tema dışında da siyaset bilimi, kamu yönetimi ve uluslararası ilişkilerin temel alanlarındaki yayınları “*diğer konular*” başlığı altında değerlendirmeye almaktadır.

Makalelerinizi <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tsbder> bağlantısından gönderebilirsiniz.

Call for Next Issue

Turkish Journal of Political Science 2020/1

Importance of Energy from Past to Today and Energy Wars

Issue Editor: Dr. Mustafa ÖZALP

Our editorial board invites your articles for our journals 2020/1 Issue on the main theme of “*Importance of Energy from Past to Today and Energy Wars*”, focusing on subtitles in any field of the scientific field like energy outlook for Turkey and the world, energy dependence, energy transit countries, energy in the core countries (the hub), energy pipelines, tensions over energy in the Mediterranean, energy diversification, renewable / alternative energy sources, energy security, national and international security, the importance of energy in the sustainable growth and development, and energy economy. All materials for consideration should be submitted via Dergipark system or journals mail address by January 30, 2020. Applicants will be notified about final decisions by February 2020 at the latest. Our journal also welcomes articles in the basic fields of political science, public administration and international relations outside the main theme, in order to publish under the beyond the topic section.

E-mail your articles / papers at <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tsbder>

ISSN: 2587-2346 E-ISSN:2667-775X
siyasetdergisi@yobu.edu.tr